

Středočeský vlastivědný sborník

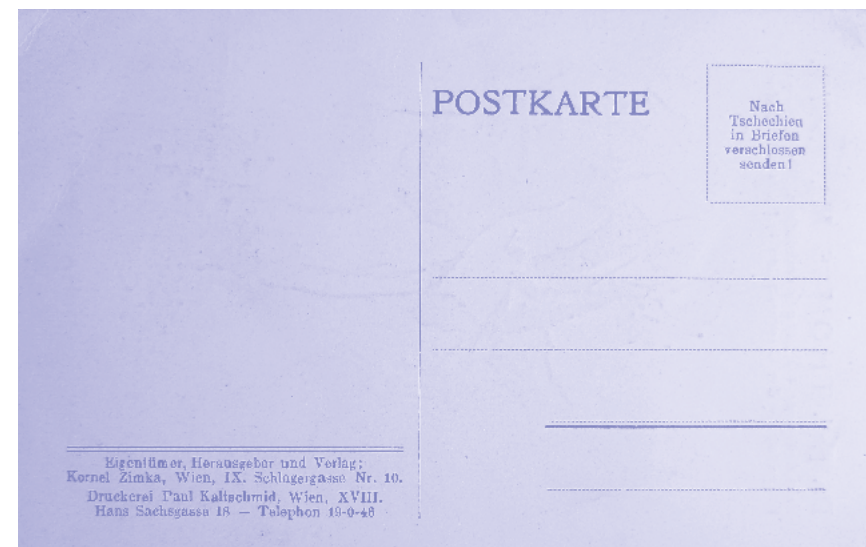

Středočeský
vlastivědný sborník č. 43

Adresa redakce

Středočeské muzeum, příspěvková organizace
Zámek 1
252 63 Roztoky

ISBN 978-80-88336-14-3
ISSN 0862-2043

„Tomáš Masaryk, prezident Československé republiky, nositel čestného doktorátu univerzit v Paříži a v Oxfordu v tradičním národním kroji“, přední strana dopisnice, vydavatel Kornel Zimka, tisk Paul Kaltschmid, Vídeň (soukromá sbírka)

Symbol dráteníka v ikonografiích byl zneužit i v politické satíře nepřátel nově vzniklé Československé republiky k diskreditaci T. G. Masaryka

Obsah

Studie

Bitva u Slivice a konec 2. světové války v Evropě Josef Velfl	11
Příběh drátenického řemesla Hana Řepková, Ivana Kubečková	34
Kolem 1300. K dataci kostela sv. Jiljí v Libři (okr. Praha-západ) Miroslav Kovář, Tomáš Kyncl	56
Zemský glóbus od firmy Jan Felkl & syn Johanka Radová, Michaela Caranová	78

Archeologické výzkumy na území středočeského regionu v roce 2024

Středočeské muzeum, příspěvková organizace Martin Černý, David Daněček, Veronika Fajtová, Ivana Kubalová, Petr Nový, Kamil Smíšek	94
Městské muzeum v Čelákovících, příspěvková organizace Michaela Homolová, Pavel Snítílý	108
Oblastní muzeum Praha-východ, příspěvková organizace Andrea Němcová	114
Muzeum Mladoboleslavska, příspěvková organizace Filip Krásný	118
Polabské muzeum, příspěvková organizace Andrej Lamprecht	120
Muzeum T. G. M. Rakovník, příspěvková organizace Jana Bezáková, Kateřina Blažková	122
Muzeum Podblanicka, příspěvková organizace Tereza Zemanová Davidová	130
Labrys, obecně prospěšná společnost Milan Kuchařík, Zlata Blazeska, Josef Mašek, Jana Aubrechtová	134
Pueblo, obecně prospěšná společnost Pavel Hušták	138
Syrakus, zapsaný spolek Michal Pokorný, Jan Turek, Alena Veselá	144
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze Bohumila Králová, Jan Kypta, Filip Laval, Zdeněk Neustupný	148
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.	152

Zprávy

Svatý Mikuláš, nebo Weihnachtsmann? Zdeněk Kuchyňka	157
150 let od narození významného báňského odborníka Karla Gallera (1874–1938) Petr Kašing	164
Štěchovický poklad: legenda, nebo realita pohledem novináře Přemysl Čech	174
Času navzdory, aneb Restaurování a konzervace sbírek Michaela Caranová	190
Marie Ladrová. Persomnia Lucie Váchová	194

Studie

Bitva u Slivice a konec 2. světové války v Evropě

Josef Velfl

Hornické muzeum Příbram, příspěvková organizace

Úvodem

Osada Slivice poblíž obce Milín i s přilehlým okolím, ležící ve středních Čechách asi 6 km jihovýchodně od Příbrami při strategicky důležité komunikaci z Prahy k Písku a Strakonícím, se stala ve dnech 11. – 12. května 1945 svědkem jednoho z posledních významnějších vojenských střetnutí 2. světové války v Evropě. Co tomu předcházelo?

Květnové povstání

Na jaře roku 1945 se hitlerovská Třetí říše svíjela v agónii ran, které jí zasazovala spojenecká vojska i domácí odboj. Měla ale ještě dostatek sil se mstít a páchat zlo. Květnové povstání českého lidu, které začalo v Přerově dne 1. 5. 1945 a postupně se rozhořelo i na dalších místech naší vlasti, znamenalo výrazný krok k porážce společného nepřítele. Vyvrcholením pak bylo Pražské povstání zahájené dne 5. 5. 1945. To dalo podnět k urychlení povstaleckého dění také na Příbramsku. Ve většině měst a obcí zdejšího regionu se ujímaly moci revoluční národní výbory (RNV) utvářené spontánně ze zástupců jednotlivých složek ilegálního protinacistického odboje a domácí politické reprezentace. Reagovaly na aktuální stav vojenských operací na bojištích války, vzniklou politickou situaci, blížící se porážku nacistického Německa a bezprostředně též na výzvu, která zazněla dne 1. 5. 1945 v exilovém čs. vysílání londýnského rozhlasu adresovaném do doposud okupované vlasti – příspěk k osvobození země a k obnovení Československa. Formovaly se rovněž oddíly dobrovolníků v podobě tzv. revolučních gard (RG) a bylo mobilizováno čs. vojsko.¹

Do Příbrami, Dobříše a Rožmitálu pod Třemšínem se v té době přemístily z okolních brdských lesů partyzánské skupiny organizované sovětskými parašutisty. Konkrétně do Příbrami dorazili dne 6. 5. 1945 partyzáni ze skupiny Smrt fašismu, jejíž jádro tvořil stejnojmenný paradesantní oddíl pod velením kapitána Jevgenije Antonoviče Olesinského. Tyto síly dokázaly odzbrojit a zajmout drobné nepřátelské jednotky

¹ HRBEK, J. – SMETANA, V. – KOKOŠKA, S. – PILÁT, V. – HOFMAN, P. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944–1945*. Praha 2009, svazek II, s. 174–192, 244–258, 271–272; JAKL, T. *Květen 1945 v českých zemích*. Praha 2004, s. 22–24, 30, 41, 46, 50–56, 61, 70–77, 88–92, 99, 107, 109; Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále VÚA – VHA), fond Velitelství Bartoše, signatura (dále sign.) 103/CIII/2/13, Bojová hlášení ze 7. 5. 1945.

a jednotlivce, nebyly však s to poskytnout dostatečnou ochranu před mnohem početnějšími uskupeními hitlerovců vyzbrojenými těžkou bojovou technikou, postupujícími napříč Příbramskem. Nejprve k potlačení povstání v Praze a následně směřujícími opačným směrem na jihozápad do amerického zajetí, odhodlanými vynutit si průjezd za každou cenu.²

Poslední bojové akce

Podepsání kapitulace nacistickým Německem s platností od půlnoci 8. května 1945 totiž neznamenalo automaticky okamžité ukončení bojových akcí na všech frontách starého kontinentu. Ještě 9. května 1945 a i v následujících dnech pokračovala například německá evakuace na Baltu, kde sovětské letouny útočily na lodě protivníka přepravující vojáky i civilní uprchlíky na západ a hitlerovská válečná plavidla palbu opětovala. Probíhaly též boje v Jugoslávii. Tam se německé jednotky ustupující Slovinskem střetávaly s Národní osvobozenou armádou Jugoslávie a toto ozbrojené měření sil trvalo až do 15.–16. května 1945, kdy zadní voje 7. horské SS-divize Prinz Eugen vstoupily na území Rakouska, kam je jugoslávští vojáci již nemohli pronásledovat. Teprve v této oblasti se potom hitlerovci vzdali Spojencům. Na mořích tehdy stále operovaly některé německé ponorky, z nichž poslední kapitulovala až v argentinském přístavu Mar del Plata dne 17. 8. 1945. Postupně byly také odzbrojovány nepřátelské vojenské posádky ve vzdálenějších místech. Pravděpodobně mezi posledními se vzdala 20. 5. 1945 obsluha německé meteorologické stanice na Špicberkách. Ani na území Československa neskončila všechna střetnutí okamžitě poté, co bezpodmínečná kapitulace Třetí říše vstoupila v platnost. Některé hitlerovské bojové skupiny se snažily dostat z Moravy přes jižní Čechy k americkým liniím prakticky až do 15. května 1945.³

Vlasovci

Význam bitvy u Slivice na Příbramsku z 11. na 12. května 1945 je umocněn tím, že se jí zúčastnili proti nepřátelskému uskupení hitlerovské branné moci nejen dobrovolníci z řad domácího hnutí odporu a sovětských partyzánů a parašutisté, ale též jednotky tří ukrajinských frontů (1., 2. a 4. UF) v součinnosti se 4. obrněnou divizí XII. sboru americké 3. armády.⁴

2 KOKOŠKA, S. Praha – poslední operační cíl německé armády. In *Museli jsme čekat? Sborník příspěvků z konference k 54. výročí ukončení 2. světové války v Evropě*. Milín 2001, s. 42–50; VELFL, J. Příbramsko a konec 2. světové války. In *Slivice 1945*. Příbram 1995, s. 5–14, 20–38; VÚA – VHA, fond Partyzánské a odbojové hnutí, Smrt fašismu, sign. 17-278, 96, 105.

3 HRBEK, J. Konec 2. světové války v Evropě. In *Museli jsme čekat?* s. 9–19. Hornické muzeum Příbram (dále HM PB), fond Sběrka dokumentace (dále Sb. dok.), Odboj na Příbramsku 1939–1945, Slivice.

4 Hornické muzeum Příbram (dále HM PB), fond Sběrka dokumentace (dále Sb. dok.), Odboj na Příbramsku 1939–1945, Slivice.

| Poválečný snímek členů partyzánské skupiny Smrt fašismu a jejích spolupracovníků v Příbrami v Jiráskových sadech:

1. Miloslav Burian
2. Josef Kalát
3. Věra Marešová, zvaná „Malá“
4. Karel Kilián
5. Emanuel Marek
6. Josef Pospíšil
7. Emanuel Boubelík
8. Jaroslav Paroubek
9. Adolf Kratochvíl
10. por. Michail Baršov
11. Josef Ctibor
12. Miloslav Suchopár
13. Květa Lojínová
14. kpt. Jevgenij Antonovič Olesinskij
15. Libuše Novosadová
16. Irena Roháčová
17. npor. Michail Stěpanovič Marčenko
18. Věra Tesaříková
19. Kárník
20. Josef Šmíd
21. Jiří Bojer
22. Václav Šourek
23. Zdeněk Dlabač
24. Bohumil Potůček
25. Emil Tomačka
26. Václav Křížek
27. mjr. Augustin Schramm
28. Jaroslav Vrátný

I Vlasovci s trofejním sovětským středním tankem T-34/76 z tankové rotý samostatného průzkumného oddílu 1. pěší divize gen. Sergeje Kuzmiče Buňačenka z VS KONR, jako součásti Ruské osvobozené armády (ROA), přijíždějí ve směru od radnice na náměstí Viktoria (nyní T. G. Masaryka) v Příbrami dne 9. 5. 1945 nadšeně vítáni místním obyvatelstvem

Předtím zasáhli do těchto bojů v blízkém i vzdálenějším okolí rovněž vojáci z VS KONR (Vooruzennyje sily Komitěta Osvobožděnja Narodov Rossiji neboli Ozbrojených sil Výboru pro osvobození národů Ruska – poznámka autora), jako součást Ruské osvobozené armády (ROA) generála Andreje Andrejeviče Vlasova, tzv. vlasovci, kteří předtím výrazným způsobem pomohli Pražskému povstání. Rekrutovali se z velké části ze sovětských válečných zajatců, kteří se přidali na německou stranu v naději, že budou moci bojovat za Rusko bez Stalinovy diktatury a bolševického politického systému. Zároveň se tímto krokem zachránili z předchozího krutého německého zajetí. Z pohledu sovětského velení to však byli zrádci. Tato protibolševická vojska ROA nakonec na sklonku války obrátila zbraně proti svým dosavadním německým spojencům a ve snaze uniknout před Rudou armádou do amerického zajetí vyšla vstříc českému odboji.⁵

Rovněž v Příbrami a blízkém okolí se vlasovci, převážně z 1. divize gen. Sergeje Kuzmiče Buňačenka, několikrát střetli s ustupujícími hitlerovci. Například v Plzeňské ulici, na Rynečku, na křižovatce Mixovy a Milínské ulice; v regionu pak zejména mezi Tochovicemi a Březnicí. Na příbramském hřbitově byly následně uloženy do společných hrobů ostatky minimálně 94 německých vojáků a 12 příslušníků ROA padlých po vzájemném boji v ulicích města a v okolí. Osud vlasovců byl však zpečetěn poté, co je Američané odmítli převzít do zajetí. Mezi Rožmitálem pod Třemšínem a Lnářmi došlo 12. 5. 1945 k jejich obklíčení Rudou armádou a k fyzické likvidaci podstatné části uskupení ROA.⁶

Vojenská situace na Příbramsku

Jak již bylo konstatováno, podepsání kapitulace nacistickým Německem nepřineslo ihned klid zbraní a zastavení přesunů nepřítele. K Příbrami a jejímu okolí, zejména do prostoru Slivice – Milín – Březnice – Čimelice postoupila další hitlerovská vojska odmítající složit zbraně a usilující za každou cenu proniknout před blížící se Rudou armádou do americké zóny, což bylo v rozporu s právě vyhlášenou německou kapitulací. Důležitou část těchto nepřátelských sil zde tvořila mimo jiné bojová skupina SS-Wallenstein zformovaná předtím ve výcvikovém prostoru SS na Sedlčansku a Benešovsku (Truppenübungsplatz der Waffen-SS Böhmen – poznámka autora); operovaly tu i zbytky pluku pancéřových granátníků z SS-divize Das Reich, dále někteří frekventanti školy samohybného dělostřelectva, dělostřelecké, tankové a ženijní školy Waffen-SS a jiní. V řadách nepřátelské branné moci byli tehdy identifikováni nejen Němci, ale též vojáci z Rakouska, Maďarska, Chorvatska, Francie, Belgie, Holandska, dále příslušníci národů tehdejšího Sovětského svazu – především členové elitní 20. granátnické SS-divize Estonské, a dokonce i rota vojáků

⁵ HM PB, fond Sb. dok., ROA na Příbramsku v r. 1945.

⁶ ŽÁČEK, P. Praha pod pancířem vlasovců. Praha 2014, s. 274–305; ŽÁČEK, P. Vlasovci v boji za Prahu. Praha 2017, s. 64, 379.

Slovenské republiky. Kromě SS se zde nacházeli příslušníci Wehrmachtu, bezpečnostních složek, okupačního aparátu a němečtí civilisté prchající před frontou do amerického zajetí.⁷

Jižní a jihozápadní část Příbramska ležela totiž poblíž hranice tzv. demarkační čáry (STOP-LINE), tj. předem rámcově sjednané hranice dotyku sovětských a amerických vojsk osvobozujících naše území od hitlerovských okupantů v celkové šíři přibližně mezi městy Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice. Američtí vojáci dosáhli této předpokládané hranice dotyku se Sověty ve dnech 6.–7. 5. 1945 a obsadili pozice na linii Lnáře – Blatná – Sedlice – Nová Hospoda – Podolský most, s předsunutými hlídkami u Spáleného Poříčí, Hvožd'an, Bubovic a Mirovic, odkud vysílali průzkum přes stop-linii. Podle dochovaných archivních dokumentů se jednalo převážně o příslušníky 37. tankového praporu, 25. jízdní eskadrony a 22. polního dělostřelectva elitní 4. obrněné divize gen. Williama Morise Hoge, vojáky 2. jízdní průzkumné skupiny plk. Charlese Hancock Reeda z XII. sboru a příslušníky 16. tankového praporu a 64. praporu obrněné pěchoty 16. obrněné divize gen. Johna Leonarda Pierce z V. sboru Pattonovy americké 3. armády. Nesměli však za touto stop-linií podle předchozí dohody se SSSR vojensky v širší míře zasahovat. Nejvyšší velení Rudé armády totiž odmítlo nabídku Američanů, aby divize USA osvobodily čs. území až k soutoku Vltavy a Labe. Nastala zde paradoxní situace, neboť sovětská armáda, i když se snažila sebevíce urychlit svůj postup, sem dorazila až o čtyři dni později, 10.–12. 5. 1945.⁸

Mezitím ustupující složky nepřátelské branné moci, často zcela bezdůvodně ve stavu frustrace z neodvratné porážky, jindy odvetou za akce domácího hnutí odporu, partyzánů nebo i vlasovců, terorizovaly místní obyvatelstvo. Desítky pomníků a pamětních desek roztroušených v regionu připomínají oběti na životech z posledních dnů a hodin války a bohužel i z doby, kdy část Evropy již oslavovala mír.⁹

Proč právě zde?

Hledáme-li odpověď na otázku, proč právě zde tehdy došlo k oněm událostem, musíme zalistovat stránkami dějin závěrečných vojenských operací Spojenců na našem území a v kontextu s tím zhodnotit také prosazování mocenských a politických ambicí uvnitř protihitlerovské koalice. Výmluvným vodítkem je chronologický sled bojových operací sovětských a amerických vojsk směřujících k dosažení demarkační čáry. Do konce dubna 1945 Rudá armáda úspěšně završila osvobozování

⁷ Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond S-455-11, Hlášení četnické stanice Vrchotovy Janovice 1. 5. 1945; Národní archiv (dále NA) Praha, fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, Praha 1939–1945, sign. 110-10/61, Denní rozkaz velitele Waffen-SS Böhmen und Mähren č. 1900/45 z 10. 4. 1945; VELFL, J. Osobní vzpomínky Jana Víta na Květnové povstání roku 1945 v Příbrami. *Podbrdsko*, Příbram 2021, XXVIII, s. 63–64.

⁸ HM PB, fond Sb. dok., Armáda USA na Příbramsku v r. 1945; EMMERT, F. *US ARMY v Československu 1945*. Praha 2020, s. 78–90; FOUĐ, D. – FOUĐ, K. – ROLLINGER, I. *Po stopách osvobození. Svoboda nebyla zadarmo*. Plzeň 2020, s. 265–274.

⁹ TRANTINA, V. – VELFL, J. *Pomníky a památníky světových válek na Příbramsku*. Příbram 2017, s. 20–21.

| Z příjezdu amerických vojáků na příbramské náměstí Viktoria (nyní T. G. Masaryka) dne 9. 5. 1945 v 9 hodin. Na snímku v tmavých brýlích kpt. Thomas Cook z velitelství 22. polního dělostřelectva 4. obrněné divize XII. sboru americké 3. armády, kterému podává ruku příbramský partyzán Petr Hošek (3. vpravo)

slovensko-moravského pomezí, dne 26. 4. 1945 vyrvala nepříteli z rukou jihomoravskou metropoli Brno a pokračovala v ofenzivě ve směru na Vyškov a Prostějov.¹⁰

V té době, přesně 4. 5. 1945, vydal rovněž vrchní velitel spojeneckých expedičních sil v Evropě gen. David Dwight Eisenhower veliteli americké 12. skupiny armád gen. Omaru Bradleymu definitivní rozkaz k postupu amerických vojsk s cílem zahájit osvobozování západní a jihozápadní části hitlerovci okupovaného Československa. Operační záměr byl předtím, 30. 4. 1945, projednán mezi gen. Davidem Dwight Eisenhowerem a náčelníkem Generálního štábu Rudé armády gen. Alexejem Innokentěvičem Antonovem. Eisenhower oznámil Sovětům, že postup amerických jednotek bude do hloubky přibližně 64 km až na předem dohodnutou linii procházející od severozápadu městem Plzní směrem k jihovýchodu, jak požadovala sovětská strana, aby nedošlo k promíchání spojeneckých vojsk. Naopak v následném telegramu Antonovovi Eisenhower uvedl, že „*předpokládá rychlý sovětský útok a zničení nepřátelské síly ve středu země.*“¹¹

Jak se ovšem situace skutečně vyvíjela, dokazují následující fakta. Večer 4. 5. 1945 v 19.30 předal telefonicky gen. O. Bradley veliteli americké 3. armády gen. G. S. Pattonovi rozkaz vrchního velitele spojeneckých armád s tím, že právě Pattonův V. a XII. sbor americké 3. armády byl pověřen úkolem při osvobozování Československa. Následný postup Američanů 5.–6. 5. 1945 na čs. území probíhal poměrně rychle, bez vážnějších problémů, takže se podařilo ve stanoveném termínu dosáhnout vytyčené linie. Bojové přesuny sovětských vojsk z Moravy, severního Rakouska i Saska byly podstatně těžší a komplikovanější. Mezitím vypuklo vzpomínané Pražské povstání. Patton, jenž osobně zaslechl zoufalé volání pražského povstaleckého rozhlasu s prosbami o pomoc, si o tom poznamenal do svého frontového deníku: „*Myslím, že bychom jim mněli jít na pomoc.*“ Jeho nadřízený gen. Eisenhower nabídl gen. Antonovovi, že spojenecká vojska postoupí ještě dál, až na čáru Labe – Vltava. Obratem 5. 5. 1945 však přišla z Generálního štábu Rudé armády zamítavá odpověď s tím, že sovětská armáda již zahájila přípravu vlastní operace. Ve skutečnosti stály její jednotky několik set kilometrů od Prahy, zatímco Pattonovi zbývalo do našeho hlavního města asi 60 km. Po návratu z nedělních bohoslužeb 6. 5. 1945 byl velitel americké 3. armády gen. George Smith Patton zavolán k telefonu a jeho nadřízený gen. Omar Bradley mu tlumočil nové Eisenhowerovy rozkazy reagující na sovětské stanovisko. Dochoval se záznam jejich rozhovoru: „*Georgi, demarkační čáru, která prochází Plzní, nesmí tvůj V. a XII. sbor překročit*“, řekl Bradley. „*Kromě toho nesmíš, opakuji, nesmíš proniknout do větší hloubky než 5 mil za linii severovýchodně od Plzně. Ike (Eisenhower – poznámka autora) si teď na konci války nepřeje s Rusy žádné mezinárodní komplikace.*“ Američané totiž potřebovali sovětskou pomoc při následném boji s Japonci v Asii. Ambiciózní a velice schopný Patton, chystající se po Plzni osvobodit též Prahu, byl hluboce zklamán, nicméně

odvětil, s obhroublými kletbami na rtech, že rozkazy splní. Dál ku Praze směl provádět pouze intenzivní průzkum.¹²

Americká pomoc

Zbytky hitlerovských vojsk nadále ohrožovaly místní civilní obyvatelstvo. Proto se mnohé revoluční národní výbory snažily navázat prostřednictvím telefonního spojení, kurýrů i jinak kontakt se spojeneckou americkou armádou a žádaly Američany o pomoc. Spojenci vycházeli této iniciativě zpravidla vstříc. Prováděli aktivní průzkum i za takzvanou stop-liní a přebírali nepřátelská uskupení do svého zajetí, aby tímto způsobem pomohli domácímu obyvatelstvu do doby, než sem dorazí Rudá armáda. Po uskutečnění akce se však museli Američané vrátit zpět za vzpomínanou demarkační čáru, aby neporušili dohodu se Sověty.¹³

V pondělí 7. 5. 1945, po předchozím telefonátu mezi velitelstvím americké armády a četnickými stanicemi v Rožmitále pod Třemšínem, na Březových Horách a v Příbrami, na základě žádosti o pomoc vyřčené zdejšími revolučními národními výbory, vyrazil z jihozápadních Čech do Příbrami konvoj amerických průzkumných vozidel 2. jízdní kavalerie (jízdní průzkumné mechanizované skupiny – poznámka autora) plukovníka Charlese Hancocka Reeda z XII. sboru dislokované v Žinkovech nedaleko Lnářů. Tentýž den přijela přes Rožmitál pod Třemšínem do Příbrami ve směru od Plzně skupina amerických bojových vozidel poručíka Kitchena z 16. tankového praporu a poručíka Clarka z 64. praporu obrněné pěchoty 16. obrněné divize generála Johna Leonarda Pierce z V. sboru. Dne 9. 5. 1945 se pak objevila v Příbrami skupina kapitána Thomase Cooka z velitelství 22. polního dělostřelectva a v okolí zasahovaly následně též jednotky 37. tankového praporu a 25. jízdní průzkumné eskadrony vzpomínané 4. obrněné divize, které velel generál William Moris Hoge z XII. sboru americké 3. armády. Ještě týž den se dle dohody vracely zpět za STOP-LINE.¹⁴

Ve středu 9. 5. 1945 přivítalo také další město na Příbramsku, jásající Březnice, první americké vojáky. Informaci o jejich příjezdu podala četnická stanice z nedalekého Rožmitálu pod Třemšínem, která v 6.10 hod. telefonovala o tom, že se Američané chystají vyrazit z Rožmitálu do Březnice. Tuto událost i po letech přibližuje řada dokumentárních fotografií a také pamětní zápis velitele americké průzkumné skupiny por. Franka Jo Vegha, příslušníka polního dělostřelectva 4. obrněné divize. Po slavnostním uvítání na radnici asi ve 14.30 hod. došlo k jednání ohledně ochrany města před projíždějícími německými jednotkami. Vzhledem k tomu, že Březnice ležela

¹⁰ GEBHART, J. – KUKLÍK, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b, 1938–1945. Praha, Litomyšl 2007, s. 550–556; KOKOŠKA, S. Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání. Praha 2005, s. 203–206.

¹¹ WASKA, K. Americká armáda v Čechách. Praha 1991, s. 6–8.

¹² PATTON, G. *Válka mýma očima*. Praha 1992, s. 115, 223, 270–275.

¹³ BROOKS, T. *Hello boys*. Praha 1996, s. 185–208; BROWNSTONE, D. – FRANCK, I. Historie válek. Praha 1999, s. 387, 493; FORTY, G. *Velitelé tankových vojsk*. Praha 1994, s. 170; CHURCHILL, W. *Druhá světová válka*. VI. díl. Praha 1995, s. 487–490; KOSINA, J. *Americké pozemní síly 1941–1945*. Praha 1996, s. 56–58, 71–79; LINDA, P. *Patton byl váš nejlepší*. Praha 1991, s. 120, 133–147; MAREK, J. *Ukradený jeep*. In *Slovo k historii*. Praha 1995, s. 5, 29–43, 51–52; MATLOFF, M. *Dějiny americké armády*. Praha 1999, s. 686–704.

¹⁴ HM PB, fond Sb. dok., Armáda USA v Příbrami a v Rožmitále p. Tř. v r. 1945; MAREK, J. Poslední výstřely toulavých džípů. *Historie a vojenství* (dále HaV), Praha 2015, r. LXIV, č. 3, s. 36; VELFL, J. Americká armáda a její legendární velitel Abrams v květnu 1945 na Příbramsku. *Středočeský vlastivědný sborník* (dále SVS), Roztoky 2005, 23, s. 93–94.

| Březnické náměstí dne 10. 5. 1945 zažilo jako jedno z prvních míst příbramského regionu setkání amerických vojáků (vpravo) se sovětskými, kteří sem přijeli s obrněným vozem BA-64

již za demarkační zónou, na „sovětské straně“, Američané nemohli v městě zůstat posádkou. Nabídli alespoň transportovat odtud kolony hitlerovců dále na Blatnou, Kadov, Svěradice a Horažďovice do prostoru soustředění zajatců. Poručík Frank Jo Vegh zanechal na radnici písemný rozkaz velitele bojového skupení B americké 4. obrněné divize působící na Strakonicku plk. Creightona Williamse Abramse, vydaný 8. 5. 1945 v 9.35 hod. a adresovaný všem odbojovým skupinám NIVA a revolučním národním výborům. Obsahoval výzvu nestřílet na projíždějící nepřátelské jednotky směřující do zajateckých táborů v „americké zóně“, pokud Němci nezačínají palbu první. Tento rozkaz přímo souvisel s ujednáním podmínek kapitulace velitele SS-výcvikového prostoru na Sedlčansku a Benešovsku SS-Brigadeführera a genmjr. Waffen-SS Alfreda Karrasche s americkým plukovníkem Creightonem Williamsem Abramsem v Kamýku nad Vltavou dne 9. 5. 1945 a plánovanými přesuny příslušníků SS, Wehrmachtu i německých civilistů z výcvikového prostoru SS do amerického zajetí. Okolo 17. hodiny dorazila do Březnice první kolona nepřátel, kterou Američané odvedli k Horažďovicím. Zanedlouho přijela další skupina. Tu pak doprovázel ve směru na Blatnou a Lnáře Sgt. Louis Skreiger, jenž byl pověřen svým americkým velitelem odbavovat německé oddíly a směřovat je do západní zóny. Někteří hitlerovci se chovali odevzdaně až apaticky. Ne všichni se však smířili s porážkou. Následujícího dne byl právě tento seržant zabit esesáky nedaleko Lnářů. Stal se tak patrně posledním padlým příslušníkem 4. obrněné divize americké 3. armády na evropském bojišti.¹⁵

Boje o ústupové trasy

Další přiosazení situace nastalo v podvečer 9. 5. a zvláště 10. 5. 1945. Od Příbrami přes Třebsko a Chrást přijížděli do Březnice příslušníci 3. pluku 1. Buňáčenkovy divize ROA – vlasovci, kteří předtím výrazným způsobem pomohli Pražskému povstání. Rovněž během přesunu k americkým liniím na Příbramsku uskutečnili několik ozbrojených střetnutí s ustupujícími hitlerovci. K tvrdému střetu došlo mimo jiné mezi Tochovicemi a Březnicí. Od Milína přes Tochovice přijížděla k Březnici další německá kolona ze Sedlčanska a Benešovska a obě nepřátelská tělesa pak svedla urputný boj o ústupovou komunikaci do americké zóny. Bylo při tom použito dokonce i lehké dělostřelectvo a minomety. Výsledek – několik desítek mrtvých. Jen v Březnici padlo 37 příslušníků hitlerovské branné moci a minimálně 4 vlasovci. Do bojů zde zasáhli proti Němcům dne 10. 5. 1945 také příslušníci místní revoluční gardy, snažící se zabránit esesákům v průjezdu městem. To vyvolalo ještě větší agresivitu nepřítele. Poté, co překonali zátarasy na předměstí Březnice, vnikli do nejbližších domů a bezohledně postříleli 14 místních občanů. Mezi oběťmi byla i devěťadvacetiletá Marie Švankmajerová, která přijela z Prahy po vypuknutí Květnového povstání do Březnice ke svým příbuzným porodit. Nakonec i ona byla chladnokrevně zastřelena, ač se jednalo o ženu v osmém měsíci těhotenství!¹⁶

¹⁵ HM PB, fond Sb. dok., Armáda USA na Březnicku v r. 1945; BALCAR, B. *Svoboda přišla také od západu. Osvobození 1945*. Domažlice 2021, s. 44–45, 62, 77, 91.

¹⁶ TRANTINA, V. – VELFL, J. *Pomníky a památníky světových válek na Příbramsku*. Příbram 2017, s. 20–21.

Setkání spojenců

Březnický RNV se obrátil telefonicky s žádostí o pomoc na americkou posádku ve Lnářích a také na velitelství sovětské armády u Dobříše. Ve 14.30 dorazili do Březnice průzkumníci z roty D 25. jízdní průzkumné eskadrony americké 4. obrněné divize ze Lnářů s 12 obrněnými vozy M 8 Greyhound a dalšími doprovodnými vozidly. Německé vojsko odzbrojili a odvedli do své zóny. V souvislosti s těmito událostmi vydal 10. 5. 1945 velitel americké 4. obrněné divize gen. W. M. Hoge rozkaz, který obsahoval vytyčení trasy přesunu pro německé vojsko ve směru Milín – Mirovice – Blatná – Horažďovice a pro vlasovce po ose Rožmitál p. Tř. – Lnáře.

V odpoledních hodinách 10. 5. 1945 přijeli do Březnice také sovětské průzkumníci. Došlo k jednání s Američany, přičemž si spojenečtí důstojníci vyměnili mapy se zakreslením svých postavení. Konstatovali, že město leží v „sovětské zóně“. Spojenečtí důstojníci se dohodli, že až do příjezdu Rudé armády bude v Březnici strážit motorizovaná jednotka Američanů. Tuto úmluvu, podle dochovaných fotografií, stvrdili v budouvě radnice i svými podpisy a nezbytným přípitkem. Následujícího dne 11. 5. 1945 v odpoledních hodinách se v Březnici objevili příslušníci sovětské tankové skupiny mjr. D. Plotnikova. I oni však museli ještě 12. 5. 1945 likvidovat odpor zbloudilých jednotek SS odmítajících dostat se do sovětského zajetí. Po bojích byla Březnice jakožto město na hranici demarkační zóny svědkem defilé sovětské armády před delegací Američanů vedenou brigádním generálem V. sboru americké 3. armády.¹⁷

Ústup do amerického zajetí

Největším hitlerovským uskupením, které Američané zajali hluboko uvnitř středních Čech, přes 30 km vzdušnou čarou od demarkační linie, bylo již zmíněné asi dvacetitisícové těleso příslušníků SS, Wehrmachtu i civilistů z výchovického prostoru SS na Sedlčansku a Benešovsku, vedené velitelem SS-Truppenübungsplatz Böhmen SS-Brigadeführerem a gen. Waffen-SS Alfredem Karraschem.¹⁸

Z výchovického prostoru SS na pravém břehu Vltavy se na základě výsledku předchozích jednání se zástupci domácího hnutí odporu začali přemísťovat ke strategicky důležitému kamýckému mostu spolu s vojáky SS též příslušníci dalších ozbrojených složek nepřítele, včetně Wehrmachtu, doprovázeni členy bezpečnostního, hospodářského a správního aparátu cvičiště atd., jakož i němečtí civilisté. Zpravodajské zdroje českého protinacistického odboje uváděly zhruba 20 000 příslušníků hitlerovské branné moci a dalších osob, v hlášení zpravodajského důstojníka americké

| Unikátní snímek z Březnice z 10. 5. 1945 dokumentující, že i v řadách Vlasovových jednotek ROA bojovaly také děti... Do Březnice přijeli vlasovci ve směru od Příbrami a usilovali dostat se odtud k americkým liniím u Lnářů. Po zajetí Rudou armádou 11.–12. 5. 1945 byl však jejich osud zpečetěn

| Jedna z obětí hitlerovského řádění v Březnici dne 10. 5. 1945, při kterém esesáci usmrtili 14 zdejších občanů

¹⁷ HM PB, fond Sb. dok., Odbojové hnutí na Březnicku v r. 1945. VELFL, J. Příbramsko a konec 2. světové války v Evropě. In *Od minulosti k dnešku*. Náchod 2009, 6, s. 165–177.

¹⁸ ABS, fond Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-191-3; fond Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-16-1, 325-16-3; KOS, P. *Cvičiště Benešov – vstup zakázán!! SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939–1948*. Postupice 2011, s. 34–35, 152–154; VAJSKEBR, J. – KAŇÁK, P. *Kariéry ve službách nacismu*. Praha 2020, s. 231–239; VELFL, J. Josef Zvěřina. Životní osudy českého vlastence a jeho rodiny v boji s totalitou. SVS, Roztoky 2021, 39, s. 146–155; VELFL, J. Na počátku byl zápis z kroniky (C. W. Abrams). SVS, Roztoky 2024, 42, s. 63, 66–77; VÚA – VHA Praha, fond Kvalifikační listiny vojenských osob, Zvěřina Josef (1. 9. 1906).

I Hlavní ulicí v Kamýku nad Vltavou kráčí klíčoví aktéři jednání ohledně kapitulace příslušníků SS a Wehrmachtu dne 9. 5. 1945. Vlevo s přilbou je velitel bojového velitelství B americké 4. obrněné divize plk. Creighton W. Abrams a za ním velitel výcvikového prostoru SS na Benešovsku a Sedlčansku gen. Waffen-SS A. Karrasch doprovázený SS-Sturmbannführerem O. W. Hauprichem (1. vpravo s mapou). C. W. Abrams se stal později jedním z nejslavnějších velitelů armády USA. Na jeho počest byly pojmenovány současné nejmodernější americké tanky M1 Abrams

4. obrněné divize je zmínka o 5 000–10 000 esesácích, kteří se v souvislosti s blížící se kapitulací nacistického Německa „*nechtějí vzdát partyzánům ani Rudé armádě, pouze Američanům, a jsou odhodláni probít se na západ za každou cenu.*“¹⁹

Z Kamýku nad Vltavou byli hitlerovci dle rozkazu plk. C. W. Abramse transportováni ke strakonické státní silnici a po ní pak na jihozápad až do Svěradic na Horažďovicko, kde byl vytyčen prostor jejich soustředění za demarkační čarou v zajateckých táborech v „americké zóně“. Jelikož se jednalo o mnohatisícové těleso vojáků i civilistů, trval jeho přesun s ohledem na kapacitu komunikací, vzdálenosti cílových lokalit, problematicky značenou trasu a další faktory až do 11. 5. 1945, kdy v patách posledním hitlerovcům již postupovaly předsunuté sovětské jednotky gardového plukovníka Gusjeva jako součást 7. gardové armády gen. Šumilova z 2. ukrajinského frontu maršála Malinovského.²⁰

Boje na Slivici a v okolí

V té době se v příbramském regionu schylovalo k závěrečnému střetnutí. Hlavní ústupová trasa vedoucí přes Milín na jihozápad byla již neprůjezdná, na demarkační čáře střežená Američany. Po 9. 5. 1945 se však do tohoto prostoru mezi Slivicí u Milína a Čimelicemi soustředily další početně silné a dobře vyzbrojené zbytky německé armády pod velením SS-Gruppenführera a gen. Waffen-SS Carla Friedricha von Pückler-Burghausse, bývalého velitele Waffen-SS v Čechách a na Moravě. Generál Pückler-Burghauss se tehdy přemístil z Prahy do Čimelic. Dne 9. 5. 1945 dal příkaz jednotkám zadního voje v oblasti Slivice a Milína vytvořit narychlo tři obranná pásma s cílem odrazit předpokládaný postup Rudé armády a současně se pokusit o separátní vyjednávání s Američany. Technika hitlerovců včetně tanků, děl a minometů byla rozmístěna po obvodu milínské kotliny. Hlavní síly se soustředily na linii Buk – Slivice – milínské nádraží – Kozí vrch. Mezi stanovišti těžké techniky se zakopala pěchota. Při této činnosti, která byla v příkrém rozporu se vzpomínaným německým kapitulacním aktem, docházelo k terorizování okolního civilního obyvatelstva. Některé německé oddíly se zároveň snažily dostat k americkým liniím přes Příbram a dále přes Brdy ve směru na Obecnici nebo Jince. Při jejich případném proniknutí do Příbrami hrozilo osvobození již dříve zajatých Němců soustředěných ve zdejších kasárnách a následná msta za internaci, která by patrně skončila pro Příbram katastrofou. Proto byly z města pod Svatou Horou vyslány ke Slivici oddíly partyzánů

¹⁹ NA Praha, fond 850 Ministerstvo vnitra – nová registratura, 1936–1948, karton 5223, sign. G 2825, Zpráva Přesídlovací kanceláře; NA Praha, fond Ministerstvo vnitra II, sign. 316-122/3, SNB – Velitelství stanice Benešov u Prahy; ZOUZAL, T. *Zabráno pro SS. Zřízení výcvikového prostoru Böhmen v letech 2. světové války*. Praha 2016, s. 122–128, 252–254, 262–264; ZOUZAL, T. *Na cvičišti SS. Život ve výcvikovém prostoru Böhmen za 2. světové války*. Praha 2024, s. 382–389.

²⁰ ABS, fond Zemské četnické velitelství Praha (dále ZČV), A 14, Situační zpráva o průběhu revoluce, Okresní četnické velitelství Příbram, č. j. 894/45 z 13. 5. 1945; ABS, fond ZČV Praha, A 14, Situační zpráva o průběhu revoluce zpracovaná četnickou stanicí Smolotely, č. j. 714/45; HM PB, fond Sb. dok., Kronika Kamýku nad Vltavou, kopie zápisů z května 1945; Pamětní kniha měšťanské školy v Kamýku nad Vltavou, kopie zápisů z května 1945; Kronika Smolotel, kopie zápisů z května 1945; VELFL, J. *Americká armáda a její legendární velitel Abrams v květnu 1945 na Příbramsku*. SVS, Roztoky 2005, 23, s. 87–103.

a členů RG s úkolem přimět nepřítele, aby nepostupoval na Příbram, a přesvědčit ho v souvislosti s proklamovanou německou kapitulací, že by měl složit zbraně. Tento záměr však skončil tragicky.²¹

Decimované rojnice partyzánů

Dne 11. 5. 1945 vyrazili partyzáni ze skupiny Smrt fašismu a členové revoluční gardy pod velením sovětského parašutisty npor. Michaila Stěpanoviče Marčenka k Slivici. Jeden oddíl se přemísťoval od Brodu na korbách dvou lehkých nákladních automobilů, další postupoval od Jerusalema a třetí od Hájů. V okamžiku, kdy se dostali tito bojovníci do palebného pásma německých zbraní, stali se snadnými terči protivníka. Jejich postavení bylo kritické, v podstatě beznadějně. Padlo zde 17 partyzánů, což byl takřka každý třetí muž. Většina z nich byla obyvateli Příbrami: Miloslav Fürst (kromě průstřelu hrudi měl rozdrcené prsty na rukou), Josef Hlaváček, František Krejčí, švagři Miroslav Malý a Josef Molcar, Josef Oktábec, Josef Paul (měl vydloubané oči, uřezané uši a nos bajonetem), Antonín Pešice (řidič jednoho z automobilů zasaženého minometem), Karel Přibyl, Bohumil Lojín (tělo zohaveno k nepoznání), Karel Maršík, Miloslav Starý, František Soukup, Miroslav Biderman, Vasil Bočko, Jan Jakubčo a František Majer (amputované obě nohy dávkou z kulometu). Rojnice partyzánů byly decimovány. Navíc se zde hitlerovci mstili i na místním civilním obyvatelstvu. Václav Šplíchal z osady Buk zvedl ze škarpy odhozenou německou pušku a byl hitlerovci okamžitě zastřelen (10. 5. 1945). V prostoru V Loužích byl 11. 5. 1945 brutálně usmrčen Richard Štěpán, rovněž z osady Buk, měl rozdrcenou lebku. Spolu s ním položili život i jeho dva synové Jiří a Vladimír. Byli umučeni nacistickými vojáky v Kojetínském lese, poblíž samoty U Slámů. Důvod? Snad vztyčená česká vlajka u jejich domku na Buku poté, co bylo v návaznosti na zprávy o německé kapitulaci vyhlášeno obnovení Československé republiky, nebo střelba partyzánů na hitlerovské pozice ve směru od Štěpánova stavení či jiná msta poražených. A do třetice, 11. 5. 1945 byl v těchto místech usmrčen 17 bodnými ranami esesáckým bajonetem téměř 70letý Václav Zelenka z nedaleké osady Palivo, jenž šel zkontrolovat stav svého pole, u kterého Němci tábořili, a zaplatil za to životem.²²

Závěrečné dějství

Situace se zásadně změnila až v odpoledních a nočních hodinách 11. května 1945 s příjezdem Rudé armády. Po předchozím průzkumu terénu následoval přepad hitlerovského opěrného bodu pomocí děl a kaňušů. Palebné pozice si Sověti vytvořili mezi Svatou Horou a Háji, u Brodu a před Raděticemi nedaleko Slivice. Obranný rajón nepřítele pokryla dělostřelecká palba, pak přišel útok pozemních vojsk. Z útvarů

21 VELFL, J. Osobní vzpomínky Jana Vítka na Květnové povstání roku 1945 v Příbrami. *Podbrdsko, Příbram 2021*, XXVIII, s. 78–79.

22 ABS, fond ZČV Praha, Situační zpráva o průběhu revoluce zpracovaná četnickou stanicí Milín, č. j. 894/45; VÚA – VHA Praha, fond Partyzánské a odbojové hnutí, Smrt fašismu, sign. 17-278, 96, 105; TRANTINA, V. – VELFL, J. *Pomníky a památníky světových válek na Příbramsku*. Příbram 2017, s. 82–83.

Po předchozím průzkumu terénu následoval 11. 5. 1945 přepad nepřátelských postavení u Slivice palbou sovětských děl a kaňušů

Sovětská tankistka ze 6. gardové tankové armády 2. ukrajinského frontu na příbramském náměstí dne 11. 5. 1945 s tanky M4 Sherman americké výroby, které byly na čs. území v roce 1945 ve výzbroji Rudé armády pouze u jednotek tohoto útvaru. Na snímku před útokem na Slivici

I Sovětští vojáci při bojích v okolí Slivice, Milína a Březnice 11.–12. 5. 1945

I Mrtvoly příslušníků jednotek SS po boji v Březnici ve dnech 10.–12. 5. 1945. Dostí obvyklý snímek té doby; zabitým vojákům byly odebrány kromě zbraní i některé výstrojní součástky, zejména boty

2. UF maršála Rodiona Jakovleviče Malinovského bojovali v prostoru Slivice – Milín – Březnice – Čimelice vojáci 9. gardového mechanizovaného sboru gen. Michaila Vasiljeviče Volkova. Jejich štáb sídlil u Lochovic. Spolu s nimi se zde nacházeli příslušníci 2. gardového mechanizovaného sboru gen. Karpa Vasiljeviče Sviridova v sestavě 6. gardové tankové armády gen. Andreje G. Kravčenko, postupující od Příbrami a Dobříše. Tato 6. armáda byla jediná ze sovětských útvarů na čs. území vyzbrojená též americkými tanky M4 Sherman. Podle vzpomínek velitele 2. gardového mechanizovaného sboru gen. K. V. Sviridova to byli z jeho podřízených jednotek především vojáci mechanizovaných brigád plukovníka Michaila Laščenko a plukovníka Fjodora Safronova a z dělostřeleckého útvaru hrdiny SSSR plukovníka Anatolije Samachinova. Z východu, od Kamýku nad Vltavou a Radčtic, útočily složky 25. gardového střeleckého sboru 7. gardové armády gen. Michaila Stěpanoviče Šumilova. Štáb armády byl u Višňové. Od jihu, po pravém křídle Američanů, si razily cestu jednotky 38. a 39. gardového střeleckého sboru 9. gardové armády 2. UF. Ve směru od Obor a Dolních Hbit pronikali vojáci maršála Andreje Ivanoviče Jeremenka ze 4. UF. Z útvarů 1. UF maršála Ivana Stěpanoviče Koněva zde plnil speciální úkoly, pronásledování a likvidaci vlasovců, 25. tankový sbor gen. Jevgenije Ivanoviče Fominycha. Štáb sboru byl u Nepomuku v západních Čechách. Sbor náležel k 13. armádě gen. Nikolaje Pavloviče Puchova, postupující od Příbrami a z Rožmitálska. Tyto sovětské jednotky měly označení na strojích v podobě dvakrát podtrženého bílého srdce. Asi ve 3 hodiny ráno 12. května 1945 utichla u Slivice střelba. Hitlerovci, kterých zde bylo podle sovětských zdrojů údajně asi šest tisíc, opustili své pozice a vzdali se Sovětům.²³

Tehdy rovněž skončilo v Čimelicích, v Díkově rakovickém mlýně, složité a vleklé jednání, při kterém zástupci amerického a sovětského velení nakonec donutili gen. Waffen-SS Pücklera, aby jeho uskupení bezpodmínečně složilo zbraně. Než k tomu došlo, pokusil se Carl Friedrich von Pückler-Burghauss separátně vyjednávat jen s Američany. Dokonce se dostavil do štábu plk. Haydena Searse, velitele bojového skupení A 4. obrněné divize XII. sboru ve Strakoniciích a žádal ho o zajištění u Američanů. Plukovník Sears separátní vyjednávání tvrdě odmítl a trval na bezpodmínečné kapitulaci. Generál Pückler nakonec podlehl tlaku spojeneckého obklíčení a údajně v 1.30 dne 12. 5. 1945 s kapitulací souhlasil. Záhy na to se pak v rakovické části Čimelic zastřelil. Za sovětskou stranu vedl jednání o kapitulaci gardový generál Ivan Fedorovič (Sergej) Serjogin, velitel 104. gardové střelecké divize 38. gardového střeleckého sboru 9. gardové armády 2. UF a za Američany náčelník štábu 4. obrněné divize XII. sboru americké 3. armády plukovník Dan Allison. Dle jiných pramenů plk. Dan E. Alanis z 51. obrněné pěchoty 4. obrněné divize XII. sboru americké 3. armády.²⁴

²³ HM PB, fond Sb. dok., Odboj na Příbramsku 1939–1945, Slivice; JAKL, T. Rudé Shermany na Moravě a v Čechách. *Historie a plastikové modelářství*, Praha 1998, 3, s. 16–19; JAKL, T. *Květen 1945 v českých zemích*. Praha 2004, s. 70–77, 88–92.

²⁴ ČVANČARA, J. – HAZDRA, Z. – VAJSKEBR, J. Naši ctí je věrnost. *Paměť a dějiny*, Praha 2010, IV, 2, s. 22. JAKL, T. Operace vojsk Osy v Čechách v květnu 1945. In *Museli jsme čekat?*, s. 20–33; JAKL, T. – PEŠTA, J. Válečný deník vojenského velitelství Mirovice. *HaV*, Praha 2003, r. LII, č. 2, s. 354–390; VAJSKEBR, J. – KAŇÁK, P. *Kariéry ve službách nacismu*. Praha 2020, s. 254–255; VELFL, J. Příbramsko a konec 2. světové války v Evropě. *Podbrdsko, Příbram* 2005, XII, s. 21–23.

Také zde skončila 2. světová válka a bitva u Slivice bývá označována za jedno z posledních významnějších vojenských střetnutí tohoto válečného požáru na starém kontinentě.

Foto: Hornické muzeum Příbram, p. o.

| Zajatí němečtí vojáci kopou krátce po skončení bojů v květnu 1945 společný hrob na příbramském hřbitově před hlavními zbraní členů místní revoluční gardy

| U Památníku Vítězství na Slivici se koná každoročně pietní akt na počest obětí bitvy z 11. na 12. května 1945

Die Schlacht bei Slivice und das Ende des Zweiten Weltkriegs in Europa

Josef Velfl

Bergbaumuseum Příbram, Beitragsorganisation

In der modernen Geschichte nimmt die Stadt Milín mit der Siedlung Slivice und ihrer Umgebung einen unersetzlichen Platz im dramatischen Verlauf der Ereignisse am Ende des Krieges in Europa ein. Dieser Ort in Mittelböhmen, etwa 6 km südöstlich von Příbram, war am 11. und 12. Mai 1945 Schauplatz einer der letzten großen militärischen Auseinandersetzungen des Zweiten Weltkriegs in Europa. Die Unterzeichnung der Kapitulation Nazi-Deutschlands, die am 8. Mai 1945 um Mitternacht wirksam wurde, bedeutete nicht automatisch ein sofortiges Ende der Kampfhandlungen an allen Fronten des alten Kontinents. Dies gilt auch für die Schlacht bei Slivice, in der ein Teil von Hitlers Truppen um jeden Preis versuchte in amerikanische Gefangenschaft vorzudringen, was im Widerspruch zur erklärten Kapitulation Nazi-Deutschlands stand. Die Bedeutung dieser Schlacht wird dadurch verstärkt, dass nicht nur Freiwillige des heimischen Widerstands und sowjetische Partisanen, sondern auch Einheiten der drei ukrainischen Fronten (1., 2. und 4. UF) in Zusammenarbeit mit der 3. amerikanischen Armee gegen die feindliche Gruppierung der Hitler-Militärmacht kämpften. Erst am 12. Mai 1945 kapitulierten die Wehrmacht und SS und auch hier herrschte Frieden.

Příběh drátenického řemesla¹

Hana Řepková, badatelka

Praha

Ivana Kubečková

Středočeské muzeum, příspěvková organizace

V první polovině roku 2025 (28. 2. – 29. 6.) se návštěvníkům Středočeského muzea představil projekt věnovaný drátenictví, který na tento původně ryze slovenský fenomén nahlížel – samozřejmě ve výstavní zkratce – nejen z hlediska jeho historického vývoje prostřednictvím obsáhlých textově-obrazových panelů a tradičního trojrozměrného materiálu, ale také podával informaci o současných tendencích v umělecké a řemeslné tvorbě na ukázkách prací řady českých a slovenských výtvarníků využívajících drátenické postupy. Projekt vznikl na základě spolupráce muzea s externími autorkami Jitkou Dvořákovou a Hanou Řepkovou, aktivními výtvarnicemi, sběratelkami drátenických artefaktů a popularizátorkami drátenictví, z nichž zejména druhá jmenovaná zpracovala pasáže věnované historii řemesla, spoluvytvářela celkovou koncepci výstavy a provedla kurátorský výběr současné drátenické produkce. Za muzeum se na vzniku výstavy podílely etnografky Ivana Kubečková a Martina Karásková koncepční a organizační prací, výběrem předmětů z vlastního sbírkového fondu muzea i ze sbírek jiných institucí a zajištěním ikonografického materiálu k danému tématu. Projekt také získal finanční podporu Ministerstva kultury ČR a zřizovatele muzea Středočeského kraje, díky kterým bylo možné realizovat výstavu s moderním prostorovým a výtvarným řešením Martina Micky (externí spolupráce), jež podtrhlo vyznění a estetický účinek vystavených exponátů. Výstava byla doplněna o videozáznam demonstrující drátenické techniky a zachycující pracovní postup při drátování keramické nádoby (Dvořáková – Micka). Přímou ve výstavním sálu byla umístěna originální prostorová hra s edukativním programem *Z Kysúc až na kraj světa* lektorky Lucie Švorcové, která byla také spoluautorkou programových dnů na téma drátenictví pro I. stupeň ZŠ, obohacených o hudebně-pohybovou část. Především však ve vybraných termínech proběhly předváděcí dny s aktivní účastí hlavních aktérek projektu Hany Řepkové a Jitky Dvořákové. Zajímavým tematickým doplňkem se stalo také autorské čtení Ondřeje Šance z jeho oceňovaného románového debutu *Jako po drátku* (Argo 2024).

¹ Podtitul výstavního projektu s názvem *Drátovat, flikovat! Příběh drátenického řemesla*.

| Pohled do úvodní části výstavy věnované historii a ikonografii drátenictví (foto S. Boloňský)

Ukázka běžných drátenických prací a výrobků (sbírky Středočeského muzea, Jitky Dvořákové a Hany Řepkové, foto S. Boloňský)

Pohlednice propagující humorným způsobem typický drátenický artikl, Čechy, 1. třetina 20. století (sbírka Jitky Dvořákové, foto A. Hůlka)

Historický exkurs

Drátenictví představuje charakteristický slovenský kulturní fenomén, ostatně vandrující dráteník byl dlouho vnímán jako symbol Slovenska. Práce s drátem se rozvíjela od přelomu 17. a 18. století v chudých regionech severozápadního a severovýchodního Slovenska,² jejichž přírodní podmínky nutily obyvatele hledat další zdroje obživy. V několika desítkách obcí se jí věnovala převážná část mužské populace. Dráteníci putovali jak do blízkých, tak i velmi vzdálených oblastí za vidinou lepšího výdělků a zabezpečení rodin, zatímco jejich ženy musely zastat v nuzném hospodářství všechnu práci.

Právě ekonomická migrace této sociální skupiny přispěla k rozvoji profese, jež uživila relativně velké množství rodin. V cizině se dráteníci sdružovali podle vesnic, odkud pocházeli, do dílen a továren najímali přednostně své krajany, svět si dělili podle zvykového práva. Někteří si ve světě založili nejen živnost, ale i rodinu, většinou se však vraceli domů bohatší o výdělek a nové zkušenosti, kterými pomáhali zaostalému kraji. Drátenictví se rozvinulo ve více specifických formách, které téměř po celou dobu existovaly vedle sebe. Pro svůj nesporný historický a sociokulturní význam bylo drátenictví v roce 2019 zapsáno na seznam nemotného kulturního dědictví UNESCO.

Poškozené či rozbité dřevěné, hliněné a proutěné nádoby se zpočátku opravovaly jen oplétáním a sešíváním. Avšak velké rozšíření keramického nádobí postupně vytvořilo poptávku po mistrech, kteří by ho dokázali zpevnit a opravit. Počáteční jednoduché technologie omezovaly řemeslo na opravárenské práce zemědělského nářadí a předmětů pro domácnost nebo na zhotovení drobného hospodářského inventáře. Jedním z nejžádanějších výrobků se staly pasti na myši i větší hlodavce. K oblíbenému sortimentu patřila také síta, a to jak na prosívání, tak i sítě do oken. V Maďarsku proto říkali dráteníkům sitáři.³ Se zdomácněním plechového (smaltovaného) nádobí se k těmto pracím přiřadilo ještě záplatování plechem, letování či cínování. Dráteníci nádoby z plechu dokázali nejen opravit, ale naučili se je i vyrábět. Uměli vyrobit hrnec s pokličkou,⁴ konvici, lucernu, korouhev či pro slovenské cintořiny typické plechové stříšky nad dřevěné kříže zdobené prolamovanými či prosekávanými okraji.

Časem se mnozí dráteníci usadili a založili vlastní dílny. V nich se nepouštěli jen do oprav, ale i do výroby drátěného a plechového zboží pro denní potřebu. Prodej výrobků se realizoval formou podomního obchodu ve městech a na vesnicích. Podomní obchodník se nazýval hauzírer.⁵ Tuto práci vykonávali buď začátečníci či učedníci nebo později profesionální obchodní cestující.

² GULEJA, K. a kol. *Svet drotárov*. Martin 1992, s. 13–14.

³ Tamtéž, s. 23.

⁴ Mistři řemesla tyto postupy příležitostně ukazují, např. v rámci Stretnutia drotárskych majstrov v Žilíně roku 2023 je předvedl Imrich Kálmán.

⁵ FERKO, V. *Svetom, moje, svetom... Slovenskí drotári doma i vo svete*. Bratislava 1978, s. 91, též ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo. Veľká kniha o slovenskom drotárstve. Big Book of the Slovak Wire Craft*. Martin 2010, s. 43–45.

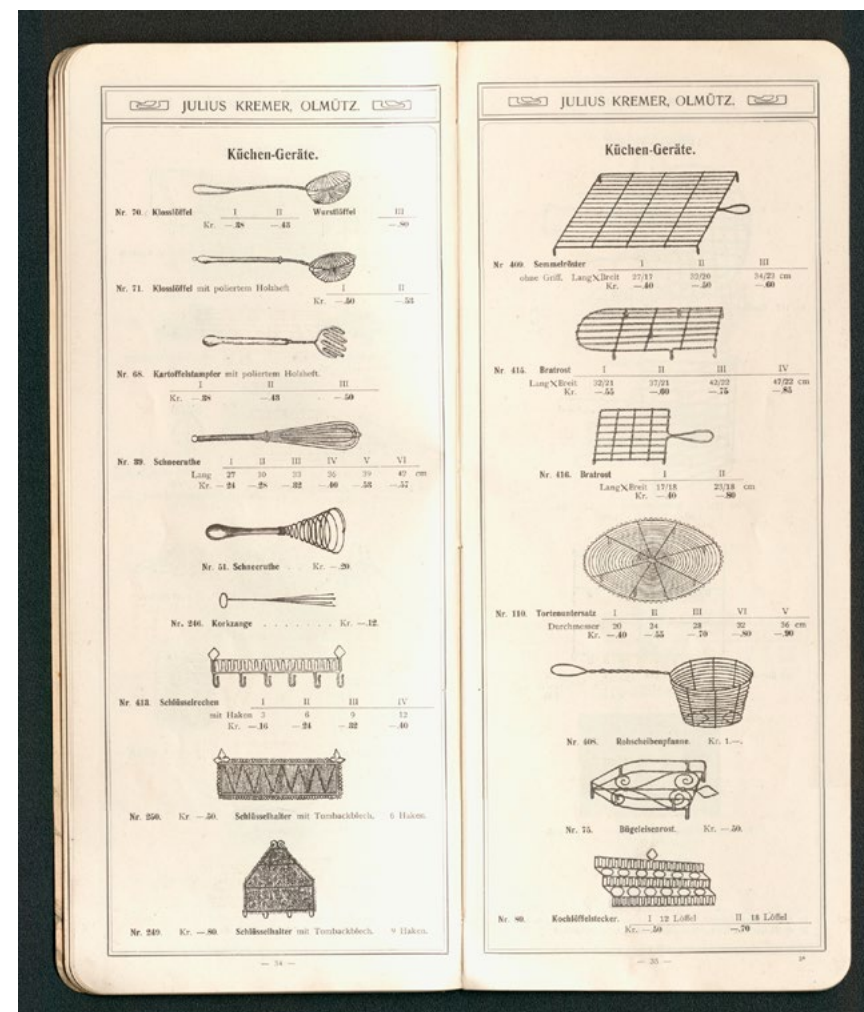
První dílny vznikaly před rokem 1850 v Prusku, kde od roku 1808 panovala živnostenská svoboda, a tedy nejméně úředních omezení v rozvoji podnikání.⁶ Přechod drátenictví na dílenskou a manufakturní výrobu vnesl do vývoje řemesla výraznou kvalitativní změnu. Nové formy podnikání a organizace práce stejně jako zdokonaňování pracovních postupů ovlivnily nejen škálu drátenických výrobků, ale i jejich technické a estetické řešení a ornamentiku. K tradičním užitkovým předmětům jako jsou věšáky, poličky a široká škála kuchyňského náčiní přibýly další typy. Drátenické dílny produkovaly stínítka na lampy, pro hotely a restaurace stojany na vaření a servírování vajec, pro hostince nosiče na půllitry a košíky na vaření brambor, pro děti nábytek pro panenky, pro lékaře dlahy na zlomeniny. Rozšiřoval se též sortiment výrobků z plechu – konvice, pekáče, formy, trychtýře, lopatky, konve, lucerny, dózy, čajníky či samovary. Dráteníci zásobovali armádu obaly na granáty, pro nemocnice vyráběli sterilizační bubny. Luxusní předměty byly zhotovovány z mosazného, posříbřeného nebo pozlaceného drátu, motivy a techniky byly inspirovány krajkářstvím a košíkářstvím. Příkladem jsou výrobky drátenických mistrů Jozefa Holánika-Bakel'a, Alexandra Hozáka, Jakuba Šerika a dalších, kteří za svoje práce získali četná mezinárodní ocenění. Právě Jozef Holánik-Bakel' (1863–1942) se stal jedním z nejvýznamnějších reprezentantů slovenského dílenského a uměleckořemeslného drátenictví. Po odchodu ze Slovenska působil až do I. světové války ve Varšavě, kde založil úspěšnou dílnu. Vyvinul vlastní technologii práce s drátem, kterou si nechal patentovat. Jemný mosazný drát stáčel na kolovrátku, kostry ze silnějšího materiálu proplétal stočenými dráty košíkářským způsobem. Jeho práce byly velmi oblíbené dokonce u carského dvora.

Rozšířený sortiment výrobků zavedl dráteníky i mimo území Slovenska, přičemž jejich postavení a podmínky práce se v jednotlivých zemích lišily. Za prací vandrovali jednotlivě nebo ve skupinkách po mnoha oblastech Evropy (hlavně po území dnešního Polska, Ruska, Maďarska, Čech a Moravy, Rakouska, Německa, Švýcarska, Belgie, Holandska, Francie a Anglie, na Balkánský poloostrov), ale i do Malé a Střední Asie, na Blízký východ, do severní Afriky a na oba americké kontinenty.⁷ Zvláště úspěšní dráteníci zakládali manufaktury a továrny se strojní velkovýrobou, které hrály velkou roli především v carském Rusku, kde bylo postupně zaznamenáno kolem stovky dílen či podniků. První moskevskou továrnu na kovové nádobí založili roku 1868 bratři Štefan a Josef Huncíkoví s Imrichem Krutošíkem (v čase největší prosperity dosahoval roční obrát 2 000 000 rublů), ve Varšavě (patřící tehdy pod Rusko) od konce 19. stol. působil Výrobní závod drátěného cínovaného galanterně-košíkářského zboží Jozefa Holánika-Bakel'a, v Oděse na přelomu 19. a 20. stol. získala ocenění za své výrobky firma Pavla Hozáka, v Kyjevě provozovali Uhersko-slovenský průmysl plechového a drátěného zboží na počátku 20. stol. Imrich Mančár a syn, v téže době vedl drátenickou dílnu / manufakturu v Petrohradě Josef Kolárik a v Tule Gašpar Kováč, další byly v Tbilisi či Baku.⁸

6 ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 20.

7 ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 19, více o Evropě GULEJA, K. a kol. *Svet drotárov*, s. 14–18, též ŠKVARNOVÁ, M. *Slovenskí drotári v českém výtvarnom umení*. Žilina 2008, s. 11.

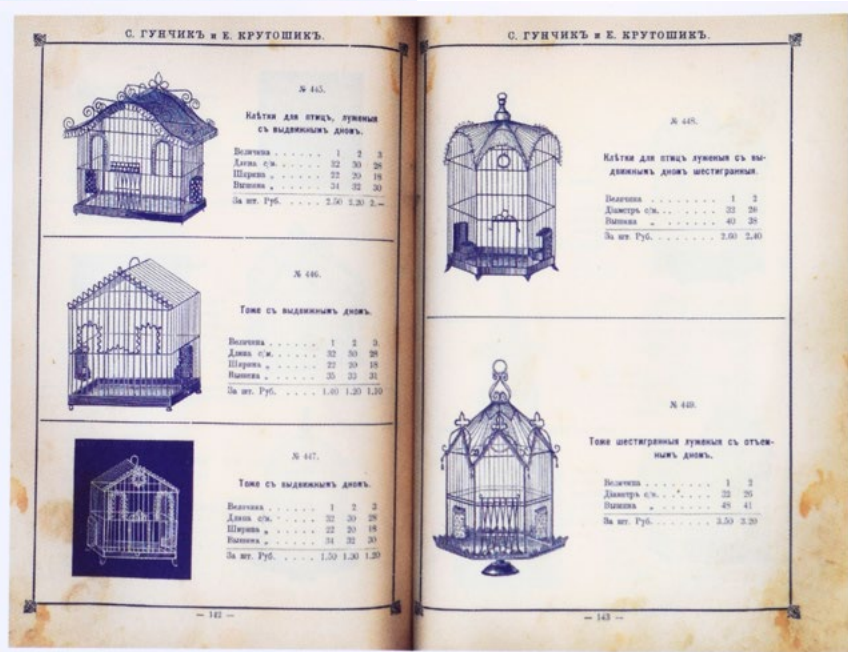
8 FERKO, V. *Svetom, moje, svetom*, s. 102–115, též ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 19–33.

Ukázka výrobků z katalogu firmy Julius Kremer Olomouc, 1903 (sbírka Hany Řepkové, repro A. Plevová)

I Katalog výrobků První moskevské továrny na kovové zboží Štefana Hunčíka a Juraje Krutošíka z roku 1905, repro z knihy J. Adamusová a kol., *Drotárstvo / Vel'ká kniha o slovenskom drotárstve*, Prešov 2010

Dráteníci přinášeli na slovanský východ svoje poznatky a schopnosti získané v Německu (tam vzniklo kolem 80 dílen či manufaktur), a přispěli k rozvoji ruské industrializace a zpřístupnění Sibíře.⁹ Rozvoj železniční a lodní dopravy umožnil dráteníkům vydat se i za moře.¹⁰ Na americkém kontinentu založili slovenští dráteníci od poloviny 19. do 1. třetiny 20. století nejméně osmdesát dílen, nejvíc ve Spojených státech: v New Yorku, Chicagu, Filadelfii, San Franciscu, New Orleansu, Detroitu či Clevelandu, v Jižní Americe provozovali dílny např. v Argentině a Brazílii, z Mexika je známa pouze dílna ve Veracruz. Na konci 70. let 20. stol. fungovalo ve Spojených státech ještě více než dvacet drátenických provozů, např. *Star Wire Mesh Fabricators*, *INC Alexandra Pavúra*, *Cooper Wire Corporation A. A. J. Š. Vavrici*, *Up-to-Date Wire Frame CO Jána Šmuríka*, *Challan et CO H. a W. Challana* či *H. K. Modern Wire Products CO H. Krutošíka*. Ve Filadelfii byl v roce 1840 otevřen zřejmě první zásilkový obchod s drátenickým zbožím.¹¹

Dílny vznikaly prakticky ve všech zemích, do nichž dráteníci přišli. Výjimkou byly Čechy, kde pražská obchodní komora roku 1878 zakázala slovenským dráteníkům výrobu a prodej plechového zboží a živnost tu prakticky až do zániku drátenictví po II. světové válce stagnovala na úrovni vandrovního řemesla.¹² Do Čech směřovali ti méně zruční a podnikaví, opravovali hliněné a plechové nádoby, vyráběli jednoduché drátěné výrobky, a především pasti na myši. Navzdory nepříznivým podmínkám jich sem přicházely stovky, obyvatelé Čech a Moravy s nimi soucítili a podporovali je. Nejštědřejší pomoc dostávali od průmyslníka, známého mecenáše české etnografie a antropologie Vojtěcha Náprstka a jeho matky Anny Fingerhutové.

V druhé polovině 19. a počátkem 20. století bylo drátenické řemeslo počtem výrobců, různorodostí výrobků i kvalitou prezentace na svém vrcholu.¹³ Situace se radikálně změnila po I. světové válce. Drátenictví začalo upadat nejen kvůli konkurenci průmyslových výrobků, ale také z důvodu omezených možností vandrování po vzniku národních států. V Rusku byly továrny znárodněny a jejich slovenští majitelé o všechno přišli. První polovinu 20. století dožili starí mistři dráteníci při opravárenských pracích či výrobě běžného plechového nádobí pro trhy a jarmarky. Řemeslo kleslo na úroveň doplňkové, téměř žebravé práce, a v polovině 20. století se prakticky vytratilo. Zároveň s tím však sílily snahy o uchování tradice alespoň formou muzejních sbírek. Jedním z nejvýznamnějších organizátorů první drátenické výstavy, jež se uskutečnila v roce 1942 v obci Dlhé Pole (okr. Žilina), byl slovenský učitel Karol Guleja. Shromážděné artefakty se staly základem sbírek Považského muzea v Žilině, které v současnosti uchovává největší drátenickou sbírku na světě.

9 GULEJA, K. a kol. *Svet drotárov*, s. 10.

10 ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 14–43, též FERKO, V. *Svetom, moje, svetom*, s. 116–130.

11 VONDRUŠKOVÁ, A. *Drátenictví – řemesla – tradice – technika*. Praha 2012, s. 25.

12 VONDRUŠKOVÁ, A. *Drátenictví*, s. 22.

13 HALLONOVÁ, K. *Nomádi Evropy. Příběh slovenského drátenictví*. Žilina 2018, s. 3 (katalog výstavy konané v Regionálním muzeu v Teplicích 13. 7. – 23. 9. 2018).

Odras drátenictví v umění

Postava dráteníka byla oblíbeným námětem malířů a grafiků, zmapována je zatím hlavně produkce evropská. Dráteníci poutali pozornost svým charakteristickým vzhledem a oděvem, který tvořily košile a soukenné nohavice, přes sebe měli přehozený kabát označovaný jako huňa, obutí byli do krpců. Jídlo a výdělek nosili v brašně zvané kapsa. Kola drátu i zboží nosili na háčcích řemene přehozeného přes rameno. Kapsa i řemen byly zdobeny křížky a dalšími ochrannými symboly. Hlavu pokrýval široký klobouk zvaný strecháň nebo malý klobouk zvaný brousek. Dráteníci byli zobrazováni jako romantičtí tuláci nebo jako nuzné děti statečně shánějící obživu, též jako větrem ošlehaní a neúnavně pracující starci. Symbolizují chudobu, ale zároveň šikovnost a důvtip. Stali se nejznámějšími představiteli Slováků ve světě.

K drátenictví neodmyslitelně patřila i práce chlapců – učedníků zvaných džarkové. Odcházeli do světa se svými otci nebo strýci, případně byli najímáni cizími, u nichž mnohdy strádali hladem a zimou, někdy byli také nuceni žebrať. Většinou se jednalo o dvanáctileté a starší chlapce, výjimkou však nebyli ani šestiletí. Malíři proto mnohdy zobrazovali dráteníčky na cestách nebo v situacích, které měly zapůsobit na city diváků. Sociální aspekt se v dílech objevoval poměrně často nejen v explicitních vyobrazeních dětské práce, ale i nepřímou v postojích a oděvu dospělých.

Mezi výtvarné umělce, které zaujalo téma dráteníků, patřila plejáda malířů od časného 19. století až po polovinu 20. století. K známým jménům náleží Josef Mánes, Soběslav Hippolyt Pinkas, Petr Maixner, Mikoláš Aleš, Václav Sochor, Augustin Němec, Karel Špillar, Viktor Stretti a řada dalších. Postava dráteníka neunikla pozornosti ani Zdenky Braunerové, jež jej zachytila v kolorované kresbě ze svého ranějšího období jako odraného mladíka ověšeného charakteristickým artiklem – pastmi na myši.¹⁴

O četnosti, potřebnosti a popularitě dráteníků vypovídá do značné míry i skutečnost, že jejich zpodobnění se promítlo také v užitém a lidovém umění. Dráteník při práci se objevuje jako drobná porcelánová plastika (např. z výrobního programu firmy Gebrüder Haidinger v Lokti kolem poloviny 19. století),¹⁵ putující dráteník jako motiv perníku tvarovaného v dřevěné formě¹⁶ či jako betlémová figurka v řadě českých betlémů¹⁷ včetně slavného Alšova a Ladova betlému.

Poměrně široká je také produkce pohlednic s drátenickou tematikou, které byly vydávány zejména v 1. polovině 20. století. Spíše výjimečně se jednalo o reprodukce žánrových aranžovaných fotografií, mnohem častěji to byly reprodukce děl známých umělců či anonymní práce ilustrátorů a afišistů vytvořené na objednávku nakladatelů

¹⁴ Z. Braunerová, Dráteník s pastmi na myši, kresba tužkou a kvaš na papíru, 1880, rozměry 26 × 18,5 cm, přír. č. 633/71, Středočeské muzeum.

¹⁵ Dráteník při práci, porcelán, Loket – Gebrüder Haidinger, po polovině 19. století, inv. č. U 19517 a U 21318, Moravská galerie v Brně.

¹⁶ Perníkářská forma s motivem dráteníka, tvrdé dřevo, kolem pol. 19. století, inv. č. H4-1952, sbírka Národního muzea.

¹⁷ Např. dřevěné sošky z králických a přibramských betlémů či figurky malované na papíru z Ústí nad Orlicí.

| Zdenka Braunerová, Dráteník s pastmi na myši, kresba tužkou a kvaš, 1880, 26 × 18,5 cm (sbírka Středočeského muzea, foto A. Hůlka)

| Betlémová figurka s motivem dráteníka, součást betlému z Ústí nad Orlicí, ruční malba temperou na kartonu, posl. čtvrtina 19. století (sbírka Středočeského muzea, foto A. Hůlka)

a dobročinných spolků.¹⁸ Záměrem autorů bylo zaznamenat dráteníka jako národopisný jev, který se pomalu vytrácí.¹⁹ Dráteníci byli zobrazováni při práci a jejím shánění po vesnicích a městech, při loučení s rodným krajem a putování širým světem. Nejoblíbenějším pohlednicovým motivem se staly adventní obchůzky se skříňkovým betlémem zavěšeným na popruhu na prsou.²⁰ Dráteníci jsou obvykle zobrazeni kráčející zasněženou krajinou či koledující ve venkovských domácnostech. V českém prostředí byli tak spojeni s Vánocemi, že v prvních desetiletích 20. století mohly ilustrovat jejich portréty a postavy vánoční pohlednice bez jakýchkoliv symbolů.²¹ Postavy chudě oblečených dráteníků, často i sotva odrostlých chlapců, daleko od domova při „betlehemování“, vzbuzovaly soucit a pomáhaly pěstovat lidskou sounáležitost. Česká společnost vnímala postavu dráteníka natolik kladně, že její pomocí vychovávala k pozitivním hodnotám, učila sociálnímu cítění a obětavosti nejen děti, ale připomínala ji i dospělým.²²

Dráteníci a drátenictví zaujali nejen výtvarné umělce, ale také literáty, kteří promítli téma – někdy až romanticky nahlížené – do prózy i poezie. Mezi prvními se věnoval postavě dráteníka Josef Kajetán Tyl v novele *Pomněnky z roztěže* (vyšla v časopisu *Květy* v roce 1836).²³ Mezi dalšími figuruje Božena Němcová s povídkou *Pohorská vesnice* (Praha 1856), či Jaromír Březanovský s povídkou *Dráteníček* (Praha 1887) a řada dalších. Ze slovenských autorů patří k nejznámějším Peter Jilemnický a jeho romány *Vítězný pád* (Praha 1929) a *Pole neorané* (Bratislava 1932), v nichž popisuje těžký život na Kysuci a situaci drátenických dětí.

Rázovitost a životaschopnost potulných dráteníků pronikla také do žánru určeného výhradně lidovým vrstvám, jaký představují kramářské písně a kramářské tisky. Prostřednictvím jarmarečních vyvolávačů se šířily příběhy o chytrých, avšak nuzných řemeslnících.

Dráteník představoval spolu se zbojníkem a horalem typickou postavu chudého slovenského člověka, který si musí těžce vydobýt své živobytí. Motiv byl natolik silný, že pronikl také do lidové slovesnosti a písňového folklóru. Poměrně výmluvným sociálním akcentem se vyznačuje text koledy malého dráteníka ze hry Josefa Baara a Josefa Soukupa *Mladí pastýři betlémské* z roku 1872: *Drátovat, drátovat, dajte misy a pekáče, hrnce, džbány a krajáče, staré hrnky a rendlíčky, zpraví opět moje klíčky, susto chleba, ľudé dajte, s chlapcom slitování majte, drátovat, dajte drátovat! Až zas domu k matce príjdu, vše jí k nohám položím; ta se bude radovať, za vás s ní se pomodlím; drátovat, drátovat, dajte něco vydělat.*²⁴

¹⁸ Např. Vincentinum v Praze-Břevnově ve prospěch svých chovanců (sirotků – pozn. autorky), slovenský spolek Detvan na podporu mladých slovenských výtvarníků, spolek Komenský ve prospěch Ústřední matice školské, menšinových škol, československých zahraničních škol apod., srov. VÁLEKOVÁ, M. *Slovenskí drotári na historických pohľadniciach*. Žilina 2010, s. 41.

¹⁹ VÁLEKOVÁ, M. *Slovenskí drotári*, s. 79.

²⁰ O obchůzkách dráteníků s betlémy na Kladensku, Mělnicku, Rakovnicku a Slánsku PROCHÁZKA, K. Kolárovičtí dráteníci. Praha b. d., s. 22–26.

²¹ Tamtéž, s. 50.

²² Tamtéž, s. 80.

²³ ADAMUSOVÁ, J. *Drotárstvo a jeho odraz v literatúre*. Námestovo 2012, s. 35.

Vůbec první postavu dráteníka vytvořil v Čechách hudební skladatel František Škroup v opeře *Dráteník* na slova Josefa Krasoslava Chmelenského. Poprvé byla uvedena ve Stavovském divadle roku 1826.²⁵ Následovaly veselohry, činohry se zpěvy a hry pro děti s postavou dráteníka od českých i slovenských autorů. Nejznámějším dílem s touto tematikou se stala opereta slavného rakouského hudebního skladatele Franze Lehára *Der Rastelbinder* – Dráteník.²⁶ Premiéra se uskutečnila ve Vídni roku 1902. Hry obvykle líčí dráteníky jako poctivé a pracovitě.

Drát v soudobém řemesle a umění

Postupující industrializace zapříčinila úpadek řemesla. Vznik národních států po I. sv. válce, který ztížil volný pohyb po světě, a rušení živností po II. sv. válce způsobily zánik drátenictví v původní vandrovní i mladší dílenské podobě. S žebravými dráteníky však bylo možné se na venkově potkat až do 70. let 20. století. Tradici výroby užitkových předmětů na uměleckořemeslné úrovni udržovali i po roce 1950 mistři Jakub Šerík-Fujak (1907–1988) a Alexander Hozák (1899–1986), kteří pracovali jak na zakázku, tak pro vznikající ÚLUV (Ústredie ľudovej umeleckej výroby).

První cílené pokusy o obnovu řemeslné tradice se datují do 60. let 20. století. V té době upozornil na drátenictví jako pozoruhodné východisko pro moderní uměleckou tvorbu český sochař Pavel Krbálek (1928–2015). Neobvyklý materiál a zajímavá technologie zaujaly řemeslníky a výtvarníky, kteří prostřednictvím experimentování zhodnocovali staré lidové řemeslo a otevřeli prostor pro oživení drátenictví a jeho tvůrčí rozmach po roce 1990.²⁷

Drát si nejčastěji spojujeme s keramikou, dnes však převažuje jeho samostatné užití. Díla z drátu mají vlastní osobitý výraz daný charakterem a výtvarnými možnostmi materiálu. Drát jako hladká linka, dost pevná, aby zachovala požadovaný tvar, dovoluje výtvarníkovi kreslit obrysy, členit plochy, tvarovat objemy, spojovat prvky, kombinovat techniky i druhy drátu. *Drát lze použít ve zcela nových zdobných kombinacích, a přitom zachovat podstatu řemesla, kterou je praktické využití.*²⁸

V drátenické tradici rodných Kysúc našel v polovině 60. let 20. století zdroj inspirace pro práci s drátem Štefan Mlich (1936–2022). Postupně přešel od užitě k volné tvorbě a byl jedním z iniciátorů již tři desetiletí trvajících setkávání „drotárských majstrov“ na Budatínském hradě v Žilině. Také Remigie Biskupská (1927–2017) a Ladislav Jurovatý (1923–2012) jako účastníci výtvarných soustředění Pavla Krbálka rozvíjeli koncem desetiletí výtvarné možnosti drátu, každý svým originálním způsobem. Biskupská proslula šperky, Jurovatý figurálními plastikami, kombinací s kovářstvím, interiérovou tvorbou a užitým uměním přímo navazujícím na tradice drátenické tvorby.

24 BAAR, J. – SOUKUP, J. *Malí pastýři betlémští*. Praha 1872, s. 44.

25 ADAMUSOVÁ, J. *Drotárstvo a jeho odraz*, s. 63.

26 Tamtéž, s. 41.

27 ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 92.

28 VRÁNOVÁ, M. *Ještě se zpívá (nástěnný kalendář)*. Hostinné 2006.

| Novoroční pohlednice s námětem dráteníků nabízejících svou práci, Čechy, 1. třetina 20. století (sbírka Středočeského muzea, foto A. Hůlka)

I Replika svatební party (pentlení)
z regionu Tekov (Dolné Pohronie), autorka
Rozália Ďurčatová (SR), pozinkovaný drát
(kostra), nerezový drát, perličky, jemný
nerezový plech (kytičky), drátěné stuhy,
2020–2021 (foto S. Boloňský)

V 80. letech 20. století probíhala česko-slovenská spolupráce v tvorbě české keramičky Zdeny Fibichové (1933–1991) a bratislavského lékaře Ladislava Šaba (1948). Šabo objekty Fibichové dle jejích návrhů oplétal drátěnou sítí. Na tradici rodné vsi navázal v tomto období Ladislav Mikulík (1920–2009). Technikou jednoduchého lineárního a spirálovitého výpletu vytvořil škálu žánrových venkovských figurek. Abstraktním plastikám zpracovaným obdobnými či stejnými tradičními technikami se dodnes věnuje sochař Jaroslav Drotár (1965). V Čechách je nejznámější umělkyní pracující s drátem vystudovaná loutkářka Blanka Šperková (1948) tvořící od 90. let fantaskní antropo- a zoomorfní objekty technikou drátěné pleteniny. Postavy v životní velikosti vytváří z průmyslového králičího pletiva výtvarnice Veronika Psotková (1981).

Zvýšený zájem o drátěnické řemeslo vedl roku 1994 ke vzniku *Dielne umelecko-úžitkového drotárstva* při drátovnách v Hlohovci, která překlenula více než padesátiletou absenci drátěnické výroby na Slovensku. Vznikla jako chráněné pracoviště a pod vedením Ladislava Jurovátého produkovala přes 170 druhů výrobků prodávaných i v zahraničí.²⁹ *Stopy původního řemesla jsou nejjasněji zakódované v užité tvorbě, která se rozvinula ve třech polohách – lidové umělecké výrobě, uměleckém řemesle a profesionálním designu. Z tradičního řemesla extrahuje prvky akceptovatelné i v současnosti a při zachování původní technologie, materiálu a charakteru ruční výroby je aktualizuje a modifikuje do forem blízkých estetice a potřebám moderního člověka. Staré řemeslo se v nejčistší podobě transformovalo do současné lidové umělecké výroby.*³⁰

Štafetu tradičního řemesla nese několik výrazných osobností, např. Miroslav Kalman (1960) či Ladislav Fapšo (1977), kteří při výrobě kopií muzeálních drátěnických předmětů navrhují i autorské ekvivalenty.³¹ Dokument s ukázkou práce Ladislava Fapša se stal nedílnou součástí slovenských výstav o drátěnictví. Mária Krajčová (1964), tvořící od poloviny 90. let, na sebe upozornila nejen působivými objekty čerpajícími ze Starého i Nového zákona a sérií pohlednic s drátovanými motivy, ale především spoluautorstvím dávno rozebrané učebnice o práci s drátem.³² Josef Šabo (1987) je autorem statických i pohyblivých figurálních plastik a zakladatelem Galérie drôtu, která uspořádala již deset ročníků drátěnické výstavy v Primaciálnom paláci v samém centru Bratislavy. Dagmar Juríková (1959) získala zkušenosti v bratislavských filmových ateliérech a do drátování přenesla poetiku animovaných filmů režiséra Karla Zemana či bravurní ztvárnění zvířat. Erika Majerská (1940–2022) převáděla do drátěné „kresby“ postavy drátěníků z dobových grafik.

Moravan Miroslav Hejduk (1948) působící ve skanzenu na Veselém Kopci se vyučil u starých slovenských mistrů. V Čechách byl horlivým propagátorem a učitelem tradičního drátěnictví Petr Musil (1956–2007). V Zadní Třebáni založil proslulou drátěnickou školu a vychoval mnoho následovníků. První kraslice podle historické

29 ADAMUSOVÁ, J. a kol. *Drotárstvo*, s. 92.

30 Tamtéž, s. 94.

31 Tamtéž, s. 94.

32 HALLONOVÁ, K. – KRAJČOVÁ, M. *Drôtovanie s džarkom Markom* (pre deti od 9 do 99 rokov). Žilina 2003.

slovenské předlohy odrážela Hana Maříková (1958).³³ Jemný drát se ukázal jako ideální pro zdobení kraslic, neboť využívá kromě výtvarných vlastností drátu i jeho původní funkci, a to zpevňování. Jako jediná výzdobná technika uchová kraslici i po rozbití skořápky. Množství vzorů má nespočet variací.

V Klubu lidové tvorby na pražském Smíchově dodnes učí drátenické techniky restaurátorka Alena Samohýlová (1951). Je autorkou drátenických příruček i většiny děl v drátenickém kalendáři z edice *Ještě se zpívá*.³⁴ Lineární výplet použil na loď, letadla či architekturu Jaroslav Frk (1952–2014). Nezaměnitelný rukopis a vlastní muzea mají Ladislav Šlechta (1959) a Ladislav Lokajíček (1973). Šlechta proslul figurální tvorbou zpracovanou technikou smyčkové sítě odvozené od šité krajky, Lokajíček dopravními prostředky či perspektivním ztvárněním architektury i přírody, a vlastní specifickou technikou. Výhradně vázaným smyčkovým výpletem tvoří dopravní prostředky i slavné stavby Miroslav Chaloupka (1949). Tradiční techniky a dokonalé řemeslo představují díla Věry (1968) a Josefa (1966) Pichových.

Na Slovensku propaguje drátenické řemeslo kromě Považského múzea v Žilíně především bratislavské Ústredie ľudovej umeleckej výroby – ÚĽUV, Klub drotárov Džarek při Regionálnom centre remesiel ÚĽUV, Občanské združenie Galéria drôtu a Združenie kysuckých obcí Drotária v obci Velké Rovné. Považské múzeum, klub i jednotlivci pravidelně organizují tuzemské i zahraniční výstavy, muzeum vydalo k tématu úctyhodné množství knih.³⁵

Do reprezentativního seznamu nemotného kulturního dědictví lidstva UNESCO bylo drátenictví zapsáno 12. 12. 2019 v Bogotě. Roku 2024 byla na seznam UNESCO zařazena jako ochrana tradic i Škola remesiel ÚĽUV, v jejichž kurzech se trvale vyučuje i drátování. Považské múzeum v Žilíně vyhlašuje pro Stretnutia drotárskych majstrov (již desítky let i s českými a moravskými účastníky) tematické úkoly,³⁶ slovenská sdružení se tématům věnují i během roku. K největším projektům muzea patřila výstava *Kohútik jarabý* uspořádaná k 70. výročí od jeho založení, která na jednom tématu ukázala šíři technik zpracování a autorských přístupů. Rozsáhlý projekt posledních let zaměřuje pozornost na slovenské kulturní památky a vytváří jejich drátované modely. Považské múzeum pořádá tematické výstavy na Slovensku i v zahraničí, putovní výstava o historii drátenictví doprovázená ukázkami soudobé tvorby se stala skvělým vyslancem slovenské kultury ve světě.³⁷

V Čechách a na Moravě se drátenictví věnují desítky amatérů a několik profesionálů. V 90. letech byl založen Cech českomoravských uměleckých dráteníků, v roce 2018 spolek Dráteník a roku 2023 Český spolek dráteníků. Zatím nejzajímavější počín zaznamenal vydáním pohlednic s drátovanými lidovými písničkami spolek Dráteník.

33 VONDRUŠKOVÁ, A. *Drátenictví*, s. 72.

34 VRÁNOVÁ, M. *Ještě se zpívá* (nástěnný kalendář). Hostinné 2006.

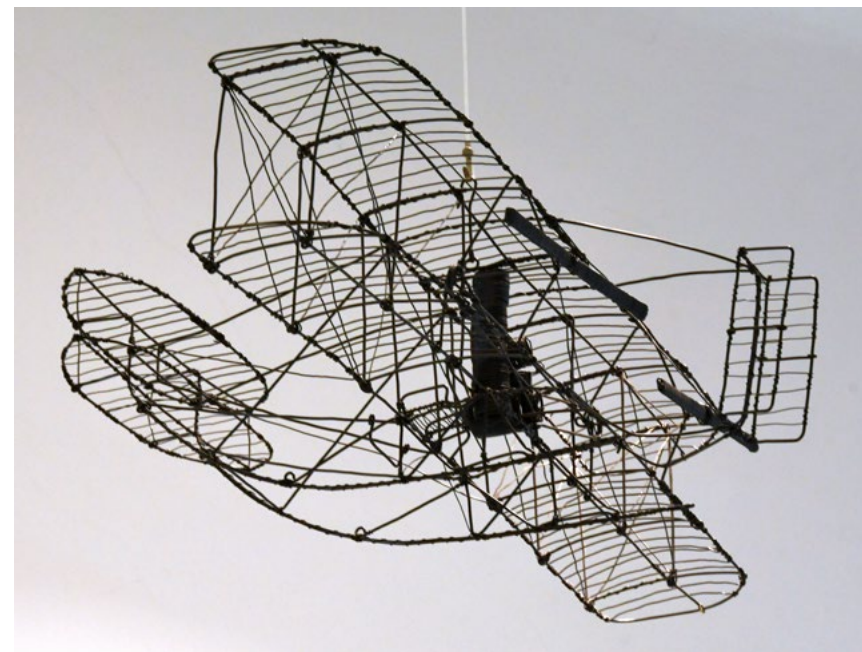
35 Např. ŠKVARNOVÁ, M. *Slovenskí drotári*; VÁLEKOVÁ, M. *Slovenskí drotári*; ADAMUSOVÁ, J. *Drotárstvo a jeho odraz*; HALLONOVÁ, K. *Keď fajka zhasla*. Žilina 2014.

36 Např. *Kohútik jarabý*, *Rozprávka*, *Morské tvory a potvory*, *Pamiatky Slovenska*, *Umenie z odpadu*.

37 Výstavu hostila např. města Plzeň, Teplice či Zlín.

| Model věže z rozebraného kostela Panny Marie u vodní nádrže Liptovská Mara, autorka Zuzana Necpálová (SR), počerněný a pozinkovaný drát, 2021 (foto S. Boloňský)

| Letadlo, autor Jaroslav Frk, žíhaný železný drát, kolem roku 2000 (foto S. Boloňský)

| Ukázky soudobé tvorby: (zleva) figurální plastiky lidí a zvířat Ladislava Šlechty, svícen a lidské postavy Ladislava Mikulíka, automobil Jaroslava Frka, ploché kompozice Hany Řepkové, odrátované keramické talíře Laca Fapša a výrobky Dielne umelecko-úžitkového drotárstva při Drôtovni Hlohovec, a. s., 90. léta 20. století – současnost (sbírky autorů a Hany Řepkové, foto S. Boloňský)

Výstavy v Čechách a na Moravě organizují dráteníci nejčastěji bez záštity spolků. Výstavní projekt osmi autorů Dráteníkův rok měl obdivuhodných 30 repríz v celé republice i na Slovensku, na 40 samostatných výstav má na kontě Ladislav Lokajíček, oba projekty představují výhradně soudobou tvorbu. Do bohaté historie řemesla daly nahlédnout v letech 2016–2022 projekty Dráteník na vsi,³⁸ Drátenické řemeslo³⁹ a Dráteníci a drátenictví⁴⁰ autorek Hany Řepkové (1964) a Jitky Dvořákové (1973), při nichž soudobou tvorbu představili společně čeští i slovenští tvůrci.

V rámci výstavního projektu roztockého muzea byly prezentovány autorské práce Martina Bad'ury (SR), Jitky Dvořákové, Rozálie Ďurčatové (SR), Laca Fapša (SR), Dany a Jaroslava Frkových, Miroslava Chaloupky, Ladislava Mikulíka (SR), Petra Musila, Zuzany Necpálové (SR), Hany Řepkové, Moniky Sochůrkové, Věry Studené, Ladislava Šlechty a Dielní umelecko-úžitkového drotárstva Hlohovec.

³⁸ 2016 Spolkový dům Karla Pollaka v Olbramovicích, 2017 galerie Chaberský dvůr v Praze-Dolních Chabrech, 2019 Národní zemědělské muzeum v Praze (s podtitulem Pasti, pasti, pastičky), 2019 Dobrovická muzea, 2022 Muzeum v přírodě Zubrnice (s podtitulem V komoře je myš).

³⁹ 2018 Muzeum Podblanicka na zámku Vlašim.

⁴⁰ 2018–2019 Letohrádek Kinských – Etnografické oddělení Národního muzea v Praze.

Geschichte des Handwerks der Drahtbinderei

Hana Řepková

die Forscherin

Ivana Kubečková

Mittelböhmisches Museum in Roztoky, Beitragsorganisation

Die Drahtbinderei entwickelte sich in den armen Bergregionen der Nordslowakei an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert. Der Großteil der dortigen männlichen Bevölkerung begann sich der Arbeit mit dünnem Eisendraht zu widmen, zunächst zum Zweck der Reparatur von Keramik- und Holzgeschirr, später auch für die Herstellung spezifischer Gebrauchsgegenstände für Landwirtschaft und Haushalt. Das typischste Erzeugnis der Drahtbinder waren Mausefallen. Um ihren Lebensunterhalt zu sichern, mussten die Drahtbinder ihre Arbeit auch in weiter entfernten Regionen anbieten, weshalb ihr Gewerbe zu einem Wanderhandwerk wurde. Im Laufe der Zeit drangen die slowakischen Drahtbinder nicht nur in fast alle europäischen Länder vor, sondern auch nach Klein- und Mittelasien, in den Nahen Osten, nach Nordafrika und auf beide amerikanischen Kontinente. Die fähigsten unter ihnen gründeten bereits Mitte des 19. Jahrhunderts Werkstätten, in denen sie sich nicht nur mit den Reparaturarbeiten, sondern vor allem mit der Herstellung von Draht- und Blechwaren beschäftigten. Der Marktnachfrage entsprechend hat sich das Sortiment der Drahtbinderei erheblich erweitert und umfasste neben Gegenständen des täglichen Bedarfs auch Wohnaccessoires und Dekorationsartikel. In einigen Werkstätten oder Manufakturen wurden neben einfachem Eisendraht auch veredelte Materialien wie verzinnter, versilberter oder sogar vergoldeter Draht bearbeitet. Im Laufe des 19. Jahrhunderts wurden die Drahtbinder in Mitteleuropa zu einem so bedeutenden Phänomen, dass sich ihr Bild – manchmal romantisch idealisiert, manchmal sozialkritisch – in einer Reihe von Kunstbereichen geltend machte, am deutlichsten in der Literatur und der bildenden Kunst. Männer, die auf der Suche nach Arbeit umherzogen und oft von relativ kleinen Jungen begleitet wurden, sind von zahlreichen Künstlern dargestellt worden, so von Josef Mánes, Soběslav Hippolyt Pinkas, Petr Maixner, Mikoláš Aleš, Augustin Němejc, Karel Špillar, Viktor Stretti und vielen anderen. Der faktische Untergang der Drahtbinderei, sowohl in der ursprünglichen Gestalt des Wanderhandwerks, als auch in der späteren Werkstattform, wurde durch eine Reihe von Faktoren verursacht. Dazu gehörten die fortschreitende Industrialisierung, die Einschränkung der Bewegungsfreiheit infolge der Gründung der Nationalstaaten nach dem Ersten Weltkrieg, der allgemeine zivilisatorische Wandel vor dem Zweiten Weltkrieg und anschließend die Abschaffung des Privatgewerbes im Zusammenhang mit politischen Veränderungen nicht nur in der Tschechoslowakei, sondern auch in

anderen Ländern Mitteleuropas. Seit den 1960er Jahren begannen in der Slowakei einige Handwerker, später auch Künstler, an das alte Volkshandwerk und seine bewährten Techniken anzuknüpfen, sie weiterzuentwickeln und zu nutzen, und zwar nicht nur im Bereich der angewandten Kunst, sondern vor allem im freien künstlerischen Schaffen. Aufgrund seiner unbestreitbaren historischen und soziokulturellen Bedeutung wurde die Drahtbinderei im Jahre 2019 in die Liste des immateriellen Kulturerbes der UNESCO aufgenommen.

Kolem 1300. K dataci kostela sv. Jiljí v Libři (okr. Praha-západ).

K počátkům výstavby významného vesnického kostela.¹

Miroslav Kovář

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze

Tomáš Kyncl

DendroLab Brno

Úvodem

Kostel sv. Jiljí v Libři, nedaleko Jílového u Prahy, je situován v malebné poloze ve svahu nad Záhořanským potokem. Nachází se na jižním okraji obce. Jižně od kostela je v terénu dosud zřetelná úvozová cesta s vyježděnými kolejiemi ve skalním podloží. Míjela kostel po západní straně. Historické jádro obce se ovšem nacházelo severním směrem podél toku Záhořanského potoka.

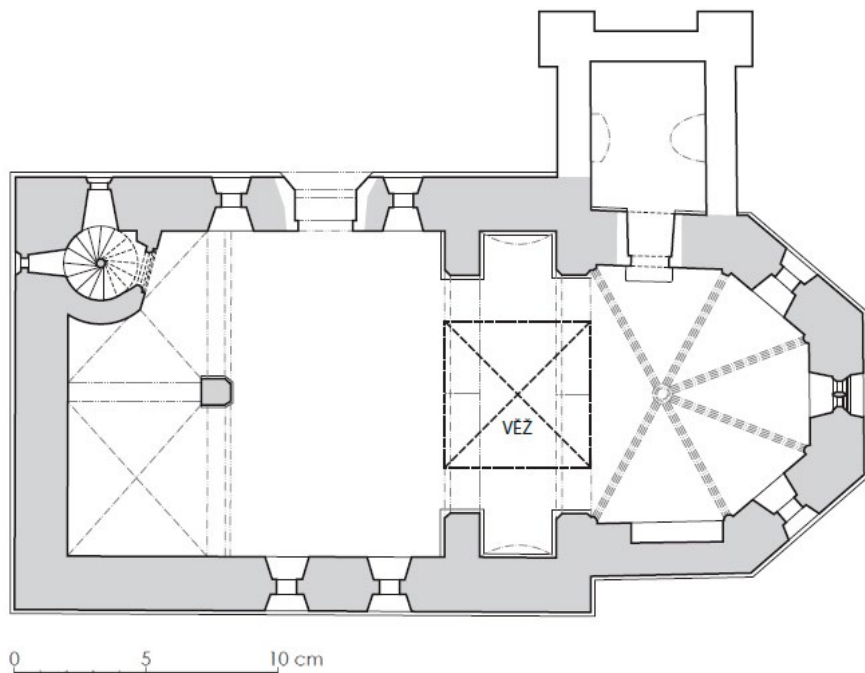
Kostel sv. Jiljí je významnou regionální stavbou a dosud mu byla v literatuře věnována malá pozornost. Detailní poznání objektu je ztíženo absencí moderního podrobného zaměření, které by postihlo zřetelné dílčí nepravidelnosti a konstrukční vazby. Řada konstrukčních prvků je špatně přístupná, což však podstatně neovlivňuje rámcové hodnocení stavebního vývoje. Přes uvedené limity je však zřejmé, že stavba kostela je v zásadě jednoduchou stavbou, ovšem s řadou dílčích gotických stavebních mezifází. Na tomto místě neprezentujeme vyčerpávající stavebně historický vývoj objektu, ale zaměříme se na jednu z jeho závěrečných středověkých stavebních technologických etap, která umožňuje podstatně upřesnit dataci výstavby této cenné stavby.

¹ Pasáž dendrochronologického datování.

| Libeř (okr. Praha-západ). Kostel sv. Jiljí.
Celkový pohled na kostel od jihovýchodu
(2022)

| Indikační skica mapy stabilního katastru
(NA fond IS, IS Křm 216)

! Půdorys kostela (podle Podlaha, A. cit v pozn. 4, s. 98, obr. 120; úprava S. Babušková). Šedě jsou vyznačeny gotické konstrukce. Bíle je ponecháno zdíva novověké a z období historizujících úprav. Zakreslena je pozice věže. Ve východní části lodi jsou zakresleny pilíře vynášející pas s věží. U pasů v interiéru kostela (pas v lodi a triumfální oblouk) otvorů nejsou vysklápany v plánu čelní oblouky a forma záklenků.

! Pohled do západní části lodi s gotickou emporou (2023)

Retrospektiva názorů na stavební vývoj kostela

Kostelu byla věnována v odborné literatuře, přes jeho nesporný význam, relativně malá pozornost. K. Rais připomněl ve věži dvojici zvonů, jeden z nich měl v roce 1492.² Dále uvedl, že dlažba byla kladena v roce 1890 a byla pod ní nalezena trojice náhrobních kamenů.³ Antonín Podlaha zdůraznil podobnost kostela s kostelem v Jílovém a stavbu datoval do 13. století.⁴ Václav Mencil připomněl kostel v souvislosti s kostelem sv. Jana na Prádle v Praze, kde, jak uvidíme níže, se nachází věž spočívající nad pásem před triumfálním obloukem. Spojitost mezi oběma stavbami spatřoval Mencil i v podobě sedilů v chóru. Zdůraznil ale také vazbu na nedaleký kostel v Jílovém. Uvedenou trojici kostelů zmínil v kontextu pražské tvorby poloviny 14. století.⁵ Do 14. století je kostel datován i v novější soupisové literatuře. Připomenuto je i podklenutí věže v roce 1864.⁶ Nověji se ke kostelu vrátil před svou smrtí také Dobroslav Líbal, jehož postřehy jsou důležité. Kostel včetně věže považuje za raně gotickou stavbu z časného 14. století. Předpokládá úpravu v poslední čtvrtině 14. století, s níž spojuje kvalitní detaily.⁷ V kontextu písemných pramenů k dějinám obce se kostela dotkl Jiří Úlovec (zde odkazy na starší literaturu), který prezentoval písemné zprávy z 2. poloviny 14. století.⁸ Problematicke kostela se naposledy věnovala Veronika Kucrová. Kostel klasifikuje s odkazem na Antonína Podlahu jako stavbu 13. století. V umístění věže mezi lodí a presbytářem spatřuje podobnost s kostelem v Jílovém. Cenné je připomenutí popisu stavby ze 16. století od faráře Václava Rosy.⁹

Stručný popis stavby a vybraných nálezových situací

Kostel sv. Jiljí je orientovanou jednodlnou stavbou vyzděnou z lomového kamene, s armovanými nárožími a s připojeným polygonálně zakončeným presbytářem bez opěráků. Po severní straně byla dodatečně k chóru přistavěna sakristie zaklenutá valenou klenbou s výsečemi (mladší úprava formou přízdívek koutových příložek). Vstup z chóru byl proláman v jeho zdivu dodatečně. Lodi je plochostropá a širší než presbytář. V její západní části je vložena empora, podklenutá dvojicí křížových

² RAIS, K. – TUREK, A. Politický a školní okres Vinohradský. Paměti i rozvoj národních jeho škol. Soudní okresy Král. Vinohradský, Žižkovský a Jílovský. Praha 1898, s. 191.

³ Tamtéž, s. 191.

⁴ PODLAHA, A. Posvátná místa království Českého. Arcidiecese pražská. Díl I. Vikariáty: Českokobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Praha 1907, s. 167. Podobně: PODLAHA, A. Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXVIII, Politický okres Vinohradský. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Vinohradském. Praha 1908, s. 95. Kostel autor považuje za raně gotickou stavbu.

⁵ MENCIL, V. Praha. Praha 1969, s. 57.

⁶ POCHE, E. A KOL. Umělecké památky Čech 2. K-O. Praha 1978, s. 242.

⁷ LÍBAL, D. Katalog gotické architektury v České republice. Praha 2001, s. 229.

⁸ ÚLOVEC, J. O bývalých tvrzích v Libě, Středočeský sborník historický 21, Praha 1995, s. 5 ad.

⁹ KUCROVÁ, V. Libeň v raném novověku. Dolní Břežany 2013, s. 12, 14.

bezžebných kleneb. Do lodi se otevírá dvojicí arkád, které ve středu lodi spočívají na gotickém pilíři s trnožem, vyzděným z pečlivě opracovaných žulových kamenů a profilovaným výžlabkem mezi dvojicí nestejně širokých pásků. Čelní hrany pilíře jsou okoseny a zakončeny nad trnožem probranou trojúhelnou ploškou. V současné podobě je okosena i čelní hrana arkády. V severozápadním koutě prostupuje klenbu tribuny těleso vřetenového schodiště, na které se vstupuje z prostoru lodi opukovým pravoúhlým portálem s figurálně dekorovanými vloženými sedly. Schodiště je dnes v úrovni lodi osvětleno drobným okénkem vytesaným z opuky s vloženou štíhlou jeptiškou, tedy trojlaločným kružbovým tvarem. Vřetenové schodiště původně ústilo pouze na emporu, kde se zachoval pozůstatek opukového prahu výstupního otvoru. Nepochybně v souvislosti se zřízením vrcholně barokního krovu (dřevo skáceno mezi lety 1715–1716) bylo schodiště vyzdviženo až do úrovně krovu lodi. Schodišťové stupně a střední vřetenové této úpravy jsou zhotoveny ze dřeva. Konce schodišťových stupňů byly dodatečně vetknuty do starších stěn lodi a takto vytvořené kapsy byly vyplněny jílovou maltou charakterizující v objektu novověké úpravy. Zdivo schodiště v interiéru bylo při této úpravě nově vyzděno a přizděno na západní i severní straně k vnitřním stěnám lodi, kde zakrylo částečně starší malované omítky původně plochostropé lodi (omítky se zachovanou nástěnnou malbou na stěnách stoupají až ke koruně zdiva lodi). V úrovni tribuny osvětluje po severní straně schodiště kruhové opukové okénko s vloženým čtyřlístem. Na tribuně je na západní straně lodi zřetelné dodatečně prolomené a dnes již zazděné okno. V jižní stěně lodi je na tribuně vyzděna půlkruhově zaklenutá nika. Boční stěny lodi jsou prolomeny dvojicí štíhlých lomených oken s šikmými přímými špaletami. Jejich umístění není shodné. Na jižní straně zdi lodi jsou okna umístěna těsněji vedle sebe. Severní zeď lodi je prolomena dvojicí okenních otvorů shodného charakteru, ale ve větším vzájemném rozestupu, odpovídajícím poloze portálového ostění vrcholícího lomeným obloukem, které snad kopíruje formy staršího portálu. Před ním se jistě nacházela předsíň zachycená ještě na mapě stabilního katastru. Stávající okenní nika západního okna v severní zdi lodi je částečně zakryta konstrukcí tribuny. Ve východní části lodi je před lomeným vítězným obloukem vložen další lomený pás. Na konstrukci triumfálního oblouku a pásu je založena pozoruhodná drobná věž čtvercového půdorysu, která bude v dalším textu předmětem našeho zájmu. Ostění a klenáky pasů, pokud to pozorování umožňuje, jsou vytesány ze žuly stejně jako přípoje v kněžišti.

Presbytář je v závěrovém polygonu uzavřeném pěti stranami osmiúhelníku osvětlen štíhlými lomenými okny bez kružeb s šikmými nečleněnými špaletami. Pouze osově okno je opatřeno na východní straně opukovou kružbou, v dolní části dvoudráhovou s vepsaným pětílístem s tupými nosy v kruhu ve vrcholu. Střední prut kružby je vyžlaben obdobně jako odpovídající profilace po bocích nálevkovitých okenních špalet. Chór je zaklenut šestipaprskovou klenbou s dvojíte vyžlabenými žebry vytesanými z opuky. Na povrchu žebíř je pod opadlou mladší úpravou zřetelná původní zelená barva povrchu. Při jejich patě byla profilace dodatečně vyplněna maltou (jak lze soudit z odpadlé vyzdívkou žebíř v severozápadním nároží chóru). Kápě klenby vyzděné z místního lomového kamene jsou stoupající, což je dobře zřetelné na půdě. Žebíř dosedají na konzoly s proláklými boky, které jsou vynášeny žulovými válcovými příporami na jednoduše vyžlabených válcových patkách. Pod konzolami přetínají dřívky přípor prstence. V jižní stěně presbytáře je osazeno náročně pojednané sedile

| Gotické okénko osvětlující schodiště v lodi na emporu od západu (2022)

| Gotické okénko osvětlující schodiště na emporu v lodi od severu (2022)

| Pohled na vložený pas ve východní části lodi (2025)

| Pohled do původně volného průhledu do gotické věže. Segmentová klenba pochází z úprav druhé poloviny 19. století. Nad ní se nachází relikt záklopu staršího, ale dodatečného plochého přestropení prostupu (2025)

z opuky završené trojicí štíhlých lomených obloučků (završených liliemi) s vloženými, dole otevřenými jeptiškami. Sedile bylo osazeno nepochybně současně se zdívem, neboť na rubu v jeho horní části je možné pozorovat lomové kameny prostupující zde ze zdi přizdžené k jeho rubu. Stěna s osazeným sedile vykazuje posunutý a zakřivený líc směrem do interiéru, což způsobilo, že jihozápadní koutová přípora zakryla částečně profilaci vítězného oblouku. V jihovýchodní straně závěru presbytáře je osazen pravoúhlý sanktuář s jemnou profilací rámu vytesanou v opuce. Překlad jeho niky je tvořen dřevěným prvkem a plochým kamenem.

Nad západní zdí lodi a nad vítězným obloukem se zachoval zděný štít. V případě zachovaného východní štítu lodi byl ve zdívu zřízen otvor, který směřuje do prostoru mezi vítězným obloukem a vloženým pásem ve východní části lodi. Nároží špalet otvoru jsou na západní straně armována, na straně do prostoru krovu presbytáře je v nárožích zřetelné lomové zdívo. Otvor byl dodatečně zazděn lomových zdívem, jehož pojivo tvoří jílová malta, která je charakteristická pro barokní úpravy stavby. Jednotný charakter zdíva východního štítu (ovšem se značně nepravidelným zdívem a zřetelnými statickými poruchami), který současně tvoří východní zeď věže nad východní částí lodě, poukazuje na to, že kostel je v jádru stavebně jednotnou stavbou, která byla zbudována v rámci několika stavebních mikrofází a počítala s výstavbou věžičky ve východní části lodi.

Celý kostel obíhá jednoduše vyžlabený sokl, který je vytesán z žulového kamene (obdobně jako přípory a prvky pásů a pilíř tribuny). Hlavní římsa, jejíž rub je místy dobře zřetelný při koruně zdíva presbytáře, je žulová a prostě vyžlabená (jeden vytržený dílec je deponován na klenbě presbyteria).

Barokní krov nad lodí je vaznicové soustavy se stojatou stolicí.

Zaměříme se na pozoruhodnou věžičku situovanou mezi dvojicí lomených pásů, z nichž východní náleží konstrukci vítězného oblouku a vykazuje společně s řešením původně volného průhledu z lodi komplikovanější stavební vývoj. Východní štít lodi tvoří východní stěnu věže, se kterou se ovšem počítalo, neboť zde byl vyzděn otvor odpovídající ostatním otvorům věžní konstrukce. Po výstavbě pasu vloženého do východní části lodi byla nejprve vyzděna západní nároží věžičky s navazujícími krátkými úseky zdi a konstrukční pasy v dolní části věžní konstrukce v jižní i severní zdi věže. Ve zdívu byly ponechány v úrovni nad pasy šmorce¹⁰ pro navázání teprve dodatečně vezděného zdíva špalet otvorů nad zmíněnými konstrukčními pasy. Ve druhé etapě, jistě realizované nedlouho po první, byly vyzděny gotické špalety z cihel (formát 265 × ? × 73 mm), na které navazují gotické lomené cihelné záklenky (situace je velmi špatně přístupná). Zaklenuté věžní otvory prostupují severní, západní a jižní zeď věže. V západní zdi byl zřízen otvor na celou výšku spodní etáže věže (nebyl zde v dolní úrovni vyzděn konstrukční pas). Zdicí malta cihelných špalet a záklenků, ale také materiál, se zcela odlišuje od první etapy výstavby věže. Malta má výrazně žlutou barvu. Ve špaletách otvorů, především pak na západní straně, byla malta pečlivě zatřena do líce. Zdívo této etapy důsledně obezdívá neopracovaná – dosud

¹⁰ Šmorcování je úprava líce stavby v místě, kde plán počítá s další stavbou, a napomáhá lepšímu provázání zdíva obou konstrukcí. V pravidelných intervalech vystupující kameny či cihly se nazývají šmorc.

nerereflektovaná – dřevěné táhla, která registrujeme i v úrovni záklenků věžních otvorů, i v nejvyšší (velmi špatně přístupné) úrovni věže. Dobu skácení dřeva ztužujících prvků bylo možné přesně stanovit, což má pro absolutní dataci nejstarší etapy výstavba kostela zásadní význam. Předpokládáme, vzhledem k množství a obdobnému charakteru dřevěných ztužidel, že prvky nejsou ve zdivu použity druhotně, čemuž nasvědčuje i celkový kontext výstavby i hodnocení tvarosloví kostela. Prostor mezi východním štítem lodi, založeným na konstrukci triumfálního oblouku, a vloženým pasem v lodi, na nichž je založena věžička, byl původně volný. Teprve následně v 16. století byl založen na každém pásu dřevěný práh (dřevo bylo skáceno v roce 1567), do kterého byla ukotvena roštová konstrukce pro zvony dodatečně vložená do interiéru věže. Prahy byly založeny na dodatečné nadezdívce pásů z lomového kamene spojeného jílovou maltou. Součástí těchto úprav bylo vyzdění nadezdívek na pásích a zřízení plochého dolního záklopu stropu, kterým byl původně volný prostor mezi pásy vyplněn. Gotické otvory ve věži byly sníženy zazdívkou z lomového kamene pojeného jílovou maltou. Vynášely ji dřevěné překlady. Pro jeden z nich bylo dřevo skáceno mezi lety 1666–1667. Poslední stavební etapu proměny proluky mezi pásy bylo vyzdění segmentové klenbičky mezi lomenými pásy v roce 1894. Byla založena pod uvedeným starším plochým zastropením mezi pásy.

Absolutní datace stavby

Pro dendrochronologické datování byly odebrány vzorky ze tří táhel zazděných do zdiva věže a z pěti trámů konstrukce vnitřního štenýře.¹¹ Všechny vyhodnocené prvky byly zhotoveny z dubového dřeva. Šířky letokruhů na vývrtech odebraných pomocí přírůstového nebo zezu byly změřeny pomocí přístroje TimeTable, letokruhy na fotografiích příčných řezů táhl byly měřeny v programu OSM32. Pro vlastní vyhodnocení naměřených letokruhových křivek byl použit program PAST4. Dále byly použity standardní metody dendrochronologického datování.¹² Pro vlastní datování byla použita poslední verze standardní chronologie dubu pro Českou republiku cz-ges2020,¹³ jako pomocná byla využita také standardní chronologie dubu pro Bavorsko by que sestavená F. Herzigem.

Letokruhové křivky dubových táhel byly spolehlivě synchronizovány do průměrné letokruhové křivky. Také všechny vyhodnocené prvky vnitřního štenýře byly sumarizovány do samostatné průměrné chronologie. Porovnání průměrných chronologií se standardy vedlo v obou případech k nalezení spolehlivých synchronních pozic datujících poslední letokruh řady prvků zazděných do věže do roku 1301 a poslední letokruh řady dubového štenýře do roku 1567. Dataci pouze 39 let dlouhé letokruhové křivky z táhel potvrzuje také srovnání se standardní chronologií dubu pro Bavorsko.¹⁴

¹¹ Další vzorky byly vyhodnoceny z krovu lodi a překladu okna ve věži. Štenýř (německy *Ständer*) je svislý dřevěný konstrukční prvek, především dřevěný sloup. V našem případě se jedná o sloupek roštové konstrukce.

¹² KYNCL, T. Dendrochronologické datování dřeva. In: *Vinař a kol.: Historické krovny II*. Praha 2005, s. 156–170.

¹³ PROKOP, O., A KOL. Updating the Czech Millennial-Long Oak Tree-Ring Width Chronology. *Tree-Ring Research* 73, 2017, s. 47–52.

¹⁴ HOLLSTEIN, E., *Mitteleuropäische Eichenchronologie. Trierer Grabungen und Forschungen*, 1980, XI, s. 273.

| Osové okno závěru presbytáře (2025)

| Pohled na klenbu chóru (2025)

Na všech vyhodnocených prvcích se dochovaly podkorní letokruhy datující rok kácení použitých stromů. U většiny prvků byl podkorní letokruh již zcela vytvořený, včetně pozdního dřeva. Tyto stromy byly káceny po skončení vegetační sezóny (období říjen–březen). Na dvou trámech štenýře tvořily podkorní letokruh pouze makrocévy vytvořené na samém počátku vegetačního období (duben–květen). Na základě posouzení podkorních letokruhů lze určit, že duby použité ve zdivu věže byly káceny v letech 1301–1302 a konstrukce štenýře ve věži byla zhotovena z dubů pokácených v letech 1567–1568.

Ke kontextu výstavby kostela a k jeho slohovému hodnocení

Zazděná táhla se značně velkou pravděpodobností souvisejí s prvotní stavbou kostela. Volba dubového dřeva byla vhodná pro tyto účely ztužujících prvků. Na povrchu viditelných partií tyčových prvků táhel nepozorujeme stopy po jejich druhotném užití, jako jsou různé zářezy či zádla, případně rezidua starší zdicí malty a tak podobně. I ztužidla (táhla) v nejvyšší horní etáži (velmi špatně přístupné), pokud můžeme konstatovat, mají analogický charakter. Posledním argumentem pro souvislost s nejstarší výstavbou kostela je fakt, že datování prvků je v rámcovém souladu s datováním detailů této etapy kostela.

Jak bylo uvedeno, prvky pro táhla byly skáceny v letech 1301–1302. Oscilace mezi dobou pokácení a osazení prvků, činila zpravidla 1–3 roky.¹⁵ V tomto případě, je možné finální etapu minimálně hrubé stavby vročit někde kolem roku 1305, nebo těsně před něj.

Pozoruhodný je kontext vzniku stavby, který zde prezentujeme v omezeném rozsahu ve vztahu k první stavební etapě kostela. Lokální osídlení, tak jak je běžné v srdci Čech, je podstatně starší než výpověď písemných pramenů. Lokálně je doloženo osídlení raně středověké a dále přirozeně vrcholně středověké.¹⁶ Předchází mu složitě hodnotitelné ojedinělé nálezy pravěké.¹⁷ Je zajímavé, že získaná data jsou blízká neověřené údajné zmínce o Libři z roku 1314.¹⁸ Libeř máme doloženo z písemných pramenů poprvé kolem roku 1320, kdy vystupuje „*Johannes filius Stephani de Lubers*“.¹⁹ Co je důležité, jednalo se o pražského (!) měšťana, u kterého se předpokládá držba části Libře po jeho otci. V roce 1324 se zde připomíná opět pražský měšťan „*Johannes dictus de Lubers*“, který přenechal svou lázeň za hradební zdí pražského města Merklínovi ze Žatce.²⁰ Kostel je v Libři poprvé zmiňován v písemných

¹⁵ Např. ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003, s. 182.

¹⁶ Nejnověji asi NEUSTUPNÝ, Z. Topografické podklady k rekonstrukci zázemí raně středověké Prahy. In KLÁPŠTĚ, J. – KLÍR, T. – ŠTEFAN, I. (eds.). *Krajina středověké Prahy*. Praha 2024, s. 147, obr. 4; s. 148, obr. 5.

¹⁷ Naposledy asi SMEJTEK, L. Sekerka z Libře (okr. Praha-západ) a další bronzové nálezy z dolního Posázaví. Příspěvek ke genezi středobronzových sekerek se schůdkem. *Archeologie ve středních Čechách*, Praha, 2017, 21, 1, zejména s. 257–258.

¹⁸ Například SEDLÁČEK, A. *Místopisný slovník historický Království českého*. Praha (reprint) 1998, 532.

¹⁹ ÚLOVEC, J. O bývalých tvrzích v Libři, s. 6; TOMEK, V. V., *Základy starého místopisu Pražského. Odd. II. Nové město Pražské*. Praha 1870, s. 113., č. 224 a 225.

²⁰ Viz EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III, Annorum 1310–1333*, Praha 1884, s. 397, č. 1024.

pramenech již tradičně až k roku k roku 1352.²¹ Status a zapojení místní farnosti do církevní správy dokládá i zpráva z roku 1380.²² Z uvedeného vysvítá, že Libeř, či její část, se na počátku 14. století nacházela v rukou pražských měšťanů. Právě v době, kdy zde máme doloženy pražské měšťany, byl budován libeřský kostel. Nelze vy-
loučit, že empora v západní části lodi mohla být určena patronům kostela, jejichž sociální status náznakově tušíme z chudé výpovědi pramenů. Náznak patronátních vztahů máme doložen sice později k rokům 1362 a 1364, 1398, 1402, 1413, 1415²³, kdy šlechta, zhusta vlastníci zdejší majetek, měla podací právo ke kostelu. Není však důvod takové pravomoci nepředpokládat ve vztahu ke kostelu i dříve. V každém případě za současného stavu vědomostí musíme k původní konstrukci empory počítat minimálně její pilíř, vyzděný z místní žuly, jehož zpracování odpovídá ostatním žulovým architektonickým článkům v kostele. V celkovém kontextu vysvítá nápadná vazba na Prahu. Jde, jak již bylo uvedeno, o využití opukového kamene pro kvalitní architektonické články, ale také o skutečnost, že vliv pražských měšťanů máme doložen v blízkém Jílovém u Prahy. Ještě k polovině 14. století držel zdejší rychtu významný pražský rod Velflovičů a předpokládá se, že se již ve 13. století Velflovičové podíleli na dolování v Jílovém.²⁴

Zřetelně vystupující vazbu k pražské aglomeraci potvrzuje i zde použitá opuka pro subtilní kamenické prvky v kostele. Jde o již zmíněné sedíle, dále hlavice přípor, klenební žebra presbytáře a drobná okénka při severozápadním nároží lodi. Opuka je stavební materiál, který se v blízkém okolí libeřské stavby nevyskytuje a jeho nejbližší surovinovou základnou byla Praha.²⁵ Například rubová část opukového sedíle je vydlabána, nepochybně z důvodu nižší transportní váhy.

Vazbu na Prahu potvrzuje i skutečnost, že umístění věže na pasu ve východní části lodi, je, pokud víme, ve zdejším regionu ojedinělé (situace u kostela sv. Vojtěcha v Jílovém je odlišná). Obdobné řešení se ovšem přepokládá u kostela sv. Jana Křtitele v Praze na Malé straně. Jedná se o stavbu raně gotickou z doby po polovině 13. století. V interiéru presbytáře se zde také uplatnily přípory.²⁶ Způsob umístění věže je ovšem dosti běžný u řady kostelů v jižních Čechách a již dříve byl tento způsob umístění věže považován za jihočeské specifikum.²⁷

21 TOMEK, V. V. *Registra decimarum papalium*. Praha 1873, s. 40. Rozbor pramenů s ohledem na první zmínku o kostele provedl BOHÁČ, Z. *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát*. Praha 2001, s. 221.

22 HLAVÁČEK, I. – HLEDÍKOVÁ, Z. (ed.). *Vizitační protokol pražského arcijáhenství arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379–1382*. Praha 1973, s. 307–308.

23 ÚLOVEC, J. O bývalých tvrzích v Libři, s. 6, 7.

24 ŠMILAUEROVÁ, E. Dějiny města Jílového od jeho založení do bitvy na Bílé Hoře. In *Jílové u Prahy. Historie a současnost*. Jílové u Prahy 1987, s. 35.

25 Za konzultaci jsme zavázáni RNDr. Janu Zavřelovi.

26 Nověji např. DRAGON, Z. *Praha 885–1310*. Praha 2002, s. 156–158.

27 BRANIŠ, J., Kostely s věží mezi lodí a presbytářem. *Method XXII*, Praha, 1896, 9, s. 98. TÝŽ. Některé zvláštnosti starších chrámových staveb jihočeských. *Památky archaeologické a místopisné*, Praha 1897, XVII, s. 210, 211.

| Pohled na sedíle v jižní stěně chóru (2025)

| Portálová nika směřující do prostoru mezi západním pasem ve východní části lodi a triumfálním obloukem (2025)

V tomto kontextu si zaslouží pozornost výrazné hlavice přípor. Jejich forma je srovnatelná se způsobem zpracování například ostruhovitě vypjatých a proláklých koutových konzol v západní části lodi klášterního kostela dominikánek v Praze na Starém Městě. Lod' kostela sv. Anny vyrůstala po roce 1313, ale mezi léty 1322–1325 je datováno skácení dřeva nad západní částí kostela.²⁸ Podobné konzoly známe i z kapituliní síně Sázavského kláštera, standardně datované do doby kolem roku 1340 (dřívější datace není vyloučena).²⁹ Dvojitě vyžlabená žebra se těsně před polovinou 14. století uplatnila v jižní lodi kostela sv. Haštala v Praze³⁰ a zde také u minoritů, v severním rameni ambitu, k němuž přiléhal trakt s refektářem.³¹ Ten byl zbudován v roce 1319.³² Uvedená forma žeber je však zcela obecná a takto vyžlabená žebra máme doložena ve středoevropském materiálu již ve druhé polovině 13. století. Válcové přípory s obdobně formovanými patkami známe například z nepříliš vzdáleného kostela sv. Petra, dnes v Praze – Dubečku, který je v literatuře datován do sklonku první čtvrtiny 14. století.³³ V prožlábnuté podobě se uplatnily takové patky i později, jako v dodatečně přistavěné boční lodi konventního kostela ve Zlaté Koruně. Forma kružby východního okna presbytáře zřetelně navazuje na raně gotické klasické tvarosloví, ale profilace okenních prutů má již negativní, poklasické formy. I v kompozici kružby rezonují klasická západoevropská řešení o dvou lancetách a kruhu.³⁴ Motiv kružbového pětিলistu má u nás analogii – ovšem bez opsaného kruhu – u raně gotických kružeb závěru sv. Salvátora v Praze, budovy dolního hradu na Bezdězu, obdobně jako ve vysokém chóru kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Vyšším Brodu (někdy je s ním spojováno svěcení oltářů v roce 1305), nebo.³⁵ Rovněž dvoudráhové severní okno ve východním ramenu ambitu cisterciáckého kláštera v Oseku je ve vrcholu vyplněno pětिलočnatou kružbou, obdobně jako obnovené okno v presbytáři kostela sv. Havla v Myšenci z doby před rokem 1260, nebo z 60. let 13. století, formou blízké kružbám královského paláce hradu Zvíkova.³⁶ Pětिलist opsaný v kruhu se uplatnil například u chórových kaplí slavné katedrály v Kolíně nad Rýnem.³⁷ Tupé nosy vícelistých obrazců nacházíme například u raně gotické rozety transeptu klášterního kostela cisterciáků ve Žďáře nad Sázavou. Pětिलisté obrazce vepsané v kruhu přežívají v našich gotických kružbách dosti dlouho. U dvoudílných oken, tak jako v Libři, takovou kružbu známe

28 MEZIHORÁKOVÁ K. *Architektura středověkých klášterů dominikánek v Čechách a na Moravě*. Praha 2016., s. 121, 122.

29 Alespoň ROYT, J. – SOMMER, P. – STECKER, M. *Sázavský klášter*. Praha 2013, s. 27.

30 LÍBAL, D. – MUK, J. *Staré Město pražské*. Praha 1996, s. 154.

31 KALINA, P. – KOŤÁTKO, J., *Praha 1310–1419. Kapitoly o vrcholné gotice*. Praha 2004, s. 42.

32 LÍBAL, D. – MUK, J. *Staré Město pražské*, s. 126.

33 Z autopsie M. Kováře. K dataci LÍBAL, D. *Katalog gotické architektury*, s. 413.

34 Alespoň BINDING, G. *Was ist Gotik?* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2000, s. 202.

35 Alespoň KUTHAN, J. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*. Vimperk 1994, s. 51, 54, 468.

36 KUTHAN, J. *Česká architektura*, s. 242, 244

37 BINDING, G. *Was ist Gotik?*, s. 215, obr. 430 na s. 216.

například ze západočeského kostela sv. Kunhuty ve Staněticích, jehož stavba byla finalizována v roce 1365, nebo těsně poté.³⁸ Vlastní pětialočnatý obrazec přežíval ještě déle (Charvatce – kostel Nanebevzetí Panny Marie; Praha, katedrála sv. Víta; Třeboň kostel sv. Jiljí, aj.). Dvoudráhové řešení dolní části okna, završené výrazně zahrocenými jeptiškami, připomene například obdobný prvek v presbytáři nepříliš vzdáleného kostela sv. Jakuba Většího v Kozmicích, asi rovněž z raného 14. století.³⁹ V negativní (vyžlabené) profilaci prutů libeřské kružby však zřetelně cítíme ohlas poklasické avantgardní architektury doby kolem roku 1300. Vyžlabené formy prutů známe již z presbyteria dominikánského kláštera v Českých Budějovicích i z oken kostela sv. Máří Magdaleny v Bělci z počátku 14. století.⁴⁰ Drobné lomené okénko s jeptiškou a čtyřlístí rozetové okno, která osvětlují schodiště, svou formu nevylučují dataci do počátku 14. století. Ostění lomeného okénka s jeptiškou má svou regionální analogii v bočním okně závěru již zmíněného kostela v Kozmicích, nebo například na horním hradě v Ratajích nad Sázavou (před rokem 1346), kruhové okénko může připomenout obdobnou drobnou kružbu zazděnou v průčelí předsíně kostela Panny Marie v Holubicích. Velmi náročné provedení sedile odkazuje na významného stavebníka kostela.

Pozoruhodné sedile se hlásí rovněž svou formou k počátku 14. století. To ostatně dosvědčují štíhlé zaostřené laloky lomených obloučků. Blízké svou formu je například sedile středověkého kostela sv. Vavřince v Senomatech, městečku doloženém k roku 1319⁴¹, který je nejspíše z počátku 14. století,⁴² jehož profilace je ovšem jednodušší, podobně jako u dosti podobného sedile uvedeného pražského kostela sv. Jana Křtitele na Prádle, jehož datace kolísá mezi sklonkem 13. století až po polovinu 14. století. Zaostřené laloky mnišek obloučků sedile nacházíme také v kostele sv. Mikuláše v Kašperských Horách, stavbě z doby kolem roku 1330.⁴³ Zde je již sedile v pravoúhlém rámu. Trojdílná sestava sedile je u výstavnějších venkovských staveb doložitelná například v kostele Božího Těla v Křečhoři, datovaném do konce 13. století,⁴⁴ nebo později například z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Nezamyslicích. Zaoblené tvary konzol sedile jsou zcela běžné. Forma sedile v Libři je vzdálená raně gotickým sedilím se sloupky, ale také vrcholně gotickým sedile často s kružbovím v segmentovém záklenku. V každém případě jemná a složitá profilace sedile je odlišuje od řady prostých sedilí našich venkovských sakrálních staveb.

38 KAIGL, J. Z výzkumu staveb a architektury středověkých vesnických kostelů v horšovském arcijáhenství. *Památky západních Čech V*, Plzeň 2015, s. 18.

39 LÍBAL, D. *Katalog gotické architektury*, s. 201.

40 Alespoň LÍBAL, D. *Katalog gotické architektury*, s. 15.

41 RAŽÍM, V. *Senomaty*. In *Přemyslovské Křivoklátsko. 900 let hradu Křivoklátku*. Praha 2010, s. 194.

42 LÍBAL, D. *Katalog gotické architektury*, s. 448, datuje kostel do doby kolem roku 1300.

43 Stále validně tamtéž, s. 171.

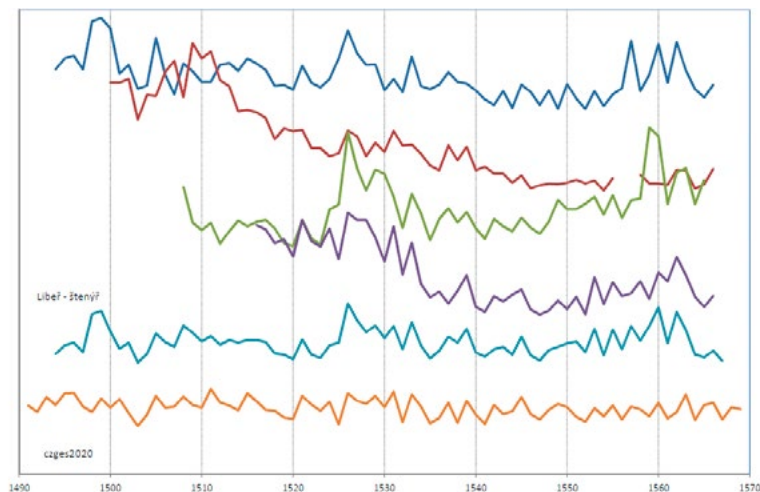
44 Tamtéž, s. 206.

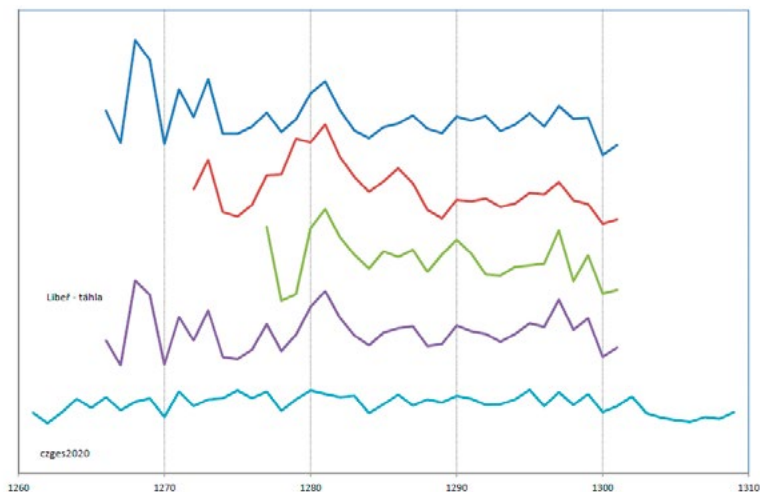
Pohled na zachované středověké táhlo pod záklenkem západního otvoru ve věži (2025)

Pohled do prostoru mezi východním štítem lodi nad triumfálním obloukem a pasem vloženým do východní části lodi. Po levé straně je viditelný dřevěný konstrukční prah z doby po polovině 16. století vynášející dodatečně vloženou roštovou konstrukci ve věži (v pozadí). Zřetelný je relikt spodního záklopu plochého přestropení původně volného průhledu do věže (2025)

Letokruhové křivky jednotlivých vyhodnocených táhel (nahore) sumarizované do průměrné chronologie „Libeň – táhla“ porovnané se standardní chronologií dubu pro Českou republiku (czges2020)

Letokruhové křivky jednotlivých vyhodnocených trámů štěnýře (nahore) sumarizované do průměrné chronologie „Libeň – štěnýř“ porovnané se standardní chronologií dubu pro Českou republiku (czges2020).

Ze stručného rozboru vyplývá, že tvarosloví kostela dobře zapadá do širšího období kolem roku 1300, respektive počátku 14. století. Opatrněji hodnotíme pravoúhlý portál s koutovými konzolami směřující na šnek, jehož subtilní profilace nabádá k opatrné dataci. Ostatně pro ni je rozhodující rozbor figurálních konzol, jejichž velmi kvalitní provedení je výzvou k dalšímu výzkumu.

Můžeme diskutovat o tom, že tribuna v západní části lodi mohla být vyhrazena místním pražským měšťanům, z nichž u Jana o sociálním statusu nepochybujeme. Nika v jižní stěně, která si zaslouží podobný budoucí průzkum, nabádá k rozvinutí dalších úvah, ale je zřejmé, že v tuto chvíli bychom se pouštěli na hladinu nejistých vývodů.

Závěr

Upřesnění datace kostela někam na samý počátek 14. století má zásadní význam nejen pro studium osídlení zdejšího regionu se zřetelnou vazbu na Prahu, ale také pro sledování trendů prosazujících se poklasické gotiky u nás, jako například nástupu užívání dvojité vyžlabených klenebních žeber. Kvalitní architektonické detaily kostela dokládají vysoký status stavebníka. Kostel je významnou regionální stavbou, jejíž výstavba dobře zapadá do kontextu vzniku dalších obdobných regionálních staveb z doby kolem roku 1300 a počátku 14. století.

Um das Jahr 1300. Zur Datierung der St. Ägidius-Kirche in Libeň (Bezirk Prag-West).

Zu den Anfängen des Baus einer bedeutenden
Dorfkirche.

Miroslav Kovář

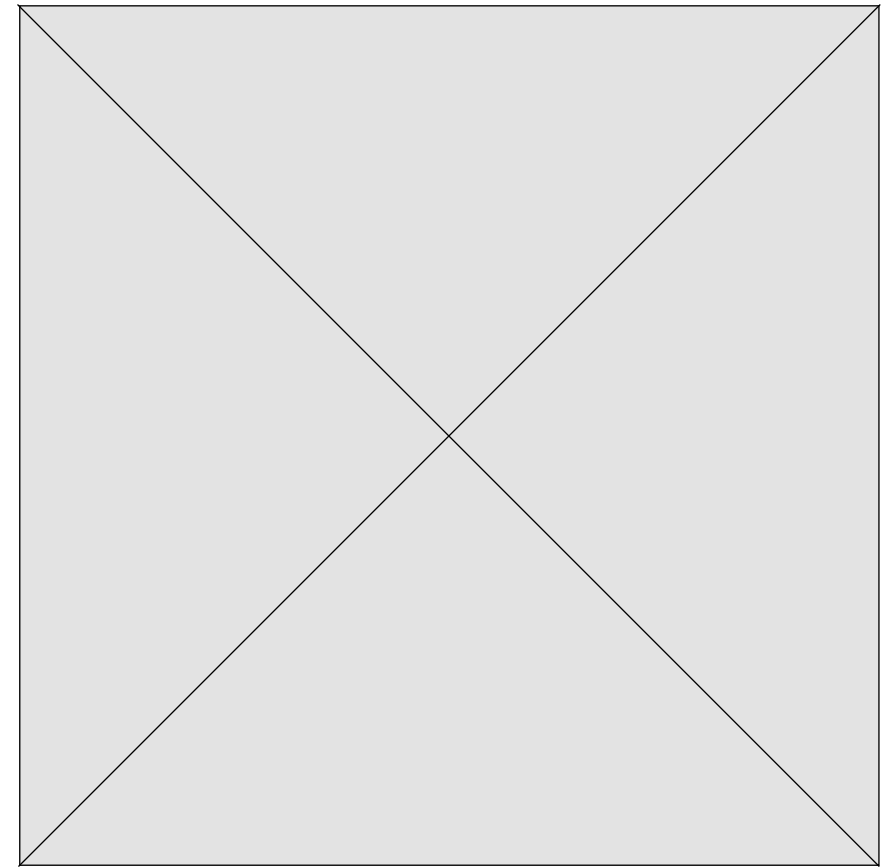
Das Nationale Denkmalinstitut in der Hauptstadt Prag

Tomáš Kyncl

DendroLabBrno /Brünn/

Der Beitrag widmet sich der mehr präzisen Alterbestimmung des Baus der Kirche, die sich durch eine hochwertige architektonische Formensprache und im regionalen Kontext durch die ungewöhnliche Platzierung eines kleinen Turms auf einen Gurtbogen im östlichen Teil des Kirchenschiffs auszeichnet. Die Kirche ist ein einschiffiges Bauwerk mit einem Flachgewölbe und einem strahlenförmig gewölbten Presbyterium ohne Strebepfeiler. Im westlichen Teil des Kirchenschiffs ist im Kern eine gotische Empore eingebaut. Im Mauerwerk des kleinen Turms wurden mittelalterliche Zuganker gefunden, die hier beim Bau der Kirche angebracht wurden. Das Eichenholz für die im Turm eingemauerten Zuganker wurde in den Jahren 1301–1302 gefällt. Diese Daten entsprechen dem Zeitraum, in dem Prager Bürger in Libeň ihren Besitz hatten. Es ist nicht auszuschließen, dass gerade ihnen – den möglichen Trägern des Kirchenpatronats – die Tribüne im westlichen Teil des Kirchenschiffs vorbehalten war. Die Verbindung zum Prager Umfeld belegt auch der importierte Plänerkalkstein, aus dem hochwertige architektonische Elemente gehauen wurden. Der überwiegende Teil der architektonischen Formensprache passt gut in die Zeit der Errichtung der Kirche, also in den Beginn des 14. Jahrhunderts.

Foto M. Kovář, není-li uvedeno jinak.

Zemský glóbus firmy Jan Felkl & syn a jeho restaurování

Johanka Radová

VOŠG Hellichova

Michaela Caranová

Středočeské muzeum, příspěvková organizace

Exkurz do historie firmy¹

Součástí historické sbírky Středočeského muzea zapsané v centrální evidenci SČM ev. č. 001-07-31/019001 jsou výrobky firmy Jan Felk & syn, továrny na učební pomůcky, která v Roztokách pracovala víc než 80 let. Delší dobu jim nebyla věnována významnější pozornost. Zlomem byl rok 2017, kdy Středočeské muzeum připravilo ve spolupráci s Mapovou sbírkou a Knihovnou geografie Přírodovědecké fakulty výstavu Felklových glóbů a map. Ve stejném roce byla vydána publikace, mapující vývoj manufaktury, včetně katalogu typů Felklových glóbů.²

Unikátní rakousko-uherská manufaktura na výrobu glóbů a dalších učebních pomůcek působila nejprve v Praze, po rozšíření výroby byla zakladatelem Janem Felklem přestěhována do Roztok.

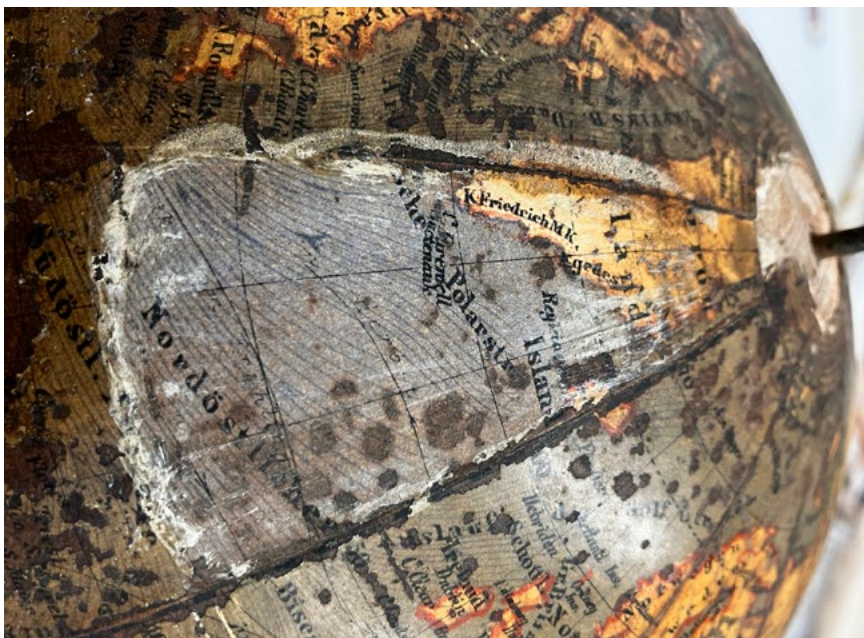
První český glóbus vyrobil již v květnu roku 1848 známý pražský mědirytec a kartograf Václav Merklas (1809–1866), jenž se posléze pokoušel o výrobu a prodej malých glóbů. Protože ale jeho podnikatelská činnost nebyla úspěšná tak, jak by si představoval, přenechal podnikatelský záměr společníku Janu Felklovi. Tomu se díky mimořádným manažerským schopnostem podařilo vytvořit jedinečný prosperující podnik, největší v Rakousku-Uhersku. Továrnička s přibližně 20 zaměstnanci dokázala vyrábět od roku 1873 až 15 000 glóbů ročně v 7 různých velikostech a v 10 jazycích. O čtyři roky později byl Felklův 8 palcový (22 cm v průměru) glóbus schválen

¹ Úvod Marcela Šášinková, kurátorka sbírky.

² Výstavě v Roztokách (více viz NOVOTNÁ, E – ŠÁŠINKOVÁ, M. Jan Felkl a syn, továrna na pomůcky učebné v Roztokách n./Vlt. *Středočeský vlastivědný sborník*, Roztoky 2019, 37, s. 200–208) předcházela výstava na Přírodovědecké fakultě, jejíž autorkou byla ředitelka Mapové sbírky Eva Novotná. K této výstavě vyšla obšírná publikace, která mapuje vývoj manufaktury od 50. let 19. století až po její zánik. Součástí je katalog a soupis do té doby známých glóbů ve veřejných sbírkách. NOVOTNÁ, E. *Jan Felkl & syn, továrna na glóby*. Praha 2017.

! Značka výrobce glóbu – „J. Felkl in Prag“ (foto A. Hůlka)

Odstranění šelaku pomocí vodno-ethanolového roztoku Klucelu G (foto J. Radová)

Čištění papírové části glóbu mokkými obklady z filtračního papíru (foto J. Radová)

Sejmutí papírových částí glóbu a odhalení prasklin sádrové vrstvy (foto J. Radová)

ministerstvem vyučování pro školy obecné a měšťanské a 12 palcový (32 cm v průměru) glóbus i s teluriem, planetáriem a indukčním glóblem pro školy střední.

Po úspěchu na světové výstavě v Paříži v roce 1867 dosáhly Felklovy glóby prvního ocenění na světové výstavě ve Vídni v roce 1873, následovala přední umístění na dalších světových výstavách. Kromě výroby v Roztokách měl Felkl prodejny v Praze a ve Vídni a také využíval vlastní obchodní cestující prodejce. Společnost byla budována jako rodinná firma. Postupně přibíral jako své společníky syny Ferdinanda, Antonína a Zikmunda. Na české Jubilejní zemské výstavě v roce 1891 již vystavoval glóby s názvoslovím v 17 jazycích. V letech 1900 a 1901 firma dokonce získala dva patenty na zajímavé rozkládací modely zeměkoule. Po roce 1900 přibyla ještě jedna, v pořadí osmá, výrobní velikost glóbů. Jednalo se o miniaturní glóbičky s průměrem 4 cm. Export do zahraničí včetně zámoří byl poměrně rozvinutý také díky spolupráci s nizozemskou firmou J. Buzaglo.

Během 1. světové války i po ní byla výroba utlumena. Znovu se vyrábělo po 2. světové válce, ale výroba musela být ukončena pro nerentabilitu. V roce 1952 pak byla zcela zastavena. Budova továrny byla zbourána v roce 1970 a na jejím místě dnes stojí parkoviště. Ve světě dodnes známá firma tak bohužel zůstává v Česku zapomenuta.

Díky ohlasu výstavy ve Středočeském muzeu v roce 2017 a celistvým odborným informacím v publikaci Evy Novotné začalo muzeum usilovně pátrat po dalších výrobcích firmy. Ve sbírce se tehdy nacházel sice jen zlomek ze současného počtu glóbů, ale dochovaly se výrobní pomůcky a hlavně vápencové kameny s předkreslenými mapami pro tisk mapových výsečí litografickou technikou. V současné době muzeum eviduje 58 kusů glóbů rozličných průměrů, dvě teluria a jednu armilární sféru, kterou jsme zakoupili v tomto roce.³ Můžeme tuto sbírku Felklových glóbů považovat za největší v republice, zřejmě i na světě.

Vzhledem ke stáří a povaze materiálů, ze kterých jsou glóby vyrobeny, ne všechny byly získány v dobrém nebo ucházejícím stavu, je zapotřebí restaurátorská péče. Jejich restaurování je náročný a celkem dlouhý a zajímavý proces.

Zemský glóbus z let 1855–1875

Restaurátorka si vybrala zemský školní glóbus z let 1855–1875 v němčině, vyrobený ještě v Praze, o průměru 22 cm a měřítku 1:58 183 000, jehož nultý poledník vede přes ostrov Ferro. Legenda je umístěna pod rovníkem v Tichém oceánu: *Die Erde Herausgegeben von J. Felkl in Prag. Entwurf u. Zeichnung von Otto De litsch. Lithographie u. Farbendruck des gepr. lith. Institutes J. Felkl in Prag, Lith. V. Šebek Prag*. Glóbus je opatřen mosazným poledníkovým kruhem s vyrytou stupnicí a horizontálním kruhem s litografií kalendária. Adjustován je na původním dřevěném soustruženém stojanu opatřeném trojnožkou a nefunkčním poškozeným kompasem.⁴

³ V letech 2017–2025 jsme získali nákupem či darem 49 glóbů. Mezi nejzajímavější patří indukční glóbus pokrytý černou břidlicí, telurium, znázorňující mechanický oběh Země kolem Slunce a měsíční fáze, armilární sféru s nebeskou sférou a jejími hlavními kružnicemi, nebeský glóbus se souhvězdími a obrazy hvězd anebo rozkládací glóbus, který je možno otevřít na dvě polokoule.

⁴ Autor Otto Delitsch (1821–1882) pracoval pro Felkla od roku 1860, více NOVOTNÁ, E., Jan Felkl, s. 39.

Základní složení glóbů obecně

Glóbus je obecně dutá koule složená z několika vrstev, přičemž její střed tvoří prázdný prostor. Většina glóbů má dvě základní vrstvy – papírovou a sádrovou. Spodní část tvoří papírová suspenze, která je nanášena na formu. Po jejím vyhlazení a vyschnutí se každá polovina sejme zvlášť. Následně jsou obě poloviny spojeny – slepeny do jedné celistvé koule, jejímž středem je protažena kovová osa. Tloušťka této vrstvy se obvykle pohybuje okolo 5 mm, ale může se lišit v závislosti na velikosti glóbu. Na papírový základ je poté nanášena vrstva sádry, opět o přibližné tloušťce 5 mm, která se však rovněž může měnit. Po vyschnutí a vybroušení je povrch připraven k dalším pracovním krokům. U menších glóbů o průměru cca do 15 cm je často použito pouze papírové, nebo jen sádrové jádro. Glóby střední velikosti bývají nejčastěji tvořeny oběma vrstvami, i když se někdy setkáme i s jedinou papírovou vrstvou. U velkých glóbů (47,5 cm) se může navíc objevit třetí vrstva z makulatury – tedy z novin či časopisů. Ty byly na povrch sádry lepeny ve formě proužků nebo útržků za použití želatiny nebo klíhu. Glóby ve sbírce Středočeského muzea zahrnují příklady všech těchto typů. Restaurovaný glóbus, kterému se věnujeme v tomto článku, je tvořen touto koulí složenou ze dvou vrstev – z lepenky a sádry.

Nejdůležitější vrstvu každého glóbu tvoří papírový plášť, na němž je vyobrazen povrch zeměkoule. Obrazová část je tvořena barevným litografickým tiskem a na povrchu koule je nalepena ve formě dvanácti výsečí (segmentů). Barvy jsou v tomto případě použity tradičním způsobem – modrá označuje moře, oceány a velké vodní toky, pevnina je zobrazena okrovou barvou a hnědá šrafura slouží k vyznačení pohorí. Státní hranice jsou rozlišeny barevně podle kontinentu: pro Evropu a Austrálii byla použita červená, pro Asii žlutá, pro Afriku zelená a pro Ameriku hnědá barva. Pólové oblasti jsou znázorněny pouze bílou barvou s modrým šrafováním. Obrazová část každého glóbu nese vždy legendu – jméno nebo značku výrobce. Na tomto glóbu se nachází značka výrobce Jana Felkla na spodní polokouli v Tichém oceánu.

Důležitým krokem při výrobě glóbů bylo nanášení ochranné vrstvy v podobě různých laků. Nejčastěji se setkáváme se šelakem nebo nitrolakem. Lak sloužil jako ochrana proti mechanickému poškození, například menším škrábancům, a zároveň dodával povrchu lesk. Zeměkoule je zasazena do stojanu s trojnožkou zhotoveného z olšového dřeva, profilově vyřezávaného, s povrchovou úpravou tvořenou opálovým, tzv. kočárovým lakem. Velké glóby jsou téměř vždy umístěny na robustních trojnožkách; v polovině výšky konstrukce bývají často doplněny horizontálním kruhem se zvířetníkem. Na glóbech lze nalézt i další části, nejčastěji z kovu (obvykle mosazi). V našem případě je ke spodní části podstavce připevněna konstrukce s kompasem. Tělo kompasu tvoří kruhová stupňovitá miska zhotovená z jednoho kusu tvarovaného mosazného plechu. Zeměkoule je opatřena mosazným poledníkovým kruhem se stupnicí.

Popis poškození glóbu

Glóbus je téměř vždy pokryt prachem. Laková vrstva, v našem případě šelaková, bývá zažloutlá a poškozená prasklinami. Šelak jako ochranná vrstva působením času, světla a vlhkosti křehne, praská a žloutne, čímž vznikají ideální podmínky pro

Doplnění a vyspravení prasklin v sádře pomocí sádrového tmelu (foto J. Radová)

Doplnění a vyspravení trhlin v papírových částech glóbu (foto J. Radová)

Papírová vrstva před retuší a po retuši (foto J. Radová)

I Proces odstranění korozních produktů z poledníkového kruhu pomocí mikrobrusky a směsi srážené křídly s destilovanou vodou (foto J. Radová)

další poškození. Tento typ degradace je charakteristický pro téměř všechny historické glóby.

Rozsáhlejší poškození se vyskytují v místech spojů jednotlivých dílů papírové vrstvy. Častým jevem jsou poškození mechanického rázu v oblastech, kudy prochází zemská osa – tedy na obou pólech. Dochází zde k prasklinám a ztrátám v papírové vrstvě, které mohou zasahovat až do dalších vrstev. V případě necitlivé manipulace s glóblem tak může dojít i k narušení samotného jádra v podobě menších i rozsáhlejších prasklin, které mohou vyústit až ve vypadnutí celé části. Na našem glóbu byla patrná výrazná prasklina sádrové vrstvy na severní polokouli a na obou pólech.

Kovové části bývají téměř vždy pokryté nečistotami a korozí v různých stádiích. V našem případě byly tyto prvky – poledníkový kruh a časový terč – pokryty prachem a drobnými pevnými nečistotami. Téměř celý jejich povrch zaujímal hnědé až černé skvrny korozních produktů, zejména mědi. Na poledníkovém kruhu byly navíc patrné vrypy způsobené mechanickou manipulací. Kompas byl silně znečištěn jak na povrchu, tak pod skleněným krytem. Celý povrch mosazných částí, včetně trojnožky z drátů, pokrývaly korozní produkty hnědé a černé barvy, typické pro měď.

Dřevěný podstavec byl ve velmi dobrém stavu, pouze lehce znečištěný a vykazující drobná mechanická poškození, zejména na hranách.

Postup restaurátorských prací

Prvním krokem restaurátorského zásahu byla fotodokumentace celého glóbu ve stavu před započítím prací. Dokumentace probíhala také průběžně během restaurátorského procesu a po jeho dokončení. Jejím cílem bylo zachytit veškerá poškození a konstrukční složení glóbu. Následovala postupná demontáž jednotlivých částí. Nejprve byla mechanicky sejmuta zeměkoule, poté byly pomocí vhodného nářadí demontovány jednotlivé kovové komponenty. Tento krok byl nezbytný kvůli materiálové rozmanitosti a nutnosti použití odlišných restaurátorských technik. V dalším kroku byly jednotlivé části mechanicky očištěny. Zemská koule byla zbavena povrchových nečistot pomocí restaurátorské pryže Cleanmaster a jemného štětce. S ohledem na křehkost a rozsáhlé popraskání byla původní šelaková vrstva odstraněna. Použit byl vodno-ethanolový roztok Klucelu G o různých koncentracích a nakonec byl otřen vatou navlhčenou v čistém ethanolu. Po odstranění laku se často odhalí původní barevnost – živé syté tóny, které byly do té doby zakryty zažloutlou ochrannou vrstvou, se znovu výrazně zviditelní. V našem případě však k markantním změnám nedošlo.

Po sejmutí lakové vrstvy byla papírová podložka na povrchu glóbu částečně očištěna metodou obkladů. Na povrch byly přikládány proužky filtračního papíru namočené v teplé vodě. Tento postup byl podle potřeby opakován. Tato metoda se používá v případech, kdy není možné nebo vhodné snímat jednotlivé části či segmenty glóbu, a jejím cílem je alespoň částečné odstranění nečistot ze struktury papíru. Poškozené části papírové podložky, případně ty, pod kterými bylo zřejmé poškození spodnějších vrstev glóbu, zejména jádra, byly sejmuty nebo odkryty za pomoci teplé vody a skalpelu.

Praskliny v sádrové vrstvě byly v nezbytné míře upraveny – rozšířeny tak, aby bylo možné provést tmelení. Uvolněné části původní sádky byly odstraněny a nahrazeny novým sádrovým tmelem, který byl aplikován pomocí skalpelů a zubařských

nástrojů. Po zaschnutí byl tmel obroušen smirkovým papírem. Tento proces byl opakován několikrát, dokud nebylo dosaženo požadovaného tvaru. Tímto způsobem se podařilo nejen doplnit chybějící části, ale především zpevnit poškozená místa papírového i sádrového jádra.

Poškození papírové vrstvy na povrchu glóbu bylo restaurováno metodou spravování japonskými papíry. Použity byly japonské papíry dvou různých gramáží, tónované do odpovídajícího odstínu. Spravování i následná instalace původních papírových částí na sádrovou vrstvu glóbu proběhly za použití 4% vodného roztoku Thylose MH 6000. Tento způsob vyspravení trhlin se běžně používá nejen při restaurování glóbů, ale obecně při restaurování papírových předmětů. Cílem tohoto kroku je zajistit oporu a doplnit originální historický papír, který je poškozený a oslabený.

Zásadou při restaurování je reverzibilita, tedy možnost odstranění jednotlivých doplňků či zásahů. Proto byl v této fázi zařazen mezikrok v podobě základního fixačního postřiku, který uzavřel povrch v téměř dokončené fázi restaurování. Tato vrstva sloužila jako separační mezi papírovou podložkou a barevnou retuší. Retuš byla provedena v místech popraskání barevné vrstvy nebo doplnění ztrát japonským papírem, a to s využitím retušovacích štětců a akvarelových barev či suchých pastelů v modrých a hnědých odstínech. Na závěr bylo nanášeno finální lakování ve dvou vrstvách pomocí inertního syntetického fixačního spreje rozpustného v ethanolu.

Péči bylo potřeba věnovat také kovovým částem glóbu. Tyto prvky slouží jako nosné konstrukce a jejich poškození by mohlo mít fatální následky pro celou sféru. Navíc často představují významnou řemeslnou hodnotu a odrážejí styl a dobu výroby glóbu. Kovové části glóbu byly mechanicky očištěny od prachových částic pomocí štětců. Odstranění korozních produktů probíhalo různými metodami podle přístupnosti a povahy povrchu. Použita byla rotační bruska s abrazivem ze srážené křidy a destilované vody nebo mikrobruska s jemným mosazným kotoučem. Dočištění bylo prováděno vatou napuštěnou ethanolu. Pro chemickou eliminaci koroze sloužil 10% roztok Chelatonu 3. Po vysušení byly všechny kovové části konzervovány dvěma vrstvami 10% Paraloidu B 72 s benzotriazolem v xylenu. Tyto vrstvy laku zabízejí přístupu vzduchu, a tudíž i další korozi.

V závěru restaurátorských prací byl glóbus opět sestaven. Trojnožka s kompasem byla připevněna ke spodní části podstavce pomocí původních vrtů. Poledníkový kruh byl nasazen na zemskou osu glóbu a všechny kovové komponenty byly vráceny na své místo. Na závěr byla zemská koule upevněna zpět do podstavce. Součástí finální adjustace bylo vyrobení ochranného obalu z netkané textilie na míru, opatřeného identifikačním štítkem a fotografií. Správné uložení a identifikace glóbu jsou klíčové pro jeho snadné rozpoznání a minimalizaci nadbytečné manipulace. Ochranný obal zároveň chrání před prachem, světlem a může poskytnout první pomoc a ochranu při haváriích v depozitáři. Nastavení ideálních klimatických podmínek je složité vzhledem k různorodosti materiálů – papíru, sádry, kovu a dřeva. Papír, sádra a dřevo lze bezpečně uložit při stejných podmínkách, ale kov vyžaduje výrazně nižší vlhkost. Proto byl globus uložen do depozitáře s doporučenou teplotou 18°C a relativní vlhkostí 45–50 %.⁵

| Kompas před a po restaurátorském zásahu
(foto J. Radová)

Der Erdglobus der Firma Jan Felkl und Sohn und seine Restaurierung

Johanka Radová

VOŠG (Höhere graphische Fachschule) Hellichova

Michaela Caranová

Mittelböhmisches Museum in Rožtoky bei Prag, Beitragsorganisation

Der Beitrag befasst sich mit der Geschichte und den erhaltenen Erzeugnissen der Firma Jan Felkl und Sohn, die in den Jahren 1848–1952 die bedeutendste Manufaktur für die Herstellung von Globen und Lehrmitteln in Mitteleuropa war. Das ursprünglich in Prag gegründete und seit 1852 in Rožtoky ansässige Unternehmen entwickelte sich zum größten Hersteller seiner Art im Österreichisch-Ungarischen Reich. Es produzierte jährlich Tausende von Globen in verschiedenen Größen und Sprachversionen, exportierte nach ganz Europa und Übersee und erlangte auf zahlreichen Weltausstellungen Anerkennung. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Produktion schrittweise zurückgefahren und 1952 endgültig eingestellt.

Das Mittelböhmische Museum in Rožtoky bei Prag verwaltet heute eine umfangreiche Sammlung von Felkl-Globen, die 58 Exemplare unterschiedlicher Durchmesser, zwei Tellurien und eine Armillarsphäre umfasst. Hinsichtlich der Materialzusammensetzung und des Alters der Objekte ist ihre Konservierung und Restaurierung eine unverzichtbare Voraussetzung für ihre weitere Erhaltung. Die Studie bringt eine detaillierte Analyse der Restaurierungsmaßnahmen am Schulglobus aus den Jahren 1855–1875, der noch in der Prager Zeit der Firma hergestellt wurde. Der Globus mit einem Durchmesser von 22 cm, dessen Mantel beklebtes lithografisch bedrucktes Papier und die Messingkomponenten bilden, wies typische Degradationserscheinungen auf – Risse in der Papier- und Gipschicht, Verschmutzungen der Oberfläche, Beschädigungen des Schutzlacks und Korrosion der Metallteile.

Der Restaurierungsprozess umfasste eine vielfältige Dokumentation, mechanische und chemische Reinigung, Entfernung und Ersatz der entwerteten Lackschicht, Stabilisierung des Gipskerns und Ergänzung der Fehlstellen mit einem geeigneten Füllstoff. Der Papiermantel wurde lokal entfernt, verstärkt und mit japanischem Papier ergänzt, anschließend wurde eine Farbtusche durchgeführt und eine Schutzschicht aufgetragen. Die Metallkomponenten wurden mechanisch und chemisch behandelt, konserviert und gegen weitere Korrosion gesichert. Nach der abschließenden Bearbeitung wurde der Globus in einem Magazin mit kontrollierter Klimatisierung untergebracht und mit einer Schutzhülle versehen.

| Glóbus před a po restaurátorském zásahu
(foto A. Hůlka)

Archeologické výzkumy na území středočeského regionu v roce 2024

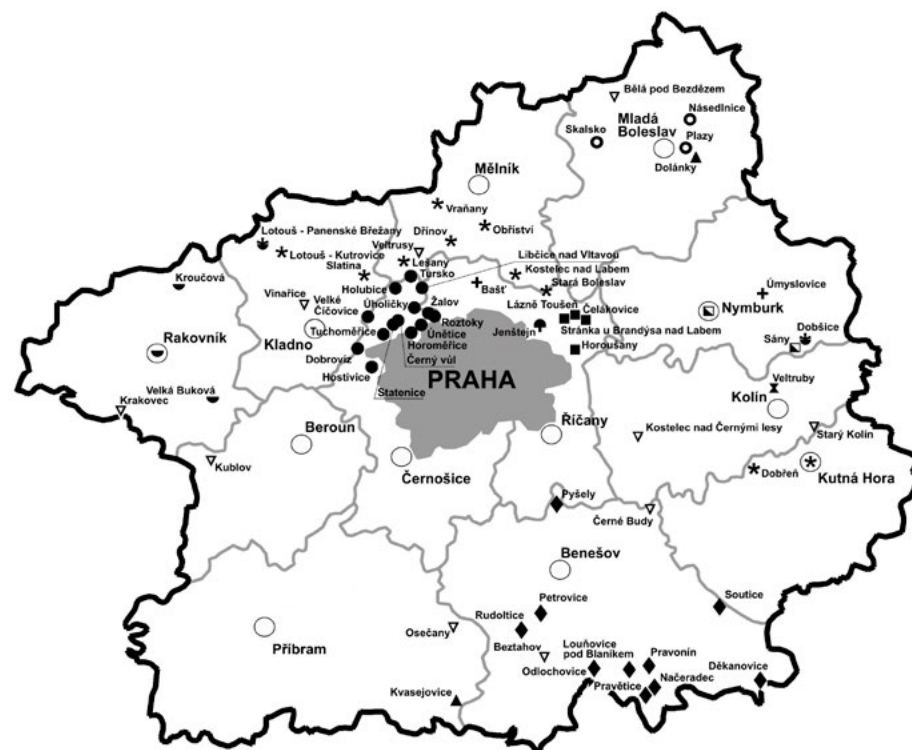
Lokalizace archeologických výzkumů v roce 2024

Na základě dohod uzavřených s Akademií věd České republiky má oprávnění provádět ve Středočeském kraji archeologickou památkovou péči v současnosti jedenáct muzeí, aktuálně aktivně působí pouze osm z nich (mimo České muzeum stříbra v Kutné hoře, Muzeum Českého krasu v Berouně a archeologem dočasně neobsazené Regionální muzeum Mělník). Muzejní památkovou činnost doplňuje ve středních Čechách působení Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. a Národního památkového ústavu, jejichž přehledy výzkumů se od letošního roku staly součástí tohoto přehledu. Nejvíce archeologických výzkumů ve sledovaném území provádí Ústav archeologické památkové péče středních Čech. Jejich kompletní přehled je každý rok publikován v časopise Archeologie ve středních Čechách. Ve Středočeském kraji působí také pět soukromých společností oprávněných provádět archeologický výzkum.

Hornické muzeum Příbram, příspěvková organizace, v roce 2024 uskutečnilo jednu terénní akci spojenou se stavební činností. Jednalo se o stavbu rodinného domu v Malé Hrašticí. Archeologické situace či nálezy zjištěny nebyly.

Regionální muzeum v Kolíně, příspěvková organizace, v roce 2024 provedlo terénní akce ve Veltrubech – za ulicí K Zastávce v blízkosti železnice, kde probíhá výstavba nové obytné čtvrti. Při kontrolách výkopových prací bylo v základech dvou rodinných domů zachyceno po jednom objektu. Keramický materiál umožnil datování pouze do širšího pravěkého období.

Ze soukromých společností v loňském roce samostatně neprovedla žádný archeologický výzkum pouze **Česká společnost archeologická**, obecně prospěšná společnost.

- ★ ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, v. v. i.
- ☼ LABRYS, o. p. s.
- Městské muzeum v Čelákovicih, p. o.
- Muzeum Mladoboleslavská, p. o.
- ◆ Muzeum Podblanická, p. o.
- ☪ Muzeum T. G. M. Rakovník, p. o.
- ▽ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze
- ☛ Oblastní muzeum Praha - východ, p. o.
- ▣ Polabské muzeum, p. o.
- ✚ Pueblo - archeologická společnost, o. p. s.
- ✂ Regionální muzeum v Kolíně, p. o.
- Středočeské muzeum v Rostkách u Prahy, p. o.
- ▲ SYRAKUS, z. s.

Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, příspěvková organizace

Martin Černý
David Daněček
Veronika Fajtová
Ivana Kubalová
Petr Nový
Kamil Smíšek

V roce 2024 bylo archeologickým oddělením Středočeského muzea v Roztokách u Prahy provedeno 81 archeologických akcí souvisejících v naprosté většině s individuální výstavbou rodinných domů (RD) nebo inženýrských sítí (IS). Z celkového počtu se jich 17 rozvinulo díky pozitivnímu zjištění v záchranné archeologické výzkumy (ZAV). Jejich předběžné výsledky uvádíme v následujícím přehledu seřazené podle katastrů tak, jak byly nálezy z výzkumů postupně zapisovány do I. stupně muzejní evidence.

Libčice nad Vltavou, k. ú. Letky, okr. Praha-západ

V březnu roku 2024 začala přípravná fáze projektu revitalizace Leteckého náměstí, jehož hlavní součástí je projekt „Bydlení pod Lipami“. V této fázi došlo k postupné demolici všech stavení v prostoru stavby, v němž byl následně proveden průzkum pomocí pedologického vrtáku. Jeho výsledkem bylo zjištění mocných, ale nerovnoměrných navážek souvisejících s předchozí demolicí zástavby nejspíše v 19. století a následným vyrovnáním svažitého terénu ve století minulém. V jihovýchodní části celého areálu (ppč. 322/8), kde byla naplánována výstavba objektu dětské skupiny, provedl investor v navážce dvě bagrované zjišťovací sondy. V obou sondách dosahovala navážka mocnosti až 1,4 metru, pod níž se teprve nacházel původní povrch terénu. V první (jižní) sondě nebyly zjištěny jednoznačné archeologické situace, detailní průzkum však nebyl kvůli nestabilitě stěn sondy možný. Druhá (severní) sonda z velké části zasáhla část zbořené budovy statku v místech, kde se nacházel vstup do malého sklípku částečně zaplněného poválečným odpadem. Ve zbylé části sondy byly zdokumentovány kulturní vrstvy dokládající nárůst terénu nejméně od středověkého období. Materiál z archeologického výzkumu je veden pod přírůstkovým číslem 1/2024.

| Únětice. Pohled na centrum obce s plochou výzkumu nad kostelem Nanebevzetí Panny Marie (foto I. Kubalová)

Únětice, okr. Praha-západ

V březnu byly zahájeny také zemní práce v sousedství kostela Nanebevzetí Panny Marie v Úněticích. Před stavbou bytového domu v Rýznerově ulici byla zbourána starší zástavba na pozemcích č. 12, 389/1, 382/2 a 475. Po jejím odstranění zůstal ve svažitém pozemku zářez, dokládající odebrání terénu nejpozději v 19. století. Přesto byly pod podlahou obytné části zbořené recentní budovy nalezeny torzovitě dochované starší archeologické terény. Jednalo se pravděpodobně o zbytky podlah novověkého domu a několik drobných zahloubených objektů, které obsahovaly převážně novověký materiál. V jednom případě se však jednalo o spodní část sídlištní jámy ze závěru raného středověku. Kontrolou pokračujících zemních prací, které postupně posunovaly stěnu zářezu severním směrem hlouběji do parcely, bylo mimo jiné nalezeno torzo polozemnice a zásobní jámy, dle keramického materiálu opět datované do závěru raného středověku. Archeologický výzkum tak na zkoumaném pozemku doložil neznámou starší novověkou zástavbu, pod níž se nacházelo raně středověké sídliště, časově navazující na listinu s první písemnou zmínkou o Úněticích z první poloviny 12. století. Získané nálezy jsou uloženy pod přírůstkovým číslem 2/2024.

Tuchoměřice, k. ú. Kněžívka, okr. Praha-západ

Výzkum na jihozápadním okraji Tuchoměřic, na parcele č. st. 56 situované na okraji původního jádra vsi Kněžívka, navázal na výzkumy v předchozích letech 2020–2021. Nejprve byl v březnu s odstupem několika let znovu začištěn původní řez, který mezitím opadal. Vedle získání dalšího materiálu z dříve zjištěných laténských polozemnic byl nově zdokumentován další objekt (patrně středověký). Samotné stavební práce započaly výkopem pro přeložení vodovodního potrubí ze sousedního vodojemu, které bylo přesunuto ke stávající budově mimo půdorys chystaného bytového domu. V přeložce se pod požářištěm z konce 19. století nacházela kulturní vrstva se dvěma objekty z období vrcholného středověku. V dubnu byly v pokračujícím výkopu zdokumentovány dvě středověké zásobnice podobné té, kterou jsme prozkoumali v předchozích letech na řezu terénem. Výzkum plynule pokračoval dokumentací stěn vykopaných základových pasů bytového domu v místech, kde do roku 2019 stála zděná stodola statku. Zde bylo prozkoumáno dalších devět objektů a řezy kulturním souvrstvím, dokládající postupný nárůst terénu před výstavbou stodoly v 19. století. Podle keramického materiálu můžeme nalezené archeologické situace datovat do období mladší doby bronzové, doby železné, vrcholného středověku a novověku. Nálezy ze záchranného archeologického výzkumu byly zaevidovány pod přírůstkovým číslem 3/2024.

| Únětice. Pohled na centrum obce s plochou výzkumu nad kostelem Nanebevzetí Panny Marie (foto I. Kubalová)

Statenice, okr. Praha-západ

V rámci archeologického výzkumu, vyvolaného realizací nového přístřešku s FVE panely na ppč. 290/10 v ulici Nad Strání, byl začátkem dubna identifikován pouze jeden objekt, jehož datace spadá rámcově do období zemědělského pravěku. Tento sídlištní objekt neznámé funkce byl zachycen v obou protilehlých stěnách jižního základového pasu, přičemž byl orientován ve směru SZ–JV. Již v terénu se nejevil keramický materiál z výplně objektu příliš chronologicky citlivý, proto byly při jeho vzorkování odebrány drobné uhlíky vhodné k případnému zpřesnění datování radiouhlíkovou metodou. Zachycený objekt zřejmě souvisí s opakovaně doloženým pravěkým osídlením v prostoru severněji situovaných ulic s příznačnými názvy Keltská a Slovanská. Nálezy z výzkumu byly zapsány pod přírůstkovým číslem 4/2024.

Roztoky, k. ú. Roztoky u Prahy, okr. Praha-západ

Od konce března do poloviny července byla realizována městem Roztoky akce od-kanalizování ulic Riegrova a Bělina (ppč. 2145/1, 2372 a 2373). Páteří liniový výkop o šířce 0,8 m dosáhl bez přípojek délky zhruba 750 m, maximální hloubka výkopu činila 2 m. Při nejméně 35 kontrolách výkopových prací, které probíhaly převážně brzy ráno anebo pozdě odpoledne, byla pořizována především fotografická dokumentace geologické a historické stavby zasažených terénů. V Riegrově ulici vedl výkop v úseku od Tichého údolí k Braunerovu mlýnu, potažmo až k čp. 162, východním krajem komunikace. Na konci zatáčky výkop přešel na opačnou stranu vozovky a pokračoval zprvu podél jejího severního okraje a posléze jejím středem až do ulice Bělina. Zhruba od úrovně čp. 116 vedl výkop Bělinou jižním okrajem komunikace až na její konec před čp. 65. Zmíněné úseky byly archeologicky téměř negativní, čestnou výjimku představuje jedna pravěká situace (Obj. č. 5) zachycená naproti čp. 97. Výkop byl v době návštěvy již částečně zasypaný, a proto nelze spolehlivě říci, zda šlo o zahloubený sídlištní objekt anebo torzo kulturní vrstvy. Vzorkováním byl získán pouze fragment mazanice a jeden keramický zlomek náležející snad do doby římské.

Přítomnost pravěké kulturní vrstvy byla opakovaně zaznamenána v části Riegrovy ulice jižně od napojení Běliny. Liniový výkop zde byl v celé trase veden podél západního okraje vozovky až k čp. 830. Ve čtyřech případech byl dokonce zjištěn zahloubený objekt. Zachycené situace jsou uváděny postupně ve směru od severu k jihu.

Naproti SV rohu domu čp. 698 byla zahájena dokumentace pravěkého objektu (č. 3), patrně zásobní jámy z doby bronzové o průměru 1,5 m, jehož výplň pokračovala dále pod dno výkopu. Zlomky keramiky, jedné kosti a neurčitěho bronzového předmětu pocházejí z jeho začátek. Plánovanou exkavaci naneštěstí zmařilo zatopení výkopu vodou z narušeného potrubí. Ještě před tím byl necelé 4 m jižně od zatopeného objektu zdokumentován v západní stěně výkopu řez menší neolitickou jámou (Obj. č. 4) silně promísenou spraší, z jejíž výplně byl získán fragment mazanice, pískovcového brousku a keramický zlomek s pupkem. Z hromady zeminy vykopané ve startovací šachtě před vraty domu čp. 698 pochází po jednom zlomku pravěké a pozdně neolitické keramiky. Naproti JV rohu tohoto domu byla v tmavé kulturní vrstvě, dosahující místy dna výkopu, zaznamenána v čelní stěně výkopu nápadná

koncentrace mazanice s jedním zlomkem neolitické keramiky. Další zlomek keramiky, patrně z doby římské, byl získán vzorkováním tenké kulturní vrstvy (podorníčí?) v západním řezu výkopu naproti čp. 106. Podloží v těchto místech dosahovalo úrovně 1,2 m od povrchu vozovky.

Poslední zjištění představuje pravěká kulturní vrstva o mocnosti 0,6 m, překrývající dva sídlištní objekty (Obj. č. 1 a 2) naproti bráně u domu čp. 830. Vzorkováním vrstvy se podařilo získat dva zlomky neolitické keramiky.

Všechna pozitivní zjištění pocházejí z prostoru západní části pravěké polykulturní lokality uváděné v literatuře jako poloha Měnírna, kde probíhal rozsáhlý předstihový archeologický výzkum v letech 1980–1983. Nálezy z roku 2024, uložené v 16 sáčcích, jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 5/2024.

Tursko, okr. Praha-západ

Záchranný archeologický výzkum provedený v průběhu května v ulici Na Výsluní na JZ okraji obce Tursko, vyvolaný výstavbou celkem šesti rodinných domů (ppč. 1132, 1182, 1138, 1164, 1139, 1165, 1166, 1239, 1156, 1240 a 1157), přinesl v daném prostoru nové doklady pravěkého osídlení. Na ppč. 1138 se po skrytce nadloží objevil 0,6 m široký a 22 m dlouhý liniový objekt, orientovaný ve směru SZ–JV, který pokračoval oběma směry mimo plochu stavby. Ze začištování jeho povrchu pocházejí 2 zlomky těl pozdně laténské keramiky. Jediný keramický zlomek vyzvednutý z jednoho ze sedmi realizovaných průkopů lze datovat jen rámcově do období eneolitu až doby bronzové. Účel žlabu zahloubeného 0,3 m do podloží snad bude možné v budoucnu interpretovat na základě zjištění z některých dosud nezastavěných okolních parcel. Skrovným nálezům pocházejícím z výzkumu bylo přiděleno přírůstkové číslo 6/2024.

Holubice, okr. Praha-západ

Ve druhé polovině května a v průběhu června probíhala dohledová činnost a drobné záchranné výzkumy v souvislosti s rekonstrukcí komunikací v ulicích V Průhonu a Na Násvi (ppč. 349/1) v těsném severním, východním a jižním sousedství románské rotundy v Holubicích. V trase ulice V Průhonu nebyly kromě recentních zásahů zjištěny žádné starší archeologické situace. V horní větvi ulice Na Násvi (jedná se o příjezdovou komunikaci k čp. 24 situovanou ve svahu naproti jižní straně areálu rotundy) bylo po odstranění původního povrchu tvořeného betonovými panely, recentními navážkami a zbytky kamenného dláždění zjištěno celkem pět zahloubených archeologických objektů. Objekt č. 1, zachycený částečně v ploše a v řezu, představoval patrně zahloubenou část nároží pravoúhlé nadzemní stavby. Minimální zahloubení do sprašového podloží bylo pravděpodobně způsobeno částečným odtěžením svrchní úrovně (původně svažitého) terénu před průčelím domu čp. 24 v průběhu novověku. V malé části odkrytého dna objektu se vyrýsovalo množství drobných tyčových jamek a část otopného (?) zařízení ve formě propálené, patrně okrouhlé jamky. Mezi nálezy jsou zastoupeny (kromě starší intruze knovízské a patrně halštatské anebo časně laténské keramiky) především zlomky keramiky z mladší doby hradištní a průběhu vrcholného středověku. Objekt č. 2, zachycený opět v ploše i v řezu, byl na severní a východní straně porušen výkopy starších inženýrských sítí. S ohledem

I Holubice, pohled na křižovatku v ulici Na Násvi u severovýchodního nároží areálu rotundy během vzorkování objektu č. 6 (foto M. Černý)

na jeho velikost a charakter výplně s množstvím mazanice nelze vyloučit, že se rovněž mohlo jednat o spodní zahloubenou část nadzemní stavby. Keramické zlomky (kromě starší intruze knovízské a patrně halštatské až laténské keramiky) jej datují do průběhu vrcholného středověku. Objekt č. 3 zachycený v řezu (na hraně skrývky byla zjištěna pouze nepatrná část dna se zbytkem výplně probarvené sprašovým podložím) opět nejspíše představoval zahloubenou spodní část nadzemní stavby. Ze svrchní partie objektu pochází keramický zlomek datovaný do raného novověku, většina ostatních zlomků však náleží (kromě starší intruze knovízské a raně středověké keramiky) do vrcholného středověku. Objekty č. 4 (zachycený v řezu a patrně ve větší části půdorysu) a č. 5 (zachycený v ploše, na severní straně porušený výkopem starších inženýrských sítí) představovaly funkčně neurčitelné jámy. Z jejich výplně pocházejí (kromě starší intruze knovízské a mladohradištní keramiky) nálezy datované do vrcholného středověku. V prostoru před vjezdem čp. 24 byla v ploše zachycena část porušené a silně různorodé stratigrafie s nálezy datovanými od raného středověku po novověk.

V prostoru dolní větve ulice Na Násvi (jde o svažitou část podél jižní zdi areálu rotundy vedoucí dále směrem dolů k budově základní školy) nebyly zjištěny žádné archeologické objekty. V navazující části této ulice, vedoucí jako okružní komunikace kolem východní a severní ohradní zdi rotundy, byly objeveny celkem čtyři archeologické objekty. V jižním ústí ulice se nacházel objekt č. 6, představující nepravidelnou oválnou jámu porušenou starším výkopem inženýrských sítí. Vzorkováním výplně se podařilo získat (kromě starší intruze knovízské keramiky) pouze nálezy datované do novověku (19–20. století). V těsné blízkosti této jámy se nacházel také objekt č. 7. Jednalo se o nejspíše obdélníkovou jámu s obvodem vyzděným kamenným zdívem s ojedinělou příměsí cihel. Vzorkováním výplně byly získány pouze zlomky novověkého stavebního materiálu a pojiva (cihel, prejzů a malty s příměsí popela). Vzhledem k poloze objektu v nejnižším místě ulice nelze vyloučit, že se mohlo jednat o nádrž či vsakovací jímku na dešťovou vodu. Objekt č. 8 byl porušen na okraji východního svahu pod ohradní zdí rotundy. Kromě intruze knovízské keramiky obsahoval keramické zlomky a kostěnou brusli datované do mladší doby hradištní. Nedaleko něj se na protilehlé straně vozovky nacházel objekt č. 9. Jednalo se o funkčně neurčitelnou jámu obsahující (kromě starší intruze knovízské keramiky) nálezy datované do vrcholného středověku a patrně i raného novověku. Tyto nově zjištěné situace poukazují na složitý vývoj bezprostředního okolí románské rotundy a doplňují poznatky o středověkém osídlení, které zde nebylo v průběhu dřívějších záchranných akcí prakticky zachyceno. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 7/2024.

Horoměřice, okr. Praha-západ

Kontrolou výkopů přístavby rodinného domu v ulici Politických vězňů bylo koncem května zjištěno v místě zbouraných starších drobných staveb mocné splachové souvrství s neolitickým keramickým materiálem bez identifikovaných zahloubených objektů (výkopy se nacházely na úpatí svahu, v jehož horní partii se nachází známá lokalita Chotol). Výzkum je evidován pod přírůstkovým číslem 8/2024.

Hostivice, okr. Praha-západ

V rámci archeologického výzkumu, vyvolaného na konci května stavbou rodinného domu na ppč. 184/1, byl identifikován pravěký hliník a do něj se zahlubující kůlová jamka. Oba objekty byly zachyceny na profilu výkopu pro základové pasy. Archeologický materiál v podobě malých zlomků keramiky pochází ze začištěné skryté plochy, další zlomky pocházejí přímo z výplně hliníku. Datace keramického materiálu byla stanovena rámcově do období eneolitu. Analogické objekty nepravidelných tvarů, interpretované předběžně jako pozůstatky těžebního areálu, jsou v ulici Ke Stromečkům monitorovány již od roku 2007. Počátky zdejší poměrně rozsáhlé těžby spráše lze datovat patrně již do období neolitu. Nálezy z výzkumu jsou zapsány pod přírůstkovým číslem 9/2024.

Číčovice, k. ú. Velké Číčovice, okr. Praha-západ

Archeologický výzkum proběhl začátkem června na stavební parcele č. 8/2 a 11/5. V rámci výzkumu, který vyvolala realizace přístavby garáže k stávajícímu RD, bylo identifikováno několik vrstev. Vrstvy byly zachyceny v nejzápadnější části severního základového pasu pro garáž. Zhruba 1,5 m dlouhý profil se zachovanými vrstvami se táhl od severozápadu na jihovýchod. Zpřeházené vrstvy byly datovány na základě keramických zlomků. Nejstarší materiál pocházel z vrstvy V4, která se nacházela nad vrstvou V5 a V6. Vrstva V6 obsahovala mladší keramický materiál než materiál z V4, datovaný do období novověku na přelom 16/17. století. Bezprostředně jihovýchodně od řezu se zachycenými vrstvami byly viditelné cihlové a kamenné základy zdi, patrně patřící k starší budově statku. Nálezová situace se zaznamenanými vrstvami předcházela fázi výstavby zmíněné budovy statku. Vzhledem k jejich zpřeházení se zřejmě jednalo úpravu terénu. Akce byla zapsána pod přírůstkovým číslem 10/2024.

Roztoky, k. ú. Žalov, okr. Praha-západ

V prostoru akropole a I. předhradí přemyslovského hradiště Levý Hradec (ppč. 2705/1, 2739/21, 2740/1, 2740/4, 2745/1, 2672/2, 2651/1, 2655, 2657 a 2671/1) probíhala od poloviny července do začátku srpna z podnětu města Roztoky, se souhlasem NPÚ a ve spolupráci s ARÚ Praha, obnova naučné Levohradecké stezky. Staré dřevěné nosiče (pulpitky) byly vyměněny za nové ocelové, žárově pozinkované, opatřené práškovým vypalovacím lakem antracitové barvy s působivou perforací ve tvaru loga stezky ve žlutém poli. Zašlé a téměř nečitelné textové tabulky překryté plexisklem byly nahrazeny celoplošným polepem s tištěnou grafikou, původní textové informace prošly revizí a doplněním o nové poznatky. Stezka byla pro lepší orientaci doplněna o pět decentních směrových ukazatelů. Pro jejich ukotvení bylo nutné vykopat nové základy (40 × 40 × 50 cm), které byly pojety jako ručně kopané archeologické mikrosondy s veškerou dokumentací. Původních osm zastavení bylo zredukováno na sedm. Dvě zastavení byla kvůli výhledu posunuta o několik metrů a další dvě byla přemístěna do pozice lépe odpovídající jejich obsahu. Přesuny těchto čtyř zastavení si rovněž vyžádaly mikrosondáž v místech nových základů a odstranění nadzemních částí starých nosičů. U tří zastavení byly staré základy vybourány

I Holubice, pohled na křižovatku v ulici Na Návsí u severovýchodního nároží areálu rotundy během vzorkování objektu č. 6 (foto M. Černý)

a nahrazeny novými. Nedaleko konečné zastávky autobusu byl vedle schodů vedoucích k zázemí průvodcovské služby osazen úvodní panel s přehlednou mapou trasy naučné stezky i jejích zastávek. Jeho instalaci opět předcházela archeologická sondáž (50 × 50 × 50 cm). Ta provázela také zřízení tajné schránky na odměny, spojené s interaktivní dějovou linkou pro dětské návštěvníky, ukryté nedaleko od pietního prostoru vedle hřbitova na akropoli.

Celkem 11 ručně kopaných sond poskytlo vedle četných nálezů recentního původu a stáří také očekávané ojedinělé nálezy z období eneolitu, doby bronzové, doby železné a raného středověku. Nálezy z této akce byly zapsány pod přírůstkovým číslem 11/2024.

Holubice, okr. Praha-západ

Na konci května byla skrývkou travnatého drnu zahájena stavba rodinného domu na ppč. 256/7 v ulici Nad Uličkou, která se nachází v dlouhodobě sledované polykulturní pravěké lokalitě Za Humny na SV okraji obce. Detektorový průzkum skryté plochy byl negativní, nicméně se při jeho realizaci podařilo najít tři kusy štípané industrie a plochy kostěný korálek. Skrývka nadložních vrstev až na úroveň geologického podloží v hloubce cca 60–80 cm nebyla po stavebníkovi požadována s ohledem na předložený projekt stavby a přítomnost navážek ornice i přemístěného podloží z někdejší realizace komunikací a inženýrských sítí v lokalitě. Úroveň dna výkopu základových pasů měla původně dosahovat povrchu podloží.

Začátkem srpna došlo z rozhodnutí statika k úpravě projektu a základové pasy byly ve výsledku zahloubeny v rozmezí 20–40 cm do podložní spraše, a tím také do výplní pravěkých objektů. Během pouhých tří pracovních dnů byly výkopy kompletně začištěny a všech 39 zjištěných sídlištních objektů zdokumentováno, ověřováno a geodeticky zaměřeno. Vedle četných kůlových, sloupových a zásobních jam bylo zachyceno také několik úzkých stavebních anebo palisádových žlábků, které by mohly spolu s asi 90 cm širokým žlabem (žel bez nálezů) souviset s časně eneolitickým ohrazením lokality prokázaným předchozími výzkumy. Dokumentované sídlištní objekty i jejich případné intruze byly datovány do období neolitu, časného a středního eneolitu, mladší či pozdní doby bronzové a pozdní doby halštatské. Nálezy z výzkumu byly zapsány pod přírůstkovým číslem 12/2024.

Tuchoměřice, okr. Praha-západ

V rámci archeologického výzkumu provedeného v polovině května na ppč. 331/8 a 331/7, vyvolaného realizací výkopů dvou retenčních jam pro nové rodinné domy, byl identifikován jeden objekt (na ppč. 331/8) a kulturní vrstva na obou parcelách. Nejstarší keramický materiál z objektu pocházel z období zemědělského pravěku (doba bronzová, anebo laténská), výplň objektu však obsahovala také keramiku z období novověku, snad z přelomu 16./17. století. Tento objekt, jehož funkce není zřejmá, byl zachycen uprostřed východní stěny výkopu pro jímku, přičemž byl orientován ve směru S–J. Během vzorkování objektu byly odebrány drobné uhlíky vhodné k zpřesnění datace radiometrickou metodou. Přítomnost tohoto objektu by mohla souviset s dříve zachyceným sídlištním kontextem z mladší doby bronzové

(př. č. 16/2022), případně s akcí př. č. 6/2023. Akce z tohoto roku byla zapsána pod přírůstkovým číslem 13/2024.

Černý vůl, k. ú. Statenice, okr. Praha-západ

V rámci archeologického výzkumu, provedeného koncem července na stavební parcele č. 144 v souvislosti se stavbou nového RD, byl identifikován jeden pravěký objekt. Jednalo se o těžební jámu (hliník) datovanou pomocí keramických zlomků do doby bronzové. Objekt byl zachycen v západním základovém pasu, zejména na jeho západním řezu, a částečně také na severozápadním a jihozápadním nároží středového pasu. Objekt byl orientován ve směru SV–JZ. Při vzorkování objektu byly odebrány také zlomky mazanice. Zkoumaný pozemek se nachází na jižním okraji polykulturní lokality v literatuře nazývané Brčkola, jejíž centrální část se nacházela v okolí ulice Za Cihelnou. Nálezům bylo přiřazeno přírůstkové číslo 14/2024.

Úholičky, okr. Praha-západ

V měsíci červnu byl při kontrole stavby rodinného domu na severním okraji obce Úholičky proveden drobný záchranný archeologický výzkum na parcele st. 1/3. Staveniště, přiléhající na jihu k čp. 17, se nacházelo v místě zbourané hospodářské budovy, která byla součástí zástavby areálu statku. V severní stěně zářezu stavební jámy, který přibližně kopíroval severní zeď zmíněné hospodářské stavby, byly zaznamenány minimálně dvě vrstvy, z kterých se podařilo získat vzorkováním nepatrné množství keramických zlomků. Vzhledem k tomu, že se ve vrstvách nacházela společně pravěká, středověká a novověká keramika, lze situaci interpretovat patrně jako terénní úpravy, které zde probíhaly zřejmě až někdy v novověku. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 15/2024.

Statenice, okr. Praha-západ

Na západním okraji Statenic, v ulici U Kopanského mlýna, byly s odstupem roku dozorovány další výkopové práce, tentokrát spojené s výstavbou rodinného domu na ppč. 135/44. V prostoru skrývky svažitého pozemku byly v severní části odhalující světlé podloží zachyceny tmavé výplně dvou zahloubených objektů. Po ručním začištění byla identifikována z poloviny v ploše skrývky přístupná zásobní jáma, datovaná na základě keramických zlomků z její výplně pravděpodobně do doby halštatské. Druhý objekt, pravoúhlý se zaoblenými rohy, svým charakterem odpovídal půdorysu časně středověké zahloubené chaty, což se poměrně záhy po zahájení exkavace potvrdilo. V severním rohu zachovalého mělkého zahloubení se nacházely pozůstatky kamenné pece, v jejíž destrukci bylo nalezeno železné dláto s tulejí. Oproti obvyklým přibližně čtvercovým či mírně obdélníkovým půdorysům je severní roh chaty výrazně zanořený dovnitř tak, že tvoří jakousi výseč. Protože v jižní části chaty byla ve dně zjištěna superpozice se starším pravěkým objektem, je možné, že i tato situace je výsledkem nerozpoznané superpozice staršího pravěkého a mladšího středověkého objektu. Jižní část skrývky nadloží nedosáhla na geologické podloží, proto zde bylo přistoupeno k dokumentaci následných výkopů pro základové pasy.

V nich byly zjištěny celkem dva zahloubené objekty, z nichž první svou polohou odpovídal objektu nalezenému ve dně raně středověké chaty. Podle keramického materiálu byly oba objekty datovány opět do halštatského období starší doby železné. Nálezy souvisejí prostorově s blízkou archeologickou lokalitou, zanesenou do literatury jako Štěpánkova cihelna. V případě polozemnice se jedná o první takový plošně prozkoumaný objekt, jaký byl již v minulosti zkoumán pouze v profilech stěn cihelny. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 16/2024.

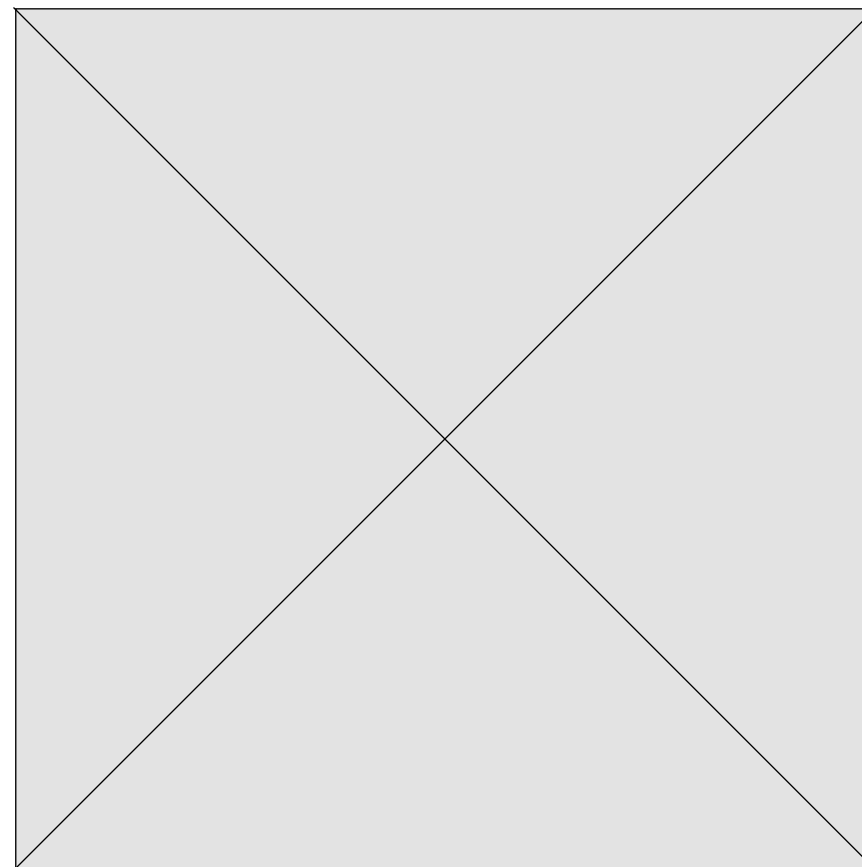
Roztoky, k. ú. Žalov, okr. Praha-západ

V červnu minulého roku byla náhodně zjištěna stavební aktivita v Husově ulici v Roztokách. Na místě zbořeného rodinného domu byla vykopána rozměrná stavební jáma a v ní již postavený suterén nového rodinného domu. Díky mezeře mezi obvodovým zdí a stěnou jámy bylo možné zkontrolovat alespoň řezy terénem. Na severním z nich byla zachycena tmavá výplň liniového objektu, probíhajícího rovnoběžně se stěnou jámy a mírně se zahlubující do sprašového podloží. Vzorkování výplně byla získána omlétá pravěká keramika. Lze předpokládat, že se jedná o pozůstatek úvozové cesty, datované nejspíše do novověkého, maximálně vrcholně středověkého období. Nálezům z výzkumu bylo přiděleno přírůstkové číslo 17/2024.

Převzaté a starší akce, prospekční činnost muzea

Přírůstková čísla 18–33/2024 zahrnují nálezy získané vlastní prospekční činností archeologického oddělení nebo činností jeho spolupracovníků a také předané náhodné archeologické nálezy z katastrů obcí Březová-Oleško, Dolní Břežany, Holubice, Hostivice,

Choteč, Kněževes, Okrouhlo, Roztoky, Středokluky, Svrkyně, Tursko, Úholičky, Vrané nad Vltavou, Zvole v okrese Praha-západ a Hostouň v okrese Kladno. Přírůstková čísla 35 a 36/2024 pak zahrnují nálezy ze zjišťovacích archeologických sondáží v katastru obce Holubice v letech 2019 a 2020.

Městské muzeum v Čelákovcích, příspěvková organizace

Michaela Homolová
Pavel Snítílý

V roce 2024 kromě obvyklých drobných archeologických výzkumů, prováděných formou dohledů při stavbách rodinných domků nebo výkopů pro inženýrské sítě, přibýly ještě větší akce spojené s výstavbou obchvatu Čelákovců, nového železničního koridoru, rozsáhlých renovací městských komunikací, stále probíhající rekonstrukce tvrze, nebo větší záchranný archeologický výzkum v Příčné ulici v Toušeni, ve finále vyřešený poněkud netradiční metodou (viz dále). V souhrnu tak pracovníci archeologického oddělení Městského muzea v Čelákovcích realizovali 76 ZAV formou dohledu s negativním zjištěním a 7 pozitivních archeologických akcí ať už na území města Čelákovců nebo na blízkých, muzeem sledovaných lokalitách.

Bez výsledků nezůstala ani dlouhodobá spolupráce s detektoráři. Ti i nadále pokračovali a pokračují ve sledování archeologicky zajímavých území a jen během loňského roku obohatili místní muzejní sbírky o řadu artefaktů. Za všechny stojí za zmínku například římské spony nalezené na katastru Lázní Toušeně.

Čelákovice, okr. Praha-východ.

Výstavba nového železničního koridoru na trati Čelákovice – Praha si vyžádala mimo jiné i nutnou přeložku vedení vysokého napětí. Proto došlo v březnu roku 2024 k výkopovým pracím souvisejícím s umístěním nových patek sloupů. Během této akce se podařilo v místech pro tři základové patky – pracovně označených jako sonda 1 až 3 – postupně odkrýt celkem šest větších sídlištních jam. Dva z objektů bylo možné v rámci vymezené sondy odkrýt pouze v řezu, další dva částečně v půdorysu a v celém řezu, poslední dva v celém rozsahu.

Objekt číslo 1, první ze dvou zachycených v řezu sondy číslo 1. Jednalo se o sídlištní jámu o šířce 180 cm a hloubce 68 cm. Výplň tvořily dvě vrstvy, hnědá a šedo-hnědá jílovitá hlína a menší proplástek žlutého jílu. Jediným nalezeným artefaktem byl drobný zlomek keramické nádoby. Bohužel nešlo o chronologicky citlivý materiál, a proto jej bylo možné zařadit pouze obecně do období zemědělského pravěku.

Objekt číslo 2, opět zkoumán jen v řezu. Zjištěná šířka činila 200 cm, hloubka

| Statenice, letecký pohled na odkryv raně středověké polozemnice (foto D. Daněček)

I Čelákovice_sonda č. 3 s plošně odkrytými objekty (foto P. Snítily)

80 cm. Výplň stejná jako u objektu číslo 1 neobsahovala žádné artefakty.

Následující dvojice sídlištních jam již byla zachycena v sondě číslo 2 kromě řezu i částečně půdorysně. Objekt číslo 3, větší oválná jáma o rozměrech 376 × 80 cm a hloubce 43 cm, byl vyplněn vrstvou tmavošedé, jílovité hlíny s ojedinělou příměsí drobných kusů mazanice, jež obsahovala též zlomky neolitické keramiky.

Objekt č. 4 byl oválný, nepravidelně zahloubený. Viditelné rozměry byly cca 172 × 78 cm a hloubka 66 cm. Jámu vyplňovala jednotná vrstva hnědošedé, jílovité hlíny s drobnými hrudkami žlutého jílu. V ní se podařilo nalézt zlomky neolitické keramiky a také zvířecí kosti.

Nejpodrobněji exkavovány byly objekty číslo 5 a 6 ze sondy číslo 3. Oba opět větší, oválné sídlištní jámy s plochým dnem. Objekt číslo 5 měl rozměry 138 × 118 × 28 cm. Výplň tvořily dvě na sebe nasedající vrstvy: středně ulehlá, jílovitá hnědá hlína s nahodilými peckami žlutého jílu a středně ulehlá jílovitá tmavě hnědá hlína s četnými proplásky žlutého jílu. Nalezené keramické zlomky datují tento objekt do období neolitu, kultury s lineární keramikou. Kromě nich se zde vyskytovaly i kousky zvířecích kostí.

Poslední ze zkoumaných objektů (číslo 6) o velikosti 166 × 108 × 32 cm byl vyplněn totožnými vrstvami jako předchozí. Dno jámy pokrývala tenká propálená vrstvička oranžové a šedočerné popelové barvy. Kromě několika drobných zlomků neolitické keramiky jsme ve výplni našli i dvě škeble, opálený zlomek pískovcového kamene a velké pískovcové drtidlo.

Archeologická situace odhalená při stavebních pracích pro výměnu sloupů vysokého napětí nám potvrdila existenci neolitického sídliště, jehož pokračování se zřejmě nalézá pod dosud neskrytou plochou. O tom ostatně svědčí výskyt několika objektů v řezech zkoumaných sond i záchranný archeologický výzkum realizovaný v rámci stavby železničního koridoru Ústavem archeologické památkové péče stře-dočeského kraje (ÚAPPSC).

Čelákovice, okr. Praha-východ

Zemní práce na nové komunikaci, chodnících a parkovacích místech v části Rybářské ulice neodhalily žádné archeologické památky. Skrývky byly provedeny převážně v recentních vrstvách. Ani při hlubších výkopech pro přeložky inženýrských sítí k narušení archeologických památek nedošlo. Až při dokončování stavební akce byla ve výkopu pro vsakovací jámu nalezena část zachovalého zdiva. Po očištění jsme nalezenou stavební konstrukci vyhodnotili jako novověkou až recentní.

Dle archivních fotografií je velmi pravděpodobné, že jsme identifikovali základ, na kterém byl v minulosti uložen Husův kámen. Ten byl v roce 1928, v předvečer výročí upálení mistra Jana Husa, v tehdejším parku Dr. Žebráka slavnostně předán veřejnosti. Dle záznamu v Kronice náboženské obce ČČSH v Čelákovících byl v roce 1959 Husův kámen (mimo jiné také z důvodu stavby nové kanalizace) přemístěn do zahrady husitského kostela v Čelákovících, kde spočívá dodnes.

Po dohodě s investorem byla vsakovací jáma posunuta tak, aby zdivo zůstalo zachováno.

Horoušany, okr. Praha-východ

Městské muzeum dlouhodobě sleduje zemní práce související s těžbou lupku mezi obcemi Nehvizdy a Horoušany. V roce 2024 jsme realizovali archeologický dohled při skrývce před zahájením těžby v lomu Jih, zvaným též Kamenná panna. V terénu nebyly zjištěny žádné nemovité archeologické památky. Z povrchu skryté plochy se však podařilo získat poměrně velký zlomek keramiky z období laténské kultury, který pravděpodobně pocházel z objektu. Archeologickou situaci se však i přes opakovanou návštěvu lokality nepodařilo identifikovat.

Zápy, k. ú. Stránka u Brandýsa nad Labem, okr. Praha-východ

Na profilu, přibližně tři metry hlubokého výkopu pro jímku na dešťovou vodu na stavební parcele č. 216/6, byla identifikována pravěká zásobní jáma. Vzhledem k nezajištěnému výkopu byl objekt kresebně a fotograficky zdokumentován a zaměřen z okraje jámy. Z výkopku, uloženého v bezprostřední blízkosti objektu, jsme získali zlomky keramických nádob, předběžně datovaných do mladší doby bronzové.

Téměř identická situace byla obdobným způsobem zdokumentována na stavební parcele č. 216/10, přibližně 50 metrů od jámy zmíněné v předchozím textu. Ze zeminy uložené v bezprostřední blízkosti výkopu jsme získali větší množství zlomků keramiky datované do mladší doby bronzové.

Lázně Toušeň, okr. Praha-východ

Již při přípravě rekonstrukce Příčné ulice jsme na základě dříve provedených archeologických výzkumů předpokládali výskyt archeologických památek. Navíc tato ulice leží v bezprostřední blízkosti významné polykulturní archeologické lokality Hradištko (kulturní památka, katalogové č. 1000141811). Skrývkou severní části ulice (od křižovatky s ulicí Na Hradisku k Zahradní ulici) byly odstraněny převážně recentní vrstvy původní komunikace a na ploše byla identifikována pouze jedna sídlištní jáma, již zdokumentovaná na profilu výkopu pro inženýrské sítě v předchozích letech. Zemní práce v jižní části stavby (od křižovatky s ulicí Na Hradisku k Hlavní ulici) však úroveň archeologických památek dosáhly v celém prostoru. Postupně, po ručním začistění plochy, jsme identifikovali celkem 82 sídlištních jam (zásobnic, odpadních jam a kúlových jamek). Sondáží, odebráním celých nebo částí jejich výplní, jsme zjistili, že se hloubka jam bude pravděpodobně pohybovat v rozsahu 20–80 cm od úrovně skrývky. Další plánované stavební práce v tomto úseku by tak znamenaly téměř kompletní zničení všech archeologických situací. Ve shodě s investorem se podařilo změnit charakter stavebních prací a konstrukční vrstvy nové komunikace uložit bez nutnosti dalších výrazných zásahů do stávajícího terénu. Archeologické památky byly po geodetickém zaměření pečlivě překryty geotextilií, na kterou byly poté uloženy podkladní vrstvy pro zámkovou dlažbu.

V Příčné ulici se nám podařilo, po provedení základní terénní dokumentace a vzorkování, zachovat archeologické památky in situ. Lokalita tedy nebyla zničena stavbou ani archeologickým výzkumem a právem jsme ji mohli interně nazvat „archeologickou konzervou“.

Oblastní muzeum Praha-východ, příspěvková organizace

Andrea Němcová

V roce 2024 provedlo archeologické pracoviště Oblastního muzea Praha východ 16 archeologických akcí, převážně dohledů zemních prací v souvislosti s individuální a investorskou výstavbou rodinných domů. Na území působnosti muzea v severní části okresu Praha-východ jsme realizovali archeologické akce v katastrech Brandýs nad Labem, Dolínka, Dehtáry, Dřiby, Jenštejn, Panenské Břežany, Přemyšlení, Stará Boleslav, Veleň, Veliká Ves u Prahy a Zlonín.

Ve většině případů šlo o negativní zjištění, jedinou pozitivní akcí muzea v roce 2024 byl záchranný výzkum vyvolaný výstavbou rodinného domu v Jenštejně, v ulici Na Stráni, na ppč. 86/70 a 86/84. Poloha se nachází při severním okraji archeologické lokality Jenštejn – Na Stráni (jižní část se nazývá Na Břízkách), která je situována západně a jihozápadně od obce na ostrožně nad soutokem Vinořského a Radonického potoka. Jedná se o pravěkou polykulturní lokalitu známou z terénních výzkumů menšího rozsahu a náhodných nálezů, v minulosti byla systematicky sledována i povrchovými sběry (Kuna 1998, 313-314) a dálkovým průzkumem (Gojda 1992). Dosud nejrozsáhlejší terénní výzkum proběhl v roce 1984 v západním výběžku ostrožny při rozšiřování objektu domova seniorů (Dreslerová 1995). Ve strategicky umístěné poloze nad soutokem potoků byla prozkoumána část pravěkého sídelního areálu s osídlením časněho eneolitu (tzv. jenštejnská skupina), s aktivitou staršího a středního eneolitu a sídlištěm starší až střední doby bronzové, těžiště osídlení polohy se však nachází zejména v období pozdního halštatu a časněho latěnu. Obraz osídlení severního okraje lokality doplnily drobné záchranné výzkumy našeho muzea vyvolané rozšiřováním výstavby rodinných domů podél jižní hrany ulice Na Stráni, východně od sídelního areálu prozkoumaného v zahradě domova seniorů. Kromě osídlení pozdní doby halštatské zde byly zachyceny sídlištní aktivity doby laténské a mladší i pozdní doby bronzové.

Parcely 86/70 a 86/84 jsou zatím posledními z nově zastavovaných pozemků v severní části lokality. Poloha se nachází cca 320 m východně od místa výzkumu v areálu domova seniorů z roku 1984. Ve výkopech pro základové pasy rodinného domu jsme zdokumentovali devět porušených zahloubených objektů sídlištního charakteru, z toho dvě zahloubené chaty, pět zásobních jam a dvě sloupové jámy. Podle předběžného zhodnocení nálezů jsme zachytili sídlištní aktivity mladší až pozdní doby halštatské, časněho eneolitu, knovízské a štítarské kultury. Spektrum zastoupených kultur koresponduje s výsledky dosavadních archeologických zjištění na širší lokalitě.

| Toušeň, dokumentace keramické nádoby
v objektu č. 8 a její zrekonstruovaná podoba
(foto P. Snítily)

I Jenštejn, objekt č. 8 – zásobní jáma
(foto A. Němcová)

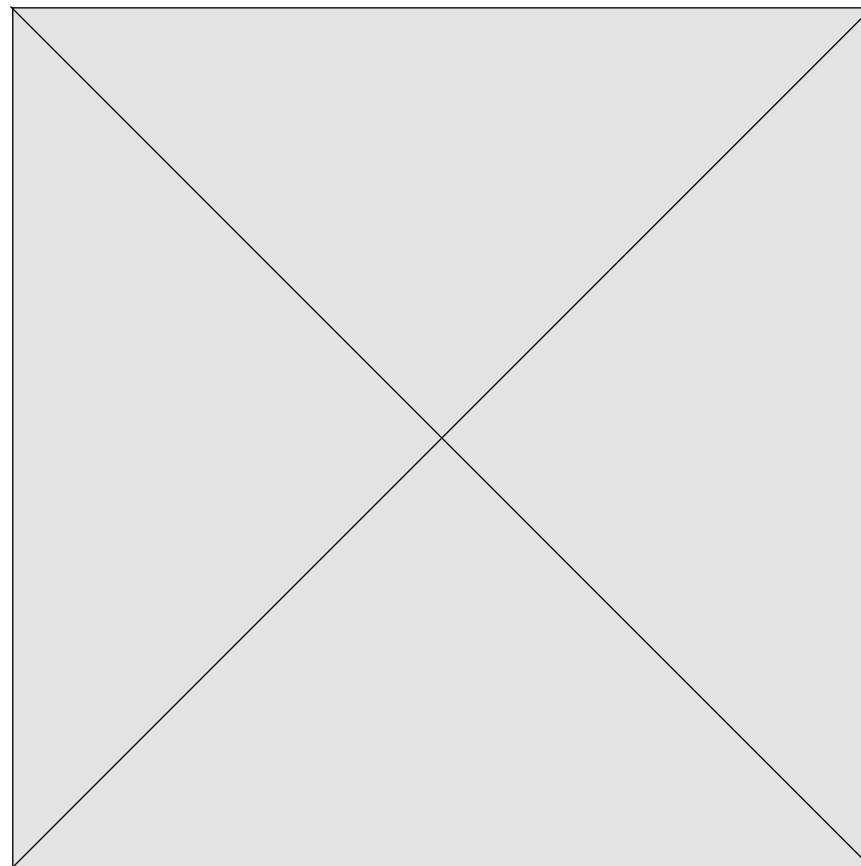
Zároveň se ukazuje, že sídelní areály mladší doby halštatské a časného eneolitu jsou rozlehlejší, než byl modelový předpoklad, který vycházel z výsledků povrchových sběrů obdělávaných polí ve střední a východní části ostrožny ještě před parcelací pro výstavbu domů (Dreslerová 1995, 64).

Muzeum Mladoboleslavsko, příspěvková organizace

Filip Krásný

Archeologické oddělení v roce 2024 provedlo odborný archeologický dohled na celkem 30 stavbách (z nich 20 investorských, zbytek výkopové práce v souvislosti s občanskou výstavbou). Většina akcí přinesla negativní archeologická zjištění.

Problematika odborných archeologických dohledů na několika konkrétních lokalitách byla řešena s pověřeným pracovníkem Ústavu archeologické památkové péče v Praze (P. Behenský). Společně s kolegy z Archeologického ústavu pod vedením D. Daněčka bylo zkoumáno pohřebiště z doby římské na katastru obce Plazy. In situ byly vyzvednuty dva žárové hroby s bronzovými nádobami, železnými zbraněmi, šperky a dalšími předměty hrobové výbavy. Nálezy (t. č. restaurované a konzervované v laboratořích Středočeského muzea v Roztokách u Prahy) se stanou součástí sbírek muzea. Kromě již uvedených nálezů přibýly do sbírek muzea jednotlivé nálezy a soubory nálezů z téměř dvou desítek lokalit, z nichž část byla nově objevena. Mezi nimi vynikají zlaté a stříbrné keltské mince z nových lokalit na katastru Násedlnice a Skalsko.

Polabské muzeum, příspěvková organizace

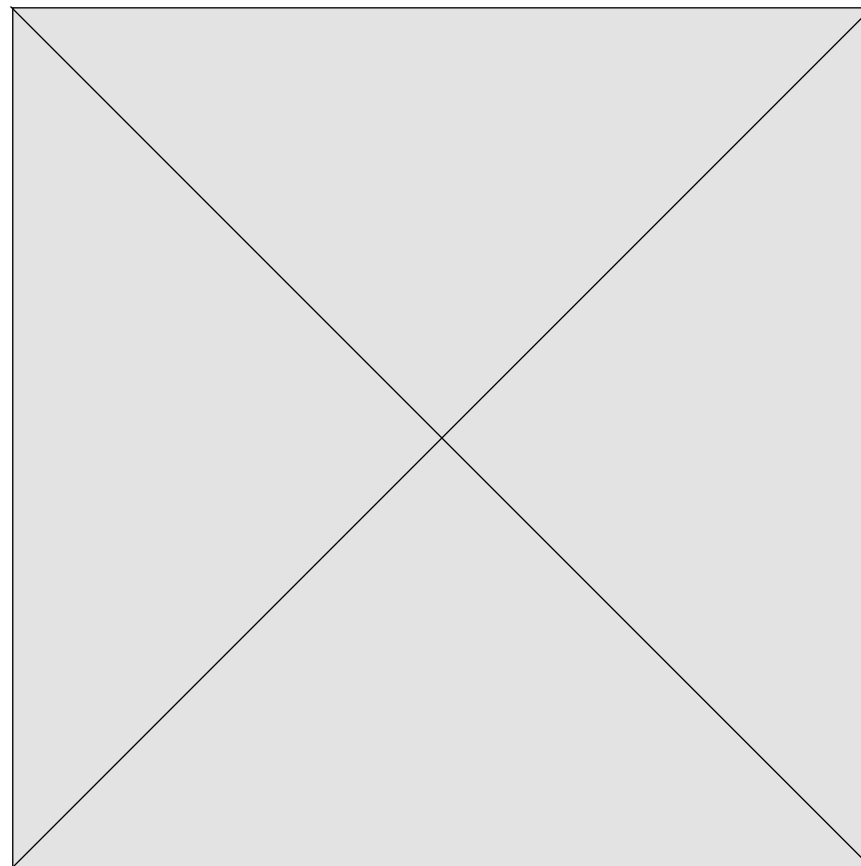
Andrej Lamprecht

Archeologické pracoviště muzea sídlícího v Poděbradech provedlo v roce 2024 celkem 19 terénních dohledů, ve dvou případech s pozitivním archeologickým zjištěním.

Na novostavbě rodinného domu v Sánech jsme zdokumentovali sídlištní vrstvu a zahloubené objekty z doby laténské a římské.

V Nymburce na náměstí Přemyslovců jsme při výkopu pouzdra pro osazení vánočního stromku zdokumentovali kulturní vrstvy od pravěku (kultura s vypíchanou keramikou) až po 18. století. V jihozápadním rohu výkopu byl zachycen vrcholně středověký objekt, předběžně interpretovaný jako jímka.

Zbývající akce tvořily dohledy u novostaveb rodinných domů v katastrálních územích Dymokury, Kánín, Kersko, Křinec, Městec Králové, Nymburk, Opočnice, Písková Lhota, Poděbrady, Sadská a Sány, všechny s negativním výsledkem.

Muzeum T. G. M. Rakovník, příspěvková organizace

Jana Bezáková
Kateřina Blažková

V roce 2024 bylo archeologickým oddělením v rámci výkonu archeologické památkové péče dozorováno 75 staveb. Dozorů na stavbách fyzických osob bez investičního záměru proběhlo 38, počet dozorů staveb s investičním záměrem dosáhl počtu 37. Záchranné archeologické výzkumy pozitivních situací na těchto stavbách proběhly 2. Archeologické oddělení provedlo také 2 větší dlouhodobé prospekce, jednak v trase Vodovodního přivaděče řeky Ohře z Nechranické přehrady na k. ú. Jesenice a Oráčov a v trase Obchvatu Rakovníka na k. ú. Rakovník formou subdodávek pro Ústav památkové péče severozápadních Čech v Mostě a Ústav archeologické památkové péče středních Čech. Nadále také pokračovaly monitoringy a průzkumy lesní těžbou a zemědělskou orbou narušovaných lokalit, které přinesly nové významné nálezy, jejichž základní výčet pro přehled uvádíme v rámci závěrečné kapitoly. Všechny nálezy jsou postupně evidovány do sbírky muzea, větší soubory pod jedním přírůstkovým číslem, v jehož rámci budou následně jednotlivé kontexty či předměty popsány v II. stupni evidence, podobně jako soubory z povrchových sběrů, dílčí jednotlivé nálezy jsou zapisovány jako jedno přírůstkové a jedno inventární číslo.

Rakovník, okr. Rakovník

Archeologický dozor při stavebních úpravách ve dvorním traktu čp. 119/I (zbourání části objektů a vybudování střešní terasy) na Husově nám. st. p. 128 odhalil při budování jedné ze základových patek v září 2024 zasypanou studnu z bílých cihel, jež byla situována u západní zdi pozemku. Horní obruba studny dosahovala konečné potřebné hloubky základu patky, a tak byla pouze zaměřena, byl odebrán vzorek materiálu zásypu a poté byla studna překryta betonem. Materiál zásypu odpovídá plánýrce starší cihlové zástavby dvorního traktu, která na studnu nasedala s další dvoumetrovou mocností. Na základě vzorků nečetných keramických zlomků nádob ze zásypu studny a nad ní se jedná o renesanční objekt, jehož doba zasypaní spadá do období 17. století.

Rakovník, okr. Rakovník

Při neohlášené obnově vodovodu na Nám. J. Žižky (8–9/2024) bylo vedením muzea po dohodě s investorem (Město Rakovník) dojednáno napojení vodovodní přípojky pro hlavní budovu s expozicemi (čp. 1). Tehdy oddělení dozorovalo výkopové práce na nádvoří budovy z důvodu možnosti zachycení základových konstrukcí starší zástavby

| Nymburk. Zahloubený objekt na náměstí Přemyslovců (foto A. Lamprecht).

| Rakovník. Zachycená obruba kruhové studny z bílých cihel ve dvorním traktu domu na Husově náměstí (foto K. Blažková)

související s původní středověkou farou, popř. s doprovodnými barokními stavbami pro palác plaských cisterciáků, který byl na jejím místě postaven v roce 1781. Starší archeologické doklady z pol. 13. století přinesl v roce 1994 archeologický dozor při budování odvodnění budovy.

V ploše nádvoří byly realizovány dvě sondy 2 × 1 m, ve kterých bylo hledáno napojení vodovodní přípojky do budovy. První výkop byl realizován podél barokní ohradní zdi, kde byly dokumentovány její základy. Protože zde nebylo napojení vodovodu dohledáno, byla sonda zasypána a druhý výkop byl posunut o 2,5 m jižněji směrem k budově. V hloubce 1,75 m bylo napojení vodovodu nalezeno a přípojka podvrtem propojena. Opět byly dokumentovány profily výkopu, kde byly sledovány zásypy z planýrované zástavby hospodářských budov nádvoří od 18. do poč. 20. století (základové pískovcové kameny, ale převážně cihly).

Rakovník, okr. Rakovník

V období od konce září do konce listopadu 2024 prováděli pracovníci archeologického oddělení Muzea T. G. M. Rakovník archeologický dozor a detektorovou prospekci před započítím a v průběhu skrývky ornice pro první úsek obchvatu Rakovníka Trasa B3 v délce 1,8 km na severním okraji města. Akce byla součástí záměru KSÚS Středočeského kraje, který jako investor stavby prostřednictvím vědeckovýzkumného úkolu Ústavu archeologické památkové péče středních Čech zajistil naplnění zákona o státní památkové péči 20/87 Sb. Muzeum T. G. M. Rakovník bylo osloveno jako subdodavatel archeologického dozoru skrývky za účelem zjištění, ověření a případného zaměření výskytu kulturních situací, jejichž záchranu a dokumentaci při vlastním archeologickém výzkumu při výstavbě obchvatu na jaře 2025 bude realizovat ÚAPPSC. Práce byly rozděleny do tří etap: konec září 2024 (povrchové sběry a detektorové prospekce před započítím skrývky), polovina října – konec října 2024 (detektorová prospekce během skrývky na hlavním úseku mezi prodejnou TESCO a silnicí na Prahu) a polovina listopadu 2024 (detektorová prospekce v úseku Na Spravedlnosti).

Archeologické výzkumy, provedené v nedalekém okolí zkoumaného místa (prostor na druhé straně silnice na Lišany a Olešenské lesy), prokázaly v minulosti výskyt nálezů dokládajících přítomnost stavovského vojska na podzim roku 1620, a plánované výkopové práce proto představovaly možné ohrožení navazujících dosud ne zcela prozkoumaných oblastí. Archeologický dozor prokázal v prostoru budoucího obchvatu především pohyb lidí od pozdního středověku podél komunikací vedoucích z města (mince, olověné obchodní plomby včetně těch se znakem města, botové a šatní přezky, knoflíky). Přítomnost keramických zlomků datovaných do rozmezí od konce 15. do počátku 20. století naznačovala rovněž tradiční způsob zacházení s městským odpadem vyváženým na pole za městem. Odebraný vzorek keramického materiálu odpovídá souborům vyzvednutým při starších archeologických výzkumech v centru města. Jedná se většinou o zlomky hrnců, mís a trojnožek s výzdobou malováním a oranžovou či zelenou vnitřní a vnější glazurou, spadajících nejčastěji do období raného novověku (pol. 16.–17. století). Nejvýznamnější nálezy však představují olověné projektily mušketových (10 ks) a pistolových (8 ks) ráží, včetně špatně odlištěných s nálitkem (4 ks a 2 ks) a také olověné ingoty, pruty a slitky naznačující výrobu

olověných kulí v zázemí vojenského ležení, jako tomu bylo v Olešenských lesích, kde totéž nacházíme na straně císařského vojska. Mezi nálezy vyniká jedna železná koule patrně z lehkého polního děla. Řada ozdobných kování rovněž odkazuje k podobným nálezům osobních součástí vojenské výstroje na císařské straně.

Pro budoucí zemní práce na výstavbě Trasy B3 obchvatu města nebyly archeologickým dozorem doloženy kulturní situace v podloží. Příčinou však může být i způsob provádění skrývky těžkou technikou, neboť ničení podorníčí koly nákladních aut vzápětí po skrytí buldozerem bylo, bohužel, pravidlem. Avšak přesto, nebo právě proto je nutné věnovat pozornost tomuto úseku během dalších zemních prací z důvodu možných náhodných nálezů souvisejících s pohybem vojsk od Rakovníka na Prahu. Jejich přítomnost v tomto prostoru navazujícím na útočnou zónu jižně od Olešenských lesů jasně prokázaly nálezy projektilů i osobních předmětů. Může to naznačovat směr odchodu stavovského vojska od Rakovníka, které se ubíralo (jak víme z písemných pramenů) zkratkou do křivoklátských lesů, aby císařské předehnal a dorazilo jako první na Bílou horu.

Monitoring, pravidelné povrchové prospekce a sběry na lokalitách ohrožovaných zemědělskou orbou a lesní těžbou

Kromě záchranných archeologických výzkumů provádělo oddělení monitoring stávajících nemovitých památek a z předchozích let navazující záchranné průzkumy a sběry na oraných plochách archeologických lokalit v k. ú. Kolečovice, Kozojedy, Chrástany, Mšec a Branov. V katastru obce Velká Buková byl dokumentován depot 27 ks stříbrných přemyslovských denárů a v katastru obce Kroučová depot 12 ks předoppidálních zlatých statérů.

Velká Buková, okr. Rakovník

V prosinci roku 2023 byl oddělení F. Toralem oznámen nález několika rozsypaných stříbrných denárů na svahu pod lesní úvozovou cestou na k. ú. Velká Buková. Podle náleзовé situace bylo zřejmé, že mince jsou rozsypany na širší ploše (5 m²) v lesní hrabance. Z důvodu sněhové pokrývky byl dohodnut revizní archeologický průzkum na leden roku 2024 ve spolupráci s D. Daněčkem a K. Smíškem (Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy). Depot se během průzkumu rozrostl na celkový počet 27 ks stříbrných denárů Vratislava II. typu Cach 354 z doby královské vlády z let 1086–1092. Výsledná plocha rozsypu depotu zaujímala 15 m². Vzhledem k blízkosti úvozové cesty směřující do údolí k Městečku a Křivoklátku, vzdálenému od místa nálezu 1,5 km vzdušnou čarou, předpokládáme souvislost s pohybem osob na této komunikaci v 11. století, tedy těsně před první písemnou zmínkou o hradu v dřevěné podobě Kosmovou kronikou. Tento doklad využívání cesty už v té době nabízí tak otázku reálného vzniku hradu.

| Rakovník. Situace skrývky na budoucím obchvatu města Rakovník (foto K. Blažková)

I Kroučová. Geodetické zaměření sondy s dokumentovaným depotem 12 ks zlatých předoppidálních statérů a jejich nominálů (foto K. Blažková)

Kroučová, okr. Rakovník

Celkem 12 ks předoppidálních zlatých statérů a jejich nominálů pocházejících z 2. pol. 3. století př. n. l. bylo začátkem roku 2024 archeologicky vyzvednuto po oznámení nález první mince – celého statéru. Soubor unikátních bójských ražeb z našeho území z konce střední doby laténské byl zcela prvním archeologicky dokumentovaným depotem svého druhu v Čechách a jedná se o zcela mimořádný a kompletně dochovaný nálezový soubor se známými nálezovými okolnostmi. Po oznámení nález statéru O. Štefkem proběhl archeologický výzkum formou sondáže (4 × 5 m), během které bylo postupně v různých hloubkách (až do 35 cm) a pozicích (až 2,5 m od sebe) vyzvednuto dalších 11 ks nominálů v hodnotě třetiny (5 ks), osminy (4 ks) a čtyřřadvacetiny (2 ks) statéru. Jedna ze dvou čtyřřadvacetin statéru nese unikátní ražbu s neznámým ptačím motivem na obou stranách. Mince mají vysoký lesk a nenesou téměř stopy po otěru, což naznačuje, že možná nebyly nikdy v oběhu a záhy po vyražení byly uloženy do země. Jejich rozptyl v ploše sondy naznačuje, že byly v původním uložení narušeny pozdějším kořenovým systémem stromů, popř. lesní těžbou, neboť místo nález se nachází v těsné blízkosti lesní školky.

Muzeum Podblanicka, příspěvková organizace

Tereza Zemanová Davidová

V roce 2024 provedlo Muzeum Podblanicka celkem 97 archeologických dohledů, z toho 9 se rozvinulo v záchranný výzkum. Kromě záchranných byl proveden ještě jeden badatelský výzkum a dále byly sbírky obohaceny o několik ojedinělých nálezů z více katastrů (mimo jiné Bedrč, Louňovice pod Blaníkem, Kamberk, Lštěň, Radošovice, Týnec nad Sázavou, Votice a Vranovská Lhota).

Děkanovice, okr. Benešov

V severním okraji katastru v trvale zalesněném prostoru byl dokumentován řez hrází rybníka V Lestvách během jeho rekonstrukce. Jednoduchá sypaná hráz se spodní propustí řešenou dřevěným potrubím byla díky dendrochronologické analýze datována do roku 1550/1551.

Louňovice pod Blaníkem, okr. Benešov

Při přístavbě hasičské zbrojnice v jádru obce při ústí ulice Jana Žižky do malého náměstí na Lhotě byly na řezech základů dokumentovány četné situace od pozdního středověku do pokročilého novověku. Kromě základů domu byly zachyceny sedimenty zdejší drobné bezejmenné vodoteče, snad slepá koryta a část nivy s velkým množstvím organických zbytků i archeologických nálezů.

Načeradec, okr. Benešov

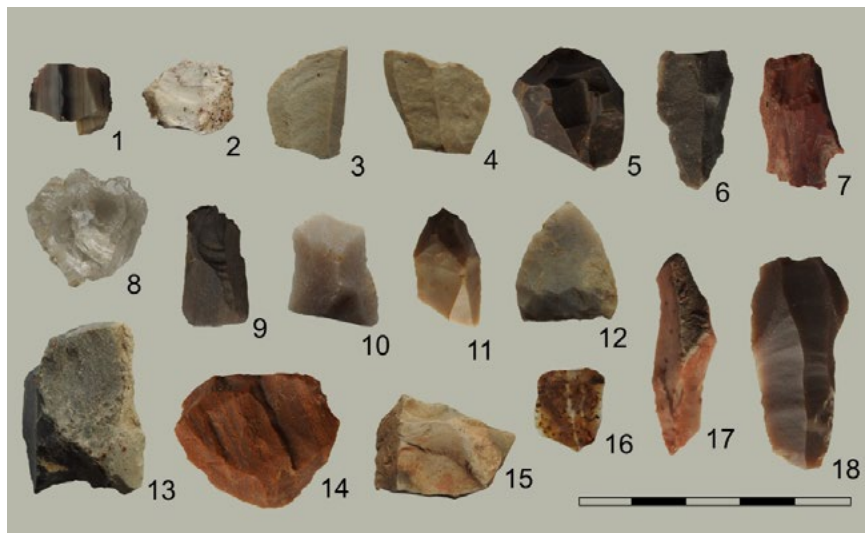
Rekonstrukce časně barokního zámku na náměstí narušila při vnějším obvodu zdiva na jeho jižní straně mocnou vrstvu navážek z 18. století, které pravděpodobně souvisejí také s jeho výstavbou a pozdějšími úpravami.

Odlochovice, okr. Benešov

V areálu zámeckého parku došlo k rekonstrukci jednoho z památkově chráněných objektů, který byl původně koncipován jako barokní Sala terrena. V rozšíření stávajícího objektu směrem na západ se na základových pasech objevila původní dispozice Saly terreny spolu s novověkými vrstvami.

| Děkanovice. Řez hrází rybníka V Lestvách s dochovanou dřevěnou trubkou (foto T. Zemanová Davidová)

I Solutice, Kamenná štipaná industrie
z lokality Soutice 1
(foto T. Zemanová Davidová)

I Rudoltice, Roubený špýchar s pavlačí
v usedlosti čp. 14
(foto T. Zemanová Davidová)

Nesvačily – Petrovice, k. ú. Nesvačily u Bystřice, okr. Benešov

V areálu současné farmy v blízkosti starého hospodářského dvora byl na řezech lini-
ového výkopu dokumentován větší zahlobený objekt s raně novověkým materiálem.

Pravětice, okr. Benešov

Severně od barokního dvora Štamperk bylo při rekonstrukci hráze rybníka Louňov
odebráno několik vzorků dřev z konstrukce hráze, která již byla v minulosti poruše-
na. Dendrochronologická analýza prokázala stáří dřev do roků 1733/1734. Dále při
odbahnění proběhla prospekce pomocí detektoru kovů a získáno bylo množství ko-
vových artefaktů novověkého stáří.

Pravonín, okr. Benešov

V přípoje domu č. ev. 3 k obecní kanalizaci byly zachyceny zbytky zborčeného zdi-
va novověkého objektu, nejspíše sklepení zdejší přestavované usedlosti s velkým
množstvím nálezů ze 17. století.

Pyšely, okr. Benešov

Na náměstí v Pyšelích probíhala rekonstrukce památkově chráněného objektu tzv.
„židovské školy“ čp. 6. Během sanace sklepních kleneb a čištění prostor bylo získáno
množství archeologických nálezů ze 17. století a ve výkopech jižně od sklepení vně
objektu byla dokumentována torzovitě dochovaná raně středověká polozemnice.

Rudoltice, k. ú. Rudoltice u Vrchotových Janovic, okr. Benešov

Během rozsáhlé rekonstrukce usedlosti čp. 14 bylo při různých příležitostech v prů-
běhu celého roku (například čistička odpadních vod, rekonstrukce roubeného špý-
charu, terénní úpravy dvora) dokumentováno souvrství z 16.–19. století s intruzemi
keramiky 13.–15. století.

Soutice, okr. Benešov

Kromě záchranných výzkumů realizovalo Muzeum Podblanicka také jeden badatelský.
U osady Černýš bylo na základě předchozích povrchových sběrů, které upozorňovaly
nebývale početnou kamennou industrií na lokalitu z období mezolitu/závěru paleo-
litu, otevřeno několik drobných sond. Cílem bylo ověřit kvalitu dochování archeolo-
gických terénů s nálezy štipané industrie, což se, bohužel, nepodařilo a konstatovat
jsme museli jen výraznou degradaci vlivem orby a eroze.

Labrys, obecně prospěšná společnost

Milan Kuchařík
Zlata Blazeska
Josef Mašek
Jana Aubrechtová

Záchranný výzkum v Dobšicích u Žehuně

V období od 6. 11. do 11. 12. 2024 prováděla p. p. s. Labrys záchranný archeologický výzkum v Dobšicích před výstavbou infrastruktury pro novou zástavbu. Výzkum navazoval na předchozí etapy realizované v letech 2015 a 2017. Plochu stavby jsme rozdělili na plochy 01 a 02, na kterých se podařilo zachytit celkem 98 zahloubených objektů. Nejpočetnějším typem objektů jsou kúlové nebo sloupové jámy, celkem 67 objektů, dále 2 zahloubené chaty, 4 zásobní jámy, 21 sídlištních jam, 1 žlab, 1 příkop a 2 výkopy pro potrubí.

Dvě zahloubené chaty s čísly N506 a N556 jsou zachyceny na ploše 01. Negativ N506 má nepravidelně oválný půdorys se zaoblenými rohy, šikmé a stupňovité stěny a ploché dno, s orientací delší osy ve směru východ–západ. Délka objektu je 4,5 m, šířka 2,68 m a hloubka 0,60 m. Při jižní delší stěně se nacházelo stupňovité zvýšení, kde byly zachyceny tři menší kúlové jámy (N521, N526, N531) a jedna přibližně ve středu (N527). Další sloupové jámy jsou zaznamenány v jihozápadním rohu kratší stěny (N528, N529) a dvě na severní delší stěně objektu, jedna ve středu (N530) a jedna poblíž východní kratší stěny (N601). Výplň objektu tvořila tmavě hnědošedá hlína se zlomky mazanice a uhlíky, středně ulehlá. Pod ní se nachází středně hnědá hlína s uhlíky a kameny do 5 cm. Další inventář tvořily převážně zlomky keramických nádob, kamenné nástroje, přeslen, korálek a zvířecí kosti. Objekt můžeme datovat do starší doby železné.

Negativ N556 má nepravidelný půdorys se zaoblenými rohy, šikmé stěny, ploché dno a delší osu orientovanou ve směru východ–západ. Délka objektu je 4,16 m, šířka 3,34 m a hloubka 0,22 m. V objektu bylo identifikováno jedenáct kúlových a sloupových jam. Po dvou kúlových jámách jsou zaznamenány ve středu a v rozích kratších stran s výjimkou jihozápadního rohu, kde je zachycena jedna kúlová jáma, která je oproti ostatním méně zahloubená. Kromě této jámy v jihovýchodní části chaty je zaznamenána velká jáma se šikmými stěnami, plochým dnem a kruhovým půdorysem. Rozměry jámy jsou 1,90 m × 1,82 m, hloubka 0,54 m. Výplň objektu N556 tvoří tmavě černá hlína se zlomky mazanice, velké množství zvířecích kostí, ojedinělé zlomky keramických nádob a jeden kostěný hřeben.

Při výzkumu byly prozkoumány čtyři zásobní jámy. Velikost těchto jam, které měly kruhový půdorys a profil se zahloubenými stěnami, se pohybovala od 1,22 m do 0,76 m, hloubka pak od 0,44 m do 0,78 m.

Objekt N546 má nepravidelný kruhový půdorys, šikmé stěny a ploché dno. Délka jámy je 2,02 m, šířka 1,72 m, hloubka 0,80 m. Jáma je narušena výkopem pro potrubí N599. Výplň tvořila tmavě hnědošedá hlína s uhlíky a mazanici o mocnosti 0,40 m. Pod ní se nachází světle šedohnědá hlína, středně ulehlá, o mocnosti 0,40 m.

Objekt N573 není prozkoumán celý, severní část zasahovala mimo zkoumanou plochu. Jáma má kruhový půdorys, podhloubené stěny a ploché dno. Délka objektu je 1,18 m, šířka prozkoumané části 0,76 m a hloubka 0,50 m. Výplň tvořila středně hnědá hlína s uhlíky, mazanici a kameny do 6 cm, o mocnosti 0,30 m. Pod ní se nachází středně černohnědá hlína s uhlíky a mazanici, středně ulehlá, o mocnosti 0,20 m.

Objekt N574 má kruhový půdorys, podhloubené stěny a ploché dno. Délka objektu je 2,02 m, šířka 1,74 m a hloubka 0,80 m. Výplň objektu tvořila tmavě šedohnědá hlína s uhlíky a kameny do 20 cm. Kromě zlomků keramických nádob, uhlíků a zlomků mazanice jsou ve výplni dokumentovány i části zrnitérky.

Objekt N585 má kruhový půdorys, podhloubené stěny a ploché dno. Délka objektu je 1,22 m, šířka 1,02 m a hloubka 0,76 m. Výplň tvořila tmavě hnědá hlína s uhlíky a mazanici o mocnosti 0,40 m. Pod ní se nachází středně šedohnědá hlína, středně ulehlá, o mocnosti 0,40 m.

Při výzkumu se objevily i menší sídlištní objekty, často s oválným nebo kruhovým půdorysem (N505, 539, 545, 549, 550, 572). Jejich rozměry se pohybovaly v rozmezí od 0,98 m do 2,88 m délky, šířka od 0,50 m do 1,58 m, hloubka od 0,10 m do 0,46 m. V objektu N572 bylo nalezeno větší množství zlomků keramických nádob. Ve výplni objektu N505, kterou tvoří černá popelovitá hlína, se vyskytuje velké množství zlomků mazanice a uhlíků.

Kúlové nebo sloupové jámy mají kulatý nebo oválný tvar, šikmé stěny a ploché, konvexní nebo nepravidelné dno. Jejich rozměry se pohybovaly v rozmezí 0,18 m až 0,46 m, hloubka od 0,06 m do 0,62 m. Ve výplni objektů se vyskytují zlomky mazanice a uhlíky, ojediněle také zlomky keramických nádob. Dokumentované jamky jsou zachyceny mimo objekty (38), nebo jsou umístěné uvnitř prostoru jam či chaty a představovaly konstrukční prvky vnitřního prostoru objektu (30).

Během výzkumu byly odkryty také dvě skupiny větších sídlištních jam: N533, N534, N535, N541, N544, N551, N552, N553 na ploše 01 a N555, N584 na ploše 02. Jde o jámy nepravidelných tvarů a nerovnoměrné hloubky s různými prohlubněmi. Ve výplni jam se vyskytují zlomky keramických nádob, mazanice a zvířecí kosti. U jam na ploše 01 byly ve dně rozeznány tři menší kúlové jámy (N578, N580, N581) a další podél obvodu (N536, N537) a v blízkosti jam (N519–N522, N579). U jam na ploše 02 jsou sloupové jámy zachyceny v jihozápadním rohu (N582, N583, N597). Objekty N533–N558 můžeme datovat do pozdní doby laténské až časně doby římské. Zajímavostí je spona typu Jezerine, která má svůj hlavní výskyt v oblasti Apeninského poloostrova a severního Balkánu.

Na ploše 01 se podařilo prozkoumat část příkopu N508 s orientací sever–jih, který v jižní části zabočuje na východ mimo zkoumaný prostor. Příkop má nepravidelný půdorys, šikmé stěny a nepravidelné dno. Jeho šířka se pohybuje mezi 2,40 m a 3,54 m, největší hloubka je 0,64 m. Výplň objektu představuje tmavě šedohnědá

hlína bez nálezů. Situaci nedokážeme zatím datovat. V superpozici s příkopem je zjištěna jedna velká sídlištní jáma N542 s kruhovým půdorysem, šikmými stěnami a plochým dnem. Průměr objektu je 2,72 m × 2,34 m, hloubka 0,44 m. Jáma byla zaplněna tmavě černohnědou hlínou, ve které se vyskytují zlomky mazanice, uhlíků, zvířecích kostí a také zlomky keramické nádoby. Jámu můžeme datovat do mladší doby bronzové.

Poslední zachycený typ objektu byl žlab N509 v severní části plochy 01, který probíhá souběžně s příkopem N508 a zjevně s ním souvisí. Žlab je orientován sever–jih, zatáčí souběžně s příkopem a pokračuje mimo zkoumanou plochu. Jeho šířka je přibližně 0,30 m, hloubka 0,39 m. Ve výplni se vyskytuje několik zlomků keramické nádoby a zvířecích kostí.

Nálezový fond není nijak bohatý, ale určitě je zajímavý. Ze sběru pochází keramika z pozdní doby kamenné, v rámci zkoumaných objektů je to pak starší a mladší doba bronzová, doba železná a přelom doby laténské a doby římské.

Archeologické nálezy na stavbě D 7 Kutrovice – Panenský Týnec (okr. Kladno)

Od února 2024 provádíme ve spolupráci s Alešem Káčerikem ze společnosti ARCHEO Sever, o. p. s. záchranný archeologický výzkum na stavbě D7 v úseku Kutrovice – Panenský Týnec, kilometrů 27,7–34,4. Jedná se k. ú. Kutrovice, Kvílce, Třebíz, Hořešovice, Hořešovičky, Kokovice, Klobuky. Zahrnuty jsou i vedlejší komunikace Třebíz – Klobuky a Hořešovice – Klobuky.

Výzkum postupoval dle vstupní analýzy Masarykovy univerzity v Brně, která rozčlenila plochu stavby na úseky s třemi stupni pravděpodobnosti výskytu archeologických nálezů (tzv. semafor). Plochy s vysokým výskytem byly skrývány plošně, listovány. Plochy s menší pravděpodobností výskytu byly rýhovány a zbytek měl být ponechán pro dohled při stavbě. Vývoj prací však ukázal, že nálezy se v různých koncentracích nacházejí téměř na všech plochách, takže posléze byla rýhována zjišťovacími sondami většina plochy a výzkum byl zde překlápěn do plošných odkryvů. Do další sezóny zůstaly dočasné zábery a plochy nepřístupné z technických důvodů (ochranná pásma sítí, stávající komunikace). Pokud budeme postupovat od východu k západu, byly v roce 2024 zjištěny následující komponenty.

Úsek 27,7–27,8 km: ojedinělé sídlištní objekty z mladší doby bronzové včetně jednoho (2?) příkopů. Výzkum tohoto areálu pokračuje i v roce 2025.

Úsek 27,8–28,3 km: sídlištní objekty kultury s vypíchnou keramikou, včetně dvou částečných půdorysů sloupových domů, objekty z mladší doby bronzové, pozůstatky císařské silnice Praha – Louny. Výzkum tohoto areálu pokračuje i v roce 2025.

Úsek 28,6–28,8 km: polozemnice z doby římské se dvěma pecemi.

Úsek 28,6–29,1 km: ojedinělé rozptýlené objekty z pozdní doby kamenné.

Úsek 29,1–29,6 km: úvozová cesta nebo příkop z raného novověku, pozůstatky císařské silnice Praha – Louny, ojedinělé obtížně datovatelné pravěké sídlištní objekty.

Úsek 29,6–30,0 km: pohřební areál kultury se šňůrovou keramikou s pozůstatky hrobů pod mohylami, ploché pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou, ojedinělé hroby zvoncovitých pohárů. Půdorysy blíže nedatovaných sloupových domů. Raně středověké řadové pohřebiště z 11.–12. stol. se 14 hroby. Výzkum tohoto areálu pokračuje i v roce 2025.

V úseku 30,0–30,1 km a na spojovací komunikaci Třebíz – Klobuky se nacházely rozptýlené sídlištní objekty, rámcově datované do období mladší doba bronzová – starší doba železná.

Úsek 30,4–30,8 km: hroby kultury se šňůrovou keramikou, kultury se zvoncovitými poháry, pohřebiště ze starší doby laténské, shořelý dům pražského typu a ojedinělé objekty z raného středověku.

Úsek 30,8–31,5 km: rozptýlené raně středověké objekty, sídlištní objekty ze starší doby bronzové, pohřebiště únětické kultury s poměrně bohatými hroby (jehlice, bronzová dýka, jantarové korálky), v některých případech s kamennými skříňkami.

Úsek 31,9–32,5 km: rozsáhlé polykulturní sídliště a pohřebiště. Sídlištní objekty z mladší doby kamenné, starší doby bronzové, mladší doby bronzové, starší doby železné, sídliště s polozemnicemi z doby římské, sídliště kultury pražského typu s domy čtvercového půdorysu a pecemi v rozích, tři hroby protoúnětické kultury, pozůstatky císařské silnice Praha – Louny. Výzkum tohoto areálu pokračuje i v roce 2025.

Úsek 32,7–34,0 km: rozptýlené hroby kultury se šňůrovou keramikou, mělké příkopy s výskytem pravěké keramiky o délkách řadově stovek metrů, cca V-Z směru. Na vrcholku táhlého návrší se nacházely dva kruhové objekty sestávající se ze sloupů, které byly omazány hlínou a ohořelé. Uvnitř jednoho se nacházel žárový hrob kultury se zvoncovitými poháry, který byl zjevně nejméně jednou, možná až dvakrát sekundárně otevřen. Na konci úseku se nacházela koncentrace sloupových jamek neznámé datace a pozůstatky císařské silnice Praha – Louny ve formě příkopů.

Samostatnou plochou pak bylo rozšíření stávající komunikace Hořešovice – Klobuky, kde se v délce téměř 2 km nacházelo v různých koncentracích cca 450 objektů datovaných do období mladší doby kamenné, mladší doby bronzové a starší doby železné. Nacházely se zde příkopy, reliktů půdorysů sloupových domů, řada zásobních objektů a zahlobených domů. Mezi nejzajímavější pak patřil hluboký objekt s 8 pohozenci, nejspíše z mladší doby bronzové.

V těchto místech výzkum také pokračuje i v roce 2025.

Pueblo, obecně prospěšná společnost

Pavel Hušták

Bašť, okr. Praha-východ

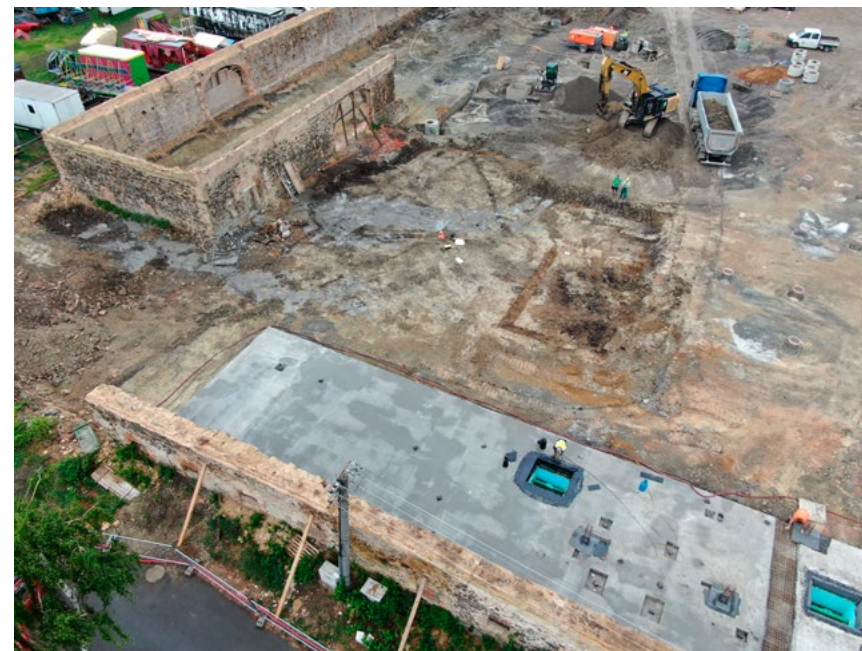
Na jaře roku 2024 proběhl v centrální části obce Bašť v areálu bývalého velkostatku záchranný archeologický výzkum vyvolaný plánovanou výstavbou nového areálu základní školy. Navzdory intenzivní stavební a hospodářské činnosti během posledních tří století se podařilo odhalit významné pravěké relikty, které dokládají jak sídelní, tak pohřební aktivity v prostoru zájmového území.

Na úrovni geologického podloží byly v centrální části dvora identifikovány zahloubené archeologické objekty, zejména sídlištní a kůlové jámy, které dokládají existenci nadzemních konstrukcí. Na základě keramických nálezů lze tento sídelní areál zařadit do mladší doby bronzové, konkrétně do horizontu knovízské kultury. Zcela odlišný charakter měly nálezy v jižní části zkoumané plochy, kde byly odkryty dva kostrové hroby. Jeden z nich byl sekundárně narušen základy novodobé hospodářské budovy. Radiokarbonová datace stanovila u prvního pohřbu období mezi lety 353–59 př. n. l., u druhého pak mezi lety 387–206 př. n. l. Oba hroby tak náleží do 4.–3. století př. n. l., tedy do mladší doby železné, konkrétně do fáze LT B laténské kultury. Kosterní ostatky obou jedinců vykazovaly známky deformací způsobených dlouhodobou fyzickou zátěží. Vzhledem k absenci hrobové výbavy lze předpokládat, že šlo o jedince nižšího socioekonomického postavení.

Výsledky výzkumu přinášejí nové poznatky k pravěkému vývoji sídelní struktury na území obce Bašť a zároveň doplňují starší zjištění ze záchranných výzkumů v jejím katastru. Ty již dříve prokázaly osídlení území v různých obdobích pravěku – mimo jiné kulturou se šňůrovou keramikou, únětickou kulturou, rovněž doklady kultury knovízské a osídlení z období raného středověku. Nálezy z roku 2024 tak rozšiřují spektrum využívání této lokality a potvrzují její kontinuální osídlení napříč tisíciletími.

Úmyslovice, okr. Nymburk

Na přelomu listopadu a prosince roku 2024 proběhl na katastrálním území obce Úmyslovice (okr. Nymburk) záchranný archeologický výzkum, vyvolaný výstavbou komunikací a inženýrských sítí pro plánovanou obytnou zástavbu o celkovém rozsahu 35 rodinných domů. Výzkum realizovala společnost Pueblo, o. p. s. Na ploše o rozloze cca 0,3 ha bylo dokumentováno přibližně 170 zahloubených objektů, které

I Bašť. Dronový snímek na jižní část plochy dvora během záchranného archeologického výzkumu, kde byly odkryté dva kostrové hroby z doby laténské (foto P. Hušták)

I Bašť. Nálezová situace kostrového hrobu č. 901, hrob č. 900 byl značně poškozen základem kamenné konstrukce hospodářské budovy (foto P. Hušták)

I Úmyslovice. Dronový snímek záchranného archeologického výzkumu, pohled od východu (foto P. Hušták)

zasahovaly do geologického podloží tvořeného sprašemi a slíny. Jednalo se především o sídlištní jámy, sloupové konstrukce a zásobní objekty (obilné jámy), některé z nich dosahovaly hloubky až 2,7 m pod úroveň skrávky. Ze dvou sídlištních jam pocházejí kosterní pozůstatky dětí, uložené bez doprovodných milodarů.

K nejvýznamnějším nálezům patří keramický depot tvořený souborem 15 šálků (tzv. koflíků) s oušky a jednou větší zásobní nádobou. Koflíky byly uloženy dnem vzhůru a částečně překryty zmíněnou zásobnicí. Nádoby jsou šedočerné až černé barvy, povrchově leštěné. Nález je interpretován jako doklad rituálního jednání, pravděpodobně picího rituálu, po jehož završení došlo k pietnímu uložení keramického servisu. Získaný keramický soubor, stejně jako celý sídelní areál, je datován na základě keramických nálezů a charakteru sídelní struktury do mladší doby bronzové, pravděpodobně s příslušností k lužické kulturní tradici. Keramický picí servis je v současnosti předmětem archeobotanických a chemických analýz, jejichž cílem je získat informace o možném obsahu nádob, tedy o konzumovaných nápojích či pokrmech souvisejících s tímto rituálním kontextem.

| Úmyslovice. Detailní pohled na jeden z nalezených koflíků (foto M. Skalová)

| Úmyslovice. Pohled na nálezovou situaci keramického depotu píčího servisu, koflíky jsou uloženy dnem vzhůru (foto M. Skalová)

Syrakus, zapsaný spolek

Michal Pokorný
Jan Turek
Alena Veselá

Roku 2024 bylo realizováno společností Syrakus, z. s. ve Středočeském kraji více jak 190 dohledů. Ve většině případů se jednalo o pokládku elektrických kabelů, novostavby RD a v menší míře o investiční celky s rozsáhlejší celoplošnou skrývkou. Ve dvou případech došlo k pozitivnímu zjištění, které poté vyvolalo ZAV menšího rozsahu. Dílčí výsledky těchto akcí budou představeny v následujících řádcích. Nálezy z těchto ZAV budou podstoupeny příslušným sbírkotvorným organizacím.

Kvasejovice – Stuchanov, okr. Příbram

V červenci byla zahájena obnova elektrických sítí v obci Kvasejovice-Stuchanov. Většina prací byla realizována na katastru obce Kvasejovice při parcelních číslech 89/2, 1341/6, 161/1, 1364 a 1288. V obci Stuchanov výkopové práce proběhly na ppč. 1340/2 a 1288. Přestože obě obce pojí společná náves, jejich počátky jsou rozdílné. V případě Kvasejovic se jedná o polovinu 11. století, kdy první zmínka je doložena z roku 1045, kdežto u Stuchanova se jedná o polovinu 16. století s první zmínkou z roku 1545.

Samotné výkopy o hloubce cca 80 cm a šířce 60 cm byly z velké části tvořeny zásypovým materiálem tj. směsí hlíny, písku, kamene a novodobým stavebním odpadem. V rýhách nedošlo k nálezům standardních hranic nemovitých objektů, přesto bylo ojediněle nalezeno několik fragmentů keramického materiálu (6 ks) při ppč. 161/1 druhotně uložených. Jednalo se o šedou neglazovanou keramiku, kterou je možno zařadit do období vrcholného středověku až počátku novověku.

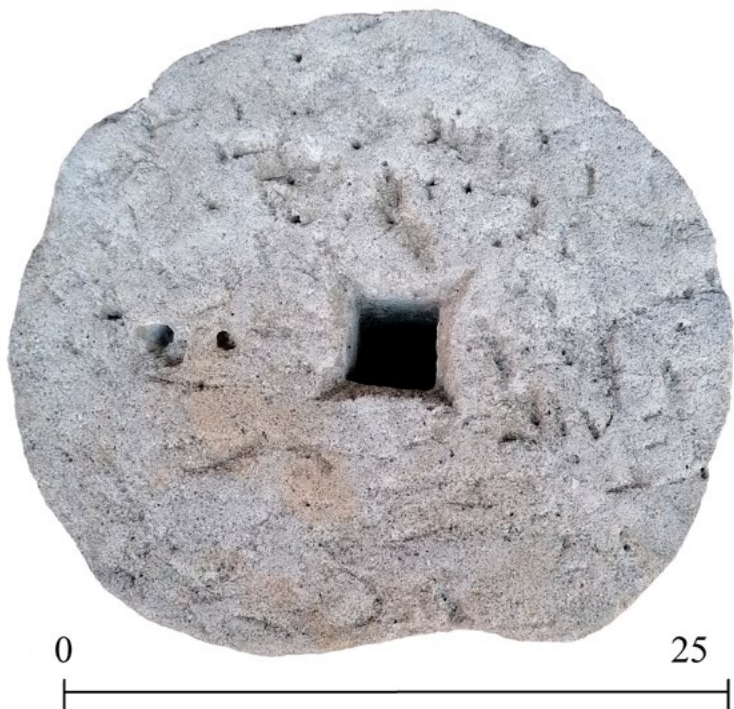
Březno U Mladé Boleslavi, k. ú. Dolánky, okr. Mladá Boleslav

Na počátku srpnu byla jako v předchozím případě zahájena revitalizace elektrifikace v obci Dolánky, malé obci v okrese Mladá Boleslav. V intravilánu obce, o které první zmínka pochází z roku 1638, byly realizovány výkopové práce při ppč. 638/9, 526/1, 656/1, 644.

Výplň výkopů o šířce 60 cm a hloubce až 1 m byla tvořena zejména zásypovým materiálem různé zrnitosti a složení (hlína, kámen, písek, novodobý odpad). Hojně se zde vyskytovaly bahenní nánosy a to zejména v oblasti vysušeného rybníka při ppč. 526/1 v okolí původního mlýna. V sypkém materiálu byly nalezeny fragmenty glazované keramiky (3 ks), železného kování (1 ks.) a porcelánu (1 ks.), v bahně pak brusný kámen z kompaktního bílého jemnozrnného pískovce. Všechny tyto druhotně uložené nálezy patří do období novověku.

| Kvasejovice-Stuchanov. Nálezy zlomků keramiky (foto M. Pokorný)

I Dolánky. Brusný kámen s otvorem pro hřídel upevněnou v konstrukci (foto M. Pokorný)

Podél místní komunikace byl v profilu výkopu odhalen objekt u průměru cca 1 m bez nálezového materiálu. Podle charakteru jámy by se mohlo jednat o vývrat menšího stromu.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze

Bohumila Králová
Jan Kypta
Filip Laval
Zdeněk Neustupný

Bělá pod Bezdězem, okr. Mladá Boleslav

Celý zámecký areál v Bělé pod Bezdězem byl v roce 2024 dotčen výkopy pro novou dešťovou kanalizaci. Podstatné zjištění bylo učiněno ve výkopu před hlavním vstupem do zámku v prostoru někdejšího hradního příkopu. Ve vzdálenosti 4 m před současným průčelím zámku byl těsně pod povrchem terénu dokumentován líc zdiva, které probíhalo napříč přes cestu. Líc zdiva byl sledován do hloubky cca 2,5 m pod povrch terénu, přičemž základová spára nebyla zastižena. Ve vzdálenosti 4 m severně od ohradní zdi vymezující z jihu přístupovou cestu se sledovaný líc zdi zalamoval k východu směrem k zámku. Patrně se jedná o stopu konstrukce přístupu do hradu (padacího mostu?), eventuálně o předbraní vysunuté do příkopu.

Beztahov, okr. Benešov

Středověká tvrz v Beztahově prochází rekonstrukcí a úpravou na soukromé bydlení. V té souvislosti vlastník požádal o položení statické a zjišťovací sondy při západním průčelí, jižně od druhotně probouraného vstupu do sklepa. Při patě stavby je navršen terén, o němž nebylo jasné, zda se jedná o navážky recentního rumištního charakteru, které by bylo vhodné odstranit, či eventuálně o rostlý terén atd. Sonda byla šťastně umístěna tak, že odhalila pozůstatky starší stavby v podobě jedné až dvou řad velkých kamenů, které zřejmě tvořily nároží podezdívky objektu ze spalných materiálů. Podezdívka byla porušena základovým vkopem pro stávající tvrz. Její stavební jáma byla hloubena do vrstev, které lze interpretovat jako destrukci a zásyp starší stavební fáze. Terén, který přiléhá k patě obvodových zdí dnešní tvrze, je proto možné považovat za „původní“ a bude ponechán in situ. Nevelká archeologická sonda však nepřinesla jen stopy starší stavební fáze tvrze. Pod základovou spáru podezdívky starší fáze totiž zabíhala několik centimetrů tlustá vrstva sídlištní či tzv. kulturní povahy, z níž byly vyzdvíženy keramické zlomky zařaditelné do 13. století. Drobný archeologický výzkum tedy přinesl indicie pro počátky osídlení místa nejpozději na samém prahu vrcholného středověku.

Sázava, k. ú. Černé Budy, okr. Benešov

V souvislosti s projektem odvlhčení objektu bývalých koníren v areálu Sázavského kláštera byly otevřeny sondy podél severní obvodové zdi a při východní a severní patě historizujícího altánu. Jednalo se o plochy zkoumané v 70. a 80. letech 20. století. Z té doby se nedochovala vyčerpávající dokumentace, která by poskytla dostatečné informace stran realizovatelnosti celého projektu. Při zjišťovacím archeologickém výzkumu tak šlo předně o odkrytí konstrukcí, které byly již dříve alespoň přibližně polohově známe, chyběly však údaje o jejich výškových poměrech, a ověření, že v dotčeném terénu nezůstávají neprozkoumané archeologické situace a objekty. Odkryv umožnil zpřesnění některých stavebně historických poznatků, zejména v případě základového obvodového zdíva koníren.

Krakovec, okr. Rakovník

Na hradě Krakovci proběhla další etapa čištění hradní studny, při níž byly vyzdvíženy četné dřevěné prvky, patrně pozůstatky konstrukce studničního roubení.

Kostelec nad černými lesy, okr. Praha-západ

V závěru roku 2024 (a v lednu 2025) oddělení archeologie sledovalo na zámku liniové výkopy pro teplovodní potrubí vedoucí od nově zřizované štěpkové kotelny v budově na provozním dvoře. Trasa vedla přes dvůr, dále vzhůru po svahu severovýchodního nároží valového opevnění na korunu valu, v koruně severního a západního úseku valu k objektu bývalého skladu topných olejů a od něj pak ve dně příkopu do západního křídla zámku. Výkopy v provozním dvoře zastihly skalní podloží vystupující těsně pod současný povrch terénu. Koruny valu, do nichž výkop zasáhl do hloubky 100–110 cm, byly recentně upraveny a ve dně příkopu mezi kontraeskarpou západního valu a západním křídlem zámku byly výkopy vedeny v trase bývalého betonového energovodu.

Kublov, okres Beroun

Pro venkovskou usedlost v Kublově čp. 10 – rodný domek skladatele J. L. Zvonaře – byl zpracován projekt obnovy. V rámci přípravných prací byly odstraněny podlahy. Ve světnici se pod zásypem podařilo dokumentovat podkladové kameny, na nichž spočívalo roubení starší fáze usedlosti. O původních menších rozměrech světnice svědčí také dlaby ve stropních trámech, které zjistil předchozí stavební průzkum.

Osečany, okr. Příbram

K zámeckému areálu v Osečanech náleží tzv. prádelna, zahradní domek umístěný pod zámeckým ostrohem při soutoku potoka Mastníku s jeho bezejmenným pravobřežním přítokem. Výkop pro vodovodní přípojku pro tento objekt vedl od obce z východu přes bývalý zámecký park. V místě určeném spojnicí mezi výklenkovou kaplí na úpatí svahu pod zámek a potokem byla ve výkopu zastižena v délce asi 2 m vrstva kamenů skládaných do soudržné struktury po způsobu hrubé dlažby. Hypotéza

o zpevnění povrchu v místě přístupu k brodu přes potok je zatím těžko ověřitelná, pravděpodobnější je, že se jedná o pozůstatek po zahradní či parkové cestě.

Starý Kolín, okr. Kolín

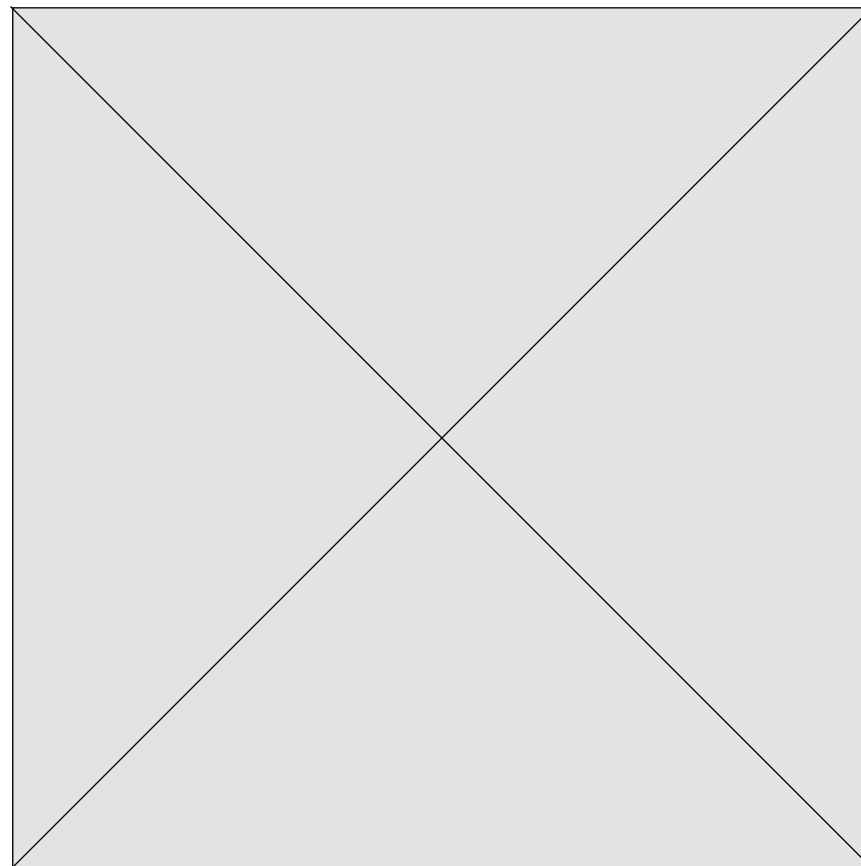
V roce 2024 pokračovala výstavba vysoušecího kanálku podél exteriérové strany obvodového zdiva kostela sv. Ondřeje. Realizována byla závěrečná etapa podél jižního průčelí. Obnaženo bylo základové zdivo lodí, kde se podařilo dokumentovat zdivo středověké etapy.

Veltrusy, okr. Mělník

V areálu zámku Veltrusy byly v roce 2024 sledován liniový výkop pro přepojení čerpadla. Výkop probíhal v zatravněném terénu v odstupu cca 15–30 m východně od severovýchodního bočního křídla zámku a dosáhl hloubky 110 cm. Kromě nálezů odpadních akumulací keramiky a porcelánových střepů datovatelných do konce 19. či počátku 20. století byla objevena cihelná jímka související patrně se zaniklým záchodovým přístavkem na nejjižnější části východního průčelí bočního křídla.

Vinařice, okr. Kladno

V Hornickém skanzenu Mayrau ve Vinařicích probíhá obnova některých součástí důlního areálu, např. úzkorozchodné dráhy a železniční vlečky. Přitom byly odkryty za dohledu oddělení archeologie pozůstatky zbouraných provozních budov známých jinak z přesných stavebních plánů závodu, povětšinou z 20. století. Tyto stavební relikty budou ponechány na místě.

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Záchranný výzkum Pražského okruhu (D0 – úsek 511, Běchovice – D1)

Časově náročný výzkum v součinnosti s Ředitelstvím silnic a dálnic (ŘSD) vedou pracovníci ARÚ Praha ve spolupráci s Ústavem archeologické památkové péče středních Čech a společností Osina Archeo. Na základě geofyzikálního průzkumu, povrchových sběrů a archivních rešersů z okolních lokalit byla plánovaná plocha výzkumu o délce téměř 13 km pracovním rozdělena do pěti úseků. Během záchranného archeologického výzkumu byly odkryty nálezy od období mladšího neolitu do vrcholného středověku, celkově bylo odhaleno více než devět tisíc archeologických objektů. Kromě četných sídlištních pozůstatků byly doloženy objekty pohřebního charakteru a různá technologická zařízení z různých období.

Dálnice D7, úsek Lotouš-Kutrovice (okr. Slaný)

Oddělení terénní archeologie v průběhu dubna pokračovalo v realizaci záchranného výzkumu v trase dálnice D7, v úseku Lotouš-Kutrovice (okr. Slaný). Bylo zachyceno široké spektrum sídlištních i pohřebních objektů od mladšího paleolitu po subrecentní období (např. sídliště kultury s lineární keramikou s půdorysy dlouhých domů, eneolitický ohrazený sídlištní areál a společný pohřeb tří jedinců ze stejného období, pohřebiště z doby laténské i raného středověku). Záchranný výzkum zde pokračoval také během podzimu v plochách plánovaných dočasných záborů stavby.

Menší předstihové průzkumy a záchranné výzkumy

Oddělení terénní archeologie realizovalo detektorové prospekce v rámci přípravy studie archeologických rizik pro silniční obchvat Mladá Boleslav – Sukorady, kde byly vytipovány dvě potencionální dosud neznámé archeologické lokality, a v ploše nově vznikající pískovny při okraji Staré Boleslavi, kde bylo nalezeno mimo jiné několik rozptýlených vystřelených nábojnic a střel s ocelovým pláštěm ráže 7,92 × 57 mm Mauser, jež by mohly souviset s válečnými událostmi během jara 1945 v okolí města.

Během února proběhl záchranný výzkum vyvolaný stavbou technické infrastruktury v Obříství v okrese Mělník. Vedle pravěkých sídelních objektů bylo prozkoumáno také žárové pohřebiště patřící kultuře popelnicových polí. Na přelomu března a dubna byl dokončen záchranný výzkum v rámci obytného souboru v Praze-Pitkovicích. Zachycena byla okrajová část polykulturního sídliště včetně reliktní ohrazení či regulace potoka na okraji nedaleké nivy. Většina odkrytých objektů spadala do období knovízské kultury. V průběhu března byla během pokračujících skryvkových prací v rámci nové otvírky pískovny ve Vraňanech, okr. Mělník, odkryta část polykulturního

| Veškeré mince roztroušené na ploše pole byly po nalezení archeology geodeticky zaměřovány (archiv ARÚ AV ČR).

| Z ornice čerstvě vyzvednuté stříbrné mince – denáry českých knížat z přelomu 11. a 12. století (archiv ARÚ AV ČR)

pravěkého pohřebiště. Kromě kruhového žlabu, náležícího nejspíše k již zaniklé mohyle, byl zachycen kostrový hrob náležící kultuře se šňůrovou keramikou, původně patrně pod další již zaniklou mohylou, s pohřby dvou nejspíše únětických skrčenců. S tímto hrobem KŠK zřejmě souvisely také kosterní ostatky dítěte nalezené o několik desítek metrů dále. Naleziště doplňují (doposud čtyři) žárové hroby, které bylo možné na základě přítomných keramických zlomků zařadit do časně laténského období (LtA).

Při rekonstrukci ulice Letná v Kostelci nad Labem byl kromě kulturní vrstvy s četnými fragmenty pravěké a středověké keramiky zachycen pozůstatek žárového hrobu v nádobě. Nádoba vedle vlastní kremace obsahovala bronzový drátěný šperk.

Díky upozornění spolupracovníků muzea v Roztokách u Prahy byl ve spolupráci muzea a archeologického ústavu proveden menší archeologický výzkum ve Slatině (okr. Kladno). Zde byl odkryt bohatě vybavený ženský hrob ze střední doby laténské. Hrob obsahoval bronzový nánožník, švartnový náramek, bimetalický opasek, bronzovou sponu, řetízek, jantarový korálek, keramickou nádobu a část zvířecí kosti. Přítomnost dalších hrobů může indikovat zlomek dalšího nánožníku ve vrstvě ornice o cca 30 m dále.

Na podzim se realizovalo několik menších výzkumů na Mělnicku a Staroboleslavsku. Výzkum související se stavbou mateřské školy v Dřínově (okr. Mělník) zachytil časně laténské sídlištní objekty včetně zemnice s početným nálezovým souborem. Na okraji obce Lešany u Nelahozevsi (okr. Mělník) byla doložena existence pravěkého, nejspíše eneolitického sídliště, známého doposud jen z povrchových sběrů. V centru Staré Boleslavi (okr. Praha-východ) bylo v rámci předstihové fáze v ploše plánovaného kolektoru v zahradě probošství zdokumentováno několik sídlištních objektů z raného a vrcholného středověku.

V Dobřeni u Kutné Hory bylo prozkoumáno dosud neznámé neolitické sídliště. Nejvýraznější byla komponenta kultury s lineární keramikou, které patří půdorysy čtyř dlouhých domů s přilehlými sídlištními jámami. Předběžně lze datovat do středního stupně kultury s lineární keramikou. Na severu zkoumané plochy pak byly nalezeny artefakty pocházející z období mladšího neolitu, ale jinak lokalita nebyla vůbec narušena mladším osídlením. Záchranný výzkum zde probíhal před stavbou kravína.

Středověký depot denárů na Kutnohorsku

Depot objevila žena při procházce, která následně kontaktovala odborníky, kteří v místě zahájili záchranný archeologický výzkum. Více než 2000 stříbrných mincí bylo původně uloženo v keramické nádobě, z níž se po orbě, bohužel, dochovalo pouze dno. K uložení depotu došlo zřejmě v době vnitropolitické nestability během první čtvrtiny 12. století. V zemi tehdy panovaly spory mezi členy přemyslovské dynastie o pražský knížecí stolec.

Bohatou „kolekci“ denárů zpracovávají experti z ARÚ Praha a Českého muzea stříbra v Kutné Hoře. Úkolem zaměstnanců muzea bude provést zápis všech součástí nálezu do sbírky, dále zajistit očištění jednotlivých mincí a případné restaurátorské zásahy, jejich nafocení pro publikační a propagační účely, numizmatické určení, včetně zpracování podrobného katalogu. Kromě toho projdou denáry klasickým i rentgenovým snímkováním a spektrální analýzou, která stanoví jejich konkrétní materiálové složení. Finálním záměrem je výstava depotu v mincovní expozici muzea v Kutné Hoře a zpřístupnění tohoto mimořádného nálezu veřejnosti.

Zprávy

Svatý Mikuláš, nebo Weihnachtsmann?

Zdeněk Kuchyňka

Podobně jako předchází velikonočním svátkům přípravné čtyřicetidenní období půstu, mají přípravné období i Vánoce. Říká se mu Advent, podle latinského slovesa *advenire* = přicházet, protože narozením Krista přichází na svět Mesiáš, Spasitel. Podle Všeobecných ustanovení o liturgickém roku a kalendáři začíná adventní dob *prvními nešporami* (večerní bohoslužbou po západu Slunce) *neděle, která připadne na 30. listopad anebo na den tomuto dni nejbližší*, tedy nejdříve 27. listopadu a nejpozději 3. prosince.¹ Tuto dobu zalidnili naši předkové postavami, z nichž některé sice nesou jména světců, či světic, ale svým vzhledem a skutky mají do svatých skutečně daleko.

Na 30. listopad, který určuje počátek adventu, připadá svátek sv. Ondřeje a tento den se v lidové víře považoval stejně jako Štědrý den za nejprůhodnější pro věštění budoucnosti. Oběma těmito dny byly společné tytéž zvyky, například se čtyřmi hrnky přiklopila trocha hlíny, kus chleba, hřeben a prsten. A každý člen rodiny, aniž samozřejmě věděl, pod kterým hrnkem co je, odklopil jeden z nich. Hlína znamenala, že do roka zemře, hřeben nemoc, chléb majetek, prsten svatbu.² K svátku sv. Ondřeje patřilo i třesení bezem nebo plotem, který měl v duchu pronášené říkanky dívce naznačit, kdo bude jejím ženichem. „*Třesu, třesu bez: / ozvi se mi pes, / kde můj milý dnes.*“ „*Třesu, třesu tímto plotem, / všecí svatí mým životem. Kde je můj milý dnes, ať mně tam zaštekne pes.*“³ Musím podotknout, že žádný z těchto zvyků nebyl při etnografických výzkumech v posledních letech na Kladensku zaznamenán.

V tomto směru je na tom lépe sv. Barbora, jejíž svátek připadá na 4. prosince. Sotva dnes asi zjistíme, jak se tato světica proměnila v barborky, jejichž obcházení zaznamenal v našem regionu stochovecký farář Karel Procházka na začátku 20. století. Už tehdy ale vyjádřil podiv nad tím, že se tento zvyk, jinak udržovaný třeba na Chodsku, udržel i v průmyslovém a hornickém Kladensku, kde se s ním setkal

¹ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Praha 1998, s. 129.

² VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*. Praha 1991, s. 77; VONDRUŠKOVÁ, A. *Český lidový a církevní rok*. Brno 2015, s. 23–25; PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*. Praha 1941, s. 158 uvádí, že někde bylo hrnků pět a byly pod nimi kousek uhlí, kousek chleba, peníz, chuchvalec koudele a hřeben. Uhlí znamenalo smutek, chléb hojnost, peníze bohatství, koudel narození dítěte ještě před svatbou a hřeben, že dívka musí ještě rok čekat na nějakého nápadníka. O třech hrnečcích, pod něž se vkládají prsten, peníz a hřebínek (variantou je hadřík) píše F. S.: *Pověry o Štědrém dni*. Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského XIII, 1935–1936, s. 78.

³ Citováno podle PEJML, K.: *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, s. 160–161.

! Weihnachtsmann na pohlednici z roku 1904
(sbírka autora)

v Čelechovicích.⁴ „Barborky“, tedy dívky za ně převlečené, se na Kladensku oblékaly do bílého dlouhého oděvu, obličej si pomoučily a do ruky vzaly košíček s cukrovím. Obcházely domy, zkoušely děti z náboženství a modliteb a na konec je podělily cukrovím.⁵ Podle vyprávění Marie Vojčové chodily ve třicátých letech 20. století barborky v Motyčíně, ale spíš proto, aby na objednávku rodičů postrašily zlobivé děti. V Hřešicích chodily barborky ještě za druhé světové války. Děti dávaly za okno punčochu a čekaly, až se ozve zvoneček a přijdou barborky. Ty vyzývaly k modlení a v punčošce za oknem pak děti měly bonbóny, ovoce, ale i uhlí a brambory. Zvyk dávat za okna punčochu a čekat, zda do ní barborka nadělí, se podle etnografického výzkumu z let 2009–2010 do té doby udržel v Plchově a ve Vyšínku na Slánsku.⁶

Stále živý je ale jiný zvyk spojený se svátkem sv. Barbory – uříznout si 4. prosince větvíčky třešní nebo višní, tzv. barborky, a dát je do vázičky na teplé místo. Ob den se jim má vyměňovat voda a podle toho, jestli větvíčka na Štědrý den rozkvetne, svobodná děvčata hádají, jestli je příští rok čekají vdavky, anebo ne. Tam, kde neměli svobodná děvčata, jako třeba ve Velké Dobré v rodině pozdějšího ředitele družeké školy Miroslava Chaloupky, maminka uřízla několik větvíček z jabloně nebo třešně. Dala je do vázy a tu postavila na skříň u okna. Jestliže rozkvetly, věřili, že příští rok bude dobrý a šťastný, v opačném případě je měly čekat špatné časy.⁷

Podobně jako barborky rozdával a dosud rozdává dárky sv. Mikuláš. Ještě v poměrně nedávné minulosti se v předvečer jeho svátku, tedy 5. prosince, dávaly za okna punčochy, nebo talíř, do nichž Mikuláš hodným dětem naděloval ovoce, ořechy nebo nějaké jiné pamlsky a zlobivým brambory a uhlí.⁸ Mikulášská obchůzka je vlastně jediným adventním zvykem tohoto druhu, který na Kladensku a Slánsku přežil až do dneška. A to jak na venkově, tak i ve městech s jejich panelovými sídlišti. Jenom se mnohde podstatně snížil věk bájných postav. Za Mikuláše, čerty a anděly se dnes převlékají i děti jenom o málo starší, než jsou ty, které při obchůzce trestají, nebo obdarovávají. Mikulášskou nadílku v prostředí bývalého černouhelného dolu nabízí každoročně i Hornický skanzen Mayrau ve Vinařicích, kam v tento den přichází několik stovek rodičů s dětmi. Po průchodu peklem je pak v řetězkových šatnách čeká Mikuláš s anděly, který jim předá dárky.

S dalšími dvěma postavami, které v minulosti patřily k adventu, tedy se sv. Ambrožem a sv. Lucíí se můžeme v Kladně setkat jen při oslavě adventu v kladenském zámku, kde se návštěvníci dozvědí řadu zajímavých informací o tomto období v životě našich předků.

Když jsem sbíral informace pro svoji knihu *Nastal nám den veselý... Adventní a vánoční zvyky na Kladensku a Slánsku*,⁹ sledoval jsem také zobrazování těchto zvyků

4 PROCHÁZKA, K. *Lid český s hlediska prastonárně náboženského*. Praha 1910, s. 146.

5 ROZUM, K. Chosení sv. Lucie v jižních Čechách a barborek v Roudnici. *Český lid*, Praha 1907, 16, s. 136–138.

6 OUDOVÁ, R. – TOMÁŠOVÁ, J. Etnologický výzkum na Slánsku v letech 2009–2010. *Slánský obzor*, Slaný 2011, 19 (119), s. 139 a 140.

7 CHALOUPKA, M. *Rok na Dobré. Lidové zvyky a obyčeje našich předků*. Velká Dobrá 2017, s. 46.

8 Tak na mikulášskou nadílku vzpomínali téměř všichni dotazovaní při výzkumu P. Zvachtové z kladenského muzea v únoru–červenci 2000.

9 KUCHYŇKA, Z. *Nastal nám den veselý... Adventní a vánoční zvyky na Kladensku a Slánsku*. 2. rozšířené vydání, Slaný 2022.

na historických pohlednicích z konce 19. a prvních desetiletí 20. století. Řadu těchto zvyků (např. házení střevíce, lití olova, pouštění lodiček ze skořápek ořechů, třesení plotem) je možno v různých podobách na pohlednicích najít. Zaujalo mne ale, že ještě více než pohlednic s Mikulášem jich je s postavou v kožíšku a čepici lemované kožešinkou s pytlém dárků, která připomíná dědu Mráze, který k nám byl „importován“ až v období komunismu ze Sovětského svazu. Co ale dělá „děda Mráz“ na pohlednicích z období Rakouska-Uherska? Samozřejmě jde o jinou postavu, která naděluje dárky a říká se jí Weihnachtsmann, tedy – přeloženo do češtiny – Vánoční muž. Jeho zrod sahá do 16. století a vzniku protestantských církví v Německu, kde byl spolu s dalšími svatými zavržen i sv. Mikuláš.¹⁰ Už Martin Luther se snažil nahradit sv. Mikuláše Ježíškem, který přináší dárky. Podle Luthera dárky rozdávající Ježíšek (Christkind) neměl ale být ztotožňován se Ježíškem v jesličkách. Weihnachtsmann je vlastně kompromis katolických, protestantských a dokonce i předkřesťanských představ. V podobě, jak ho známe z pohlednic, se objevil v polovině 19. století, někde má na hlavě kapuci, jindy čapku s kožešinou, vždy však má pytel s dárky. V této podobě se dostal i do dalších zemí, byť s jinými jmény: Babo Natale v Itálii, Père Noël ve Francii a nejpopulárnější Santa Claus v anglosaských zemích. Jeho podoba coby obtloustlého staříka s bílými vousy v červeném oděvu je spojována s reklamou na coca-colu, kterou na začátku 30. let 20. století namaloval Haddon Sundblom, ale podobně vypadal už Weihnachtsmann, kterého vytvořil Thomas Nast v roce 1881.¹¹

A ještě jedna vzpomínka z 80. let 20. století. Když jsem v obchodě objevil figurku z foukané čokolády zabalenou do staniolu s cedulkou Vánoční muž, domníval jsem se, že jde o důsledek komunistického boje s náboženstvím. Tedy že Vánoční muž nahradil Svatého Mikuláše, stejně jako v té době v Československém rozhlasu Svátky jara nahradily Velikonoce. Jak je vidět, mýlil jsem se. Vánoční muž má i v naší zemi mnohem delší tradici. 150 let od narození významného báňského odborníka Karla Gallera (1874–1938).

¹⁰ VOSSEN, R. *Weihnachtsbräuche in aller Welt. Von Martini bis Lichtmess*. Hamburg 2012, s. 93–97.

¹¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Gibt_es_einen_Weihnachtsmann%3F (staženo 15. 12. 2024).

| Mikuláš na pohlednici z roku 1914
(sbírka autora)

| Děda Mráz na pohlednici z roku 1955
(sbírka autora)

| Reklama na Coca-Colu Haddona
Sundbloma z roku 1931

www.chron.com/business/article/This-is-how-Coca-Cola-invented-Santa-Claus-16727869.php

| Thomas Nast: Weihnachtsmann, 1881.

de.wikipedia.org/wiki/Weihnachtsmann

150 let od narození významného báňského odborníka Karla Gallera (1874–1938)

Petr Kašing

Archiv Vysoké školy báňské – Technická univerzita Ostrava

V loňském roce uplynulo 150 let, kdy se v malé středočeské obci Petrovice v okrese Rakovník narodil Karel Galler. Tento muž se vlastní pílí a pracovitostí vypracoval z báňského inženýra na jednu z výrazných a uznávaných osobností hornictví, která později stanula v čele jednoho z největších producentů uhlí v meziválečném Československu.

Karel Galler se narodil 27. ledna 1874 v Petrovicích u Rakovníka do rodiny s dlouholetou hornickou tradicí, která předurčila také jeho životní dráhu. Otec Čeněk Galler (1848–1914) byl horním úředníkem, matka Bohumila, roz. Pletichová (1851–1924) pocházela z Příbrami. Na svět přišel jako druhorozený a po něm se rodičům narodilo ještě dalších šest dětí. Nejstarší byla Kamila, později provdaná jako Gleichová (1872), následoval syn Karel (1874), jehož výročí si připomínáme, Arnošt (1875), Gustav (1877), Bohumila, provdaná Brabcová (1883), Marie (1888), Anna, později provdaná Levá (1890), a nejmladším byl Čeněk (1892).

Část dětství prožil Karel Galler v Petrovicích u Rakovníka, následně se rodina odstěhovala na jižní Moravu do Dubňan (okr. Hodonín), kam byl patrně otec jako horní úředník z nějakého důvodu poslán. Po složení maturitní zkoušky na Vyšší c. k. reálné škole v Brně v roce 1893 vystudoval dva ročníky přípravného studia na Báňské akademii v Leobenu a v letech 1895–1897 hornický a hutnický odbor na Báňské akademii v Příbrami.¹

Po úspěšném absolutoriu Báňské akademie v Příbrami v roce 1897 zahájil svou praxi jako inženýr-asistent u kamenouhelných dolů Společnosti státní dráhy v Kladně. Po třech letech přešel k Mirošovsko-libušínské uhelné společnosti, kde pracoval jako závodní inženýr. V roce 1902 byl pověřen správou dolů Frauenlob v Ledvicích u Duchcova a Prokop-Berta ve Skyřicích u Mostu. V roce 1905 přijal nabídku Lomské uhelné společnosti, která jej pověřila reorganizací dolu Adolf-Arnošt v Tuchomyšli.

¹ V době ukončení střední školy neměla ještě Báňská akademie v Příbrami zavedeno přípravné neboli všeobecné oddělení, zřídil se ho podařilo až v roce 1895, kdy se příbramská báňská akademie stala oficiálně vysokou školou.

| Portrétní snímek Karla Gallera (archiv autora)

I Hrobka Karla Gallera a jeho rodiny
v Petrovicích (foto autor)

Jako závodní dolu provedl velmi úspěšně reorganizaci rubání, těžby a zmáhacích prací. V tomto období současně podnikl velkou studijní cestu po říšskoněmeckých dolech. V roce 1910 pak odešel k Anglo-českému kamenouhelnému těžářstvu v Lánech, kde se jako inspektor a závodní dolů Anna-Laura podílel na jejich úspěšné reorganizaci a rekonstrukci.

Významnou kapitolou v životě Karla Gallera bylo jeho pracovní spojení s Českou obchodní společností v Ústí nad Labem, u níž začal v roce 1912 nejprve působit jako technický poradce (pobočka České obchodní společnosti byla v Ústí nad Labem zřízena roku 1910), a nakonec s ní spojil více než pětadvacet let svého života. V roce 1914 byl jmenován horním ředitelem a po úmrtí centrálního ředitele Jana Machalického v roce 1923 nastoupil na jeho místo. V roce 1933 se pak stal generálním ředitelem sjednocené České obchodní společnosti v Praze.

V uvedených funkcích se podílel na neobyčejně úspěšném rozvoji společnosti. Zabýval se nejen modernizací dolů, ale rovněž výstavbou nových. V praxi uplatňoval zkušenosti získané na svých studijních cestách v Německu, Belgii, Francii, Anglii, Polsku a v balkánských zemích. Majetek společnosti rozšiřoval nákupem dolů a důlních polí, řadu uhelných polí a kutišť zakoupil v severočeském uhelném revíru, čímž se mu podařilo dlouhodobě zabezpečit uhlinou základnu společnosti. Díky svým odborným znalostem a organizačním schopnostem se mu podařilo z těžářstva nevelkého rozsahu vybudovat největší uhelný koncern v Československu. Na tomto místě je třeba připomenout, že nemalý důraz kladl na sociální politiku a zasloužil se o založení řady podpůrných fondů pro zaměstnance České obchodní společnosti (kromě podpůrného fondu se jednalo o stavební fond, studijní fond a takzvaný nadleřšovací fond).

Kromě uvedeného se už od roku 1919 zabýval zušlechťováním a racionálním využitím paliv, ať už procesem hydrogenace nebo jiným technickým zpracováním, stejně tak sledoval výzkum těchto procesů nejen doma, ale rovněž v zahraničí. Jeho odborný zájem jej v roce 1930 přivedl do čela Spolku Ústav pro vědecký výzkum uhlí (vznikl v roce 1927). Kromě uvedeného ústavu aktivně působil v Uhlenné radě a Ústavu pro hospodárné využití paliv.

Jako uznávaný hornický odborník byl jmenován členem správních rad Mostecké uhelné společnosti v Mostě, Akciové společnosti pro dobývání uhlí v Teplicích, Československé továrny na dusíkaté látky v Moravské Ostravě a dalších, jako místopředseda působil ve správních radách Pražské železářské společnosti a Severočeských uhelných dolů v Mostě. Dále byl místopředsedou Spojeného horního revíru v Mostě, členem výkonného výboru firmy Julius Rütgers v Moravské Ostravě, Prodejny sdružených ostravsko-karvinských kamenouhelných dolů v Praze a Spolku pro zájmy hornictví v severozápadních Čechách aj. Pro své znalosti hospodářské problematiky byl v roce 1926 jmenován členem představenstva Živnostenské banky v Praze. Podílel se rovněž na činnosti firem zabývajících se prodejem uhlí (J. B. Nebeský v Praze, V. A. Fiala v Hradci Králové) a sám se stal spoluzakladatelem Hornicko-hutnické akciové společnosti zabývajících se dovozem dolno- a hornoslezského uhlí a koksu a vývozem hnědého uhlí do Německa.

Významná byla jeho úloha v rámci odborných a zájmových spolků. Stál u zrodu Svazu československých horních a hutních inženýrů v roce 1919, kdy byl zvolen členem prvního výboru a pokladníkem, později vykonával funkce místopředsedy a předsedy. V rámci tohoto svazu působil jako předseda Montánního podpůrného spolku, Hornicko-hutnického vydavatelství Prometheus a od roku 1919 byl předsedou Teplické sekce tohoto svazu. Jako člen Spolku inženýrů a architektů se podílel na založení odboru SIA v Ústí nad Labem v roce 1925 a po svém odstěhování do Prahy byl v roce 1934 jmenován čestným členem tohoto odboru.

Dlouhodobě byl aktivním členem hornicko-hutnické skupiny Technického muzea československého v Praze, jejímž předsedou se stal v roce 1935. K. Galler byl jedním z autorů návrhu projektu nové expozice hornictví v nové budově muzea na Letné, v níž měla být pro expozici a maketu dolů vyhrazena část druhého a celý třetí suterén. Po změně politické situace po Mnichovské konferenci v 1938 byl ovšem projekt přehodnocen a neměl být vybudován v původně zamýšleném rozsahu.²

Karel Galler měl nemalou zásluhu na vzdělávání nové technické inteligence, obzvláště v oblasti hornictví. Na Vysoké škole báňské v Příbrami byl jmenován členem zkušební komise pro druhou státní zkoušku hornického odboru. Škole věnoval řadu učebních pomůcek, jeho přičiněním se konaly exkurze a prázdninové praxe posluchačů v dolech České obchodní společnosti, kde pak získávali uplatnění také absolventi. Za zásluhy v oblasti báňských věd mu v roce 1932 Vysoká škola báňská v Příbrami udělila čestný doktorát montánních věd.

V neposlední řadě byl aktivním podporovatelem českého národního života v Ústí nad Labem. v oblasti severních Čech se už v době první světové války podílel na řešení složitých hospodářských a sociálních otázek. V souvislosti s jeho odbornými a manažerskými schopnostmi se často zdůrazňovaly jeho rozsáhlé vědomosti a přehled v dalších oborech mimo oblast jeho hlavní působnosti.

Karel Galler byl pro svou práci zapálený a svou prací žil do posledního okamžiku. Neměl ani možnost užít si období penze tak, jak zřejmě plánoval. Po létech strávených na různých místech, nejdéle v Ústí nad Labem, se chtěl vrátit do kraje, odkud pocházel. V rodných Petrovicích si nechal upravit dům, který v roce 1910 zakoupili jeho rodiče Čeněk a Bohumila Gallerovi. Po rekonstrukci původně přízemního domu v roce 1925³ a provedení nástavby roku 1931⁴ dostala vila dnešní podobu. Dnes je v Petrovicích nemovitost všeobecně známá jako Gallerova vila.⁵ V roce 1934 si Karel Galler pořídil další nemovitost, jednalo se o statek se zámkem v nedaleké Olešné.⁶

² V době ukončení střední školy neměla ještě Báňská akademie v Příbrami zavedeno přípravné neboli všeobecné oddělení, zřídit se ho podařilo až v roce 1895, kdy se příbramská báňská akademie stala oficiálně vysokou školou.

³ Nástavbu realizoval František Hynek, stavitel v Zavidově u Rakovníka.

⁴ Po smrti Karla Gallera byla vila pravděpodobně v držení jeho sestry Marie Gallerové, která byla v roce 1925 vedena jako majitelka, pozdější majetkové vztahy k domu nejsou známy.

⁵ Statek se zámkem prodalo město Rakovník Karlu Gallerovi z důvodu špatných hospodářských výsledků statku. Za statek Karel Galler zaplatil městu 1,4 mil. Kč, o rok později ke statku přikoupil ještě lesárnu.

⁶ Statek se zámkem prodalo město Rakovník Karlu Gallerovi z důvodu špatných hospodářských výsledků statku. Za statek Karel Galler zaplatil městu 1,4 mil. Kč, o rok později ke statku přikoupil ještě lesárnu.

| Vila Karla Gallera v Petrovicích (foto autor)

| Zámek Karla Gallera v Olešné (foto autor)

Na zámku, původně renesanční stavbě z 16. století, později barokně upravené, představující jednopatrovou trojkřídlou budovu o 34 místnostech, plánoval trávit se svou rodinou zasloužený odpočinek.⁷

V práci nepolevoval ani po dosažení věku 64 let, o čemž svědčí nejen výčet všech uvedených funkcí, které do konce života zastával. Karel Galler zemřel náhle přímo ve své kanceláři v sídle České obchodní společnosti v Praze. Stalo se tak 10. září 1938, jen několik týdnů před osudným Mnichovem, který dal do pohybu další smutné události. Po pohřbu, který se konal 14. září 1938 v kostele Arcibiskupského semináře v Praze, byla ještě téhož dne rakev s jeho ostatky převezena do Petrovic u Rakovníka a pohřbena do rodinné hrobky.

Závěrem stojí za připomenutí dvě jména z uvedených sourozenců Karla Gallera, která se dostala do širšího povědomí. V oblasti literatury se proslavila mladší sestra Bohumila (1883–1966), která se ve dvaceti letech provdala za účetního Jana Brabce, s nímž se odstěhovala do Prahy. Zde se stal ředitelem uhelného oddělení Pozemkové banky a od roku 1923 majitelem uhelného obchodu. Bohumila Brabcová v roce 1912 otiskla v časopisu *Lada* své první literární práce, fejetony a články publikovala také v zábavných přílohách jiných listů (*Národní politika*, *Národní listy*, *Světlozor*, *Zlatá Praha*, *Moravskoslezský deník*). V roce 1914 uveřejnila povídku *Na bludné cestě*, o pět let později vydala autobiografickou novelu *Francce* v *Ženském světě*, která znamenala velký úspěch. Ústředním motivem její literární činnosti se stalo moravské Slovácko, z něhož čerpala látku pro realistické povídky a romány z hornického prostředí, které důvěrně znala, a venkovského života. Její veselohru *Maléřečka* uvedlo v roce 1922 pražské divadlo Uranie. V roce 1932 vyšel dvoudílný sociální román *Na důlní samotě*, který se stal kronikou neutěšených sociálních a národnostních poměrů na hnědohelném slováckém dole. Některá díla napsala také pro děti, například veršovanou hru *Děd a bába v nebi* (1933), pohádky *Vládci hor* (1936) či knížku *Zorka a Mirek jedou* (1937). Po smrti manžela (1942 Osvětim), zatčeného za činnost starosty vinohradského Sokola, se uchýlila se zbytkem rodiny do Olešné u Rakovníka (pravděpodobně na zámek patřící původně jejímu bratrovi), později žila opět v Praze na Vinohradech a na dalších dílech spolupracovala s dcerami. Po válce ještě vydala několik povídek a románových próz, svou literární dráhu zakončila větším sociálním románem *Kalužové* (1947). Psala pod pseudonymem Míla Dubňanská.

Dalším ze sourozenců Karla Gallera, jehož jméno by nemělo být zapomenuto, je o tři roky mladší bratr Gustav (1877–1942), který se rovněž vydal ve stopách svých předků a v roce 1901 absolvoval Báňskou akademii v Příbrami. Do hornické praxe nastoupil v ostravských dolech patřících Ostravské důlní akciové společnosti, dříve kníže Salm, kde pracoval několik let, následně přešel do společnosti Kohlen-Industrie-Verein, A. G., Wien, kde pracoval v uhelném dole v Knittelfeldu (u Leobenu ve Štýrsku).

⁷ Po smrti Karla Gallera byl zámek v držení jeho dědiců a v roce 1948 byl zestátněn. Zámecký areál byl následně upraven pro potřeby Strojní a traktorové stanice Rakovník. Po roce 1990 získal v restituci potomci původních majitelů (není známo, zda se jednalo o příbuzné Karla Gallera). Dnes je zámek v soukromých rukou manželů Klaudie a Pavla Malkovských, kteří po rekonstrukci plánují otevřít zámek veřejnosti.

V roce 1907 se vrátil do Čech jako závodní dolu Brant u Rakovníka. O několik let později se stal závodním inženýrem na dole Florentini patřícího tehdy nově utvořené České obchodní společnosti. Zde se později potkal se svým bratrem Karlem. Na počátku dvacátých let nastoupil jako báňský ředitel u společnosti Škodovy závody v Plzni a v jejích báňských podnicích působil až do roku 1929, kdy odešel na odpočinek. Současně působil jako autorizovaný báňský inženýr. Avšak i po odchodu do penze zůstal s hornickým povoláním spojen, působil zejména jako technický poradce České průmyslové banky.

| Sídlo Svazu československých horních a hutních inženýrů v Praze v Kozí ulici (foto autor)

Štěchovický poklad: legenda, nebo realita pohledem novináře

Přemysl Čech

Česká televize¹

V roce 2025 zemřel ve věku 76 let nejznámější tuzemský hledač pokladů Josef Mužík. Svůj život zasvětil pátrání po Štěchovickém pokladu, jehož tajemství se snažil odhalit po několika desetiletích. Navzdory překážkám a neúspěchům se stal symbolem vytrvalosti. Jeho odchodem byla uzavřena jedna etapa pátrání po minulosti.

Psát o fenoménu jménem Štěchovický poklad není zrovna jednoduché. Už to pojmenování. Městys Štěchovice leží totiž na levém břehu Vltavy, zatímco poklad se hledal a hledá na pravém břehu řeky, nejčastěji v katastru obce Hradištko. A poklad? Obávám se, že pokud je ve zdejších stržích a lesích něco ukryto, vůbec to nemusí být poklad ve smyslu zlato, stříbro, drahé kamení. Ale přidržme se zažitého pojmu a vydejme se za Štěchovickým pokladem.

Za ta víc než tři desetiletí, co jako novinář sleduji zpovzdálí honbu za pokladem, jsem slyšel nejrůznější varianty toho, co se může najít. Utvořil jsem si jakousi stupnici od 0 do 100, na jejímž začátku počítám s tím, že tu nemusí být pod zemí vůbec nic. A pak postupujeme dál. Třeba se dají najít další dokumenty, jako tomu bylo ve Frankově štole. Mluvílo se o plánech nacistického výzkumu, byl zmiňován především berlínský Institut císaře Viléma. Spekulovalo se i o přístupových údajích pro bankovní konta ve Švýcarsku – jednou měly patřit židovským občanům, jindy zase nacistickým pohlavárům. A došlo i na ono zlato, konkrétně z depozitu Říšské banky, i na umělecké předměty. Hodnotu 100 na mé stupnici pak představuje proslulá Jantarová komnata. A aby byl výčet možností kompletní, připomenu, že se dodnes nepodařilo najít sedm set let staré původní insignie Univerzity Karlovy. Na samém konci války byly bedny s cennými archiváliemi a insigniemi naloženy na vlak, který měl odjet směrem na Plzeň. Tady ale stopa končí. Není jisté, zda skutečně do Plzně dojel, plzeňské nádraží bylo následně vybombardováno a vagón s bednami měl být údajně zničen. To byl závěr poválečného vyšetřování. Ale po věcech se nenašlo na nádraží vůbec nic. Ani ohořelé listiny, ani roztavený drahý kov, zkrátka nic. Osmdesát let pátrání nepřineslo žádné podstatné poznatky, a tak, přestože se zvažuje, že náklad mohl skončit na některém ze zámečků německé nebo rakouské šlechty, mohl na poslední

chvíli zamířit někam k Hradištku. Ale popořádku. V příběhu Štěchovického pokladu je mnoho věcí nejasných, protichůdných, uměle vykonstruovaných a není jednoduché je utřídit. Přesto se pokusme zaznamenat hlavní body v „honbě za pokladem“. Ono to tak nevypadá, ale poklad se hledá dodnes.²

Místo děje

Jedním z rozhodujících faktorů, které daly vzniknout celému příběhu, je místo, kde se z největší části odehrává. Bylo už popsáno v jiných publikacích, tak tedy jen základní fakta. Vypuknutí druhé světové války klepalo na dveře a připravovaly se na ni i útvary SS. V protektorátu měly k dispozici jen menší cvičiště, o která se musely často dělit s jednotkami Wehrmachtu. Od léta 1939 se proto uvažovalo o zřízení velkého vojenského cvičiště. Dnes bychom zřejmě vycházeli z toho, kde vznikly poválečné vojenské výcvikové prostory jako Doupov, Dobrá Voda nebo Boletice. Ale tehdy tato území byla součástí Říše, a to by znamenalo transfer německého obyvatelstva, což bylo politicky neprůchodné. Vhodné místo našly špičky SS z dnešního pohledu překvapivě v samém srdci Čech na Benešovsku. Ale vlastně ani dnes, přestože se pohybujeme kousek od Prahy, tu nenajdeme větší sídla, ani průmyslové podniky. Krajina je tu členitá, kopečky střídají údolí, najdeme tu potoky, hranici prostoru tvořily dvě řeky čili ideální všehochuť pro cvičení všech druhů vojsk. S vytvořením prostoru se ale nijak nespěchalo. Alespoň zpočátku. Německu se na frontách dařilo a teprve, když bylo jasné, že válka jen tak neskončí, nařídil Heinrich Himmler, říšský vůdce SS, 1. listopadu 1941, aby vzniklo velitelství nového prostoru.³

Ten se začal utvářet od března 1942 nařízením evakuace pro lidi obývající cíp mezi Vltavou a Sázavou. Na vystěhování měli půl roku. Vznikl SS-Truppenübungsplatz Beneschau, o rok později bylo geografické jméno změněno na Böhmen. Hranici dále tvořily silnice a železniční trať Praha-Tábor, trať Olbramovice-Sedlčany a dolní tok potoka Brzina na jihu. Suma sumárum výcvikový prostor zabral 443 čtverečních kilometrů na katastru 76 tehdejších obcí. Z nich bylo pohlceno 51 úplně, 25 částečně, jakýmsi středem oblasti se stal Neveklov. Vystěhovat se muselo na 30 tisíc českých obyvatel, někteří potřební pro chod a správu cvičiště mohli zůstat.

Sami vrchní velitelé SS považovali tento prostor nejen za největší, ale i za nejvýznamnější vojenské cvičiště Waffen-SS. Postupně tu vznikly čtyři specializované školy: ženijní se sídlem na Hradištku, dělostřelecká v Benešově, pancéřových granátníků (dnes bychom nejspíš řekli motostřelců) v Prosečnicích a útočných děl v Bukovanech (Pionier-Schule der Waffen-SS Hradischko, SS-Artillerieschule II, SS-Panzer-Grenadier-Schule a SS-Sturmgeschützschule Bukowan). Na celém území prostoru platily říšské zákony. Zásobování potravinami dostaly v zabraném území na starost dvory SS (SS-Hof). Zprvu vznikaly z velkostatků, později spojováním menších

¹ PhDr. Přemysl Čech, publicista, pracuje pro ČT jako moderátor pořadu Historie.cs

² Jaro 45: Když u nás končila válka, Cvičiště Benešov, díl 8/20, Česká televize Praha, 2015; Osobní rozhovory s Helmutem Gaensem a Josefem Mužíkem, 1993–2024 (www.helmutgaensel.com).

³ ZOULAL, T. *Zabráno pro SS: Zřízení výcvikového prostoru Böhmen v letech 2. světové války*. Praha 2016, s. 16, 21–22, 64; ZOULAL, T. *Založení vojenského výcvikového prostoru SS Benešov (1939–1942)*. *Český časopis historický*, Praha 2016, č. 2, s. 415–445; ZOULAL, T. *Na cvičišti SS*. Praha 2024, s. 28.

statků. To usnadnilo rozhodnutí říšského protektora pro druhou etapu vystěhování českých obyvatel, kteří si už nemohli odstěhovat všechna hospodářská zvířata, ale koně, krávy, prasata i zemědělské stroje museli ponechat na místě.⁴

Nedostatek pracovních sil nutných pro chod cvičiště řešili Němci i vznikem pracovních táborů. Ten, který souvisí s příběhem Štěchovického pokladu, zbudovali nad obcí Hradištko. Nejprve měl statut pracovní-výchovný a byli v něm soustředěni jen odsouzení Němci. Jejich počet na všechny práce však nestačil, a tak poslední možností, kde brát pracovní sílu, bylo zřízení pobočky některého z koncentračních táborů. Himmler skutečně nabídl tisícovku vězňů, to ale naráželo na odpor K. H. Franka, který si nechtěl komplikovat život v protektorátu starostí o zahraniční vězně. Nakonec ustoupil a na místě stávajícího tábora se rozrostla pobočka koncentračního tábora v bavorském Flossenbürgu. Postupně tu bylo internováno po 150 Němcích a Francouzích, padesátka Rusů, několik desítek Poláků a Španělů a taky Italové, Belgičané a pár dalších národností.⁵

Hlavní postava

Hlavní role v našem dramatu patří SS-Oberführerovi (v českém prostředí někdy označovaném nepřesně armádní hodností plukovník) Emilu Heinrichu Christophu Kleinovi. V roce 1898 se narodil ve Východním Prusku v rodině majitele statku, vyučil se tesařem, studoval na stavební škole a za první světové války sloužil u ženijního praporu. Po válce odešel do civilu, ale zřejmě se mu nedařilo podle jeho představ, a tak se v roce 1921 přihlásil do armády poválečného Německa – Reichswehru. Dotáhl to na důstojnického čekatele, ale jeho kariéru nastartoval teprve nástup Hitlera k moci. Vstoupil do NSDAP a k jednotkám SS. Po vypuknutí druhé světové války se zúčastnil západního tažení, po útoku na Sovětský stav jej najdeme i tady jako příslušníka ženijního praporu divize SS-Wiking. Ještě v létě 1941 byl u Poltav těžce raněn, vyléčil se, ale zranění znamenalo konec u bojových jednotek. Hledalo se pro něj další uplatnění a díky svým schopnostem i kontaktům se v roce 1942 stal prozatímním a následně i řádným velitelem školy SS na Hradištku.⁶

⁴ KOS, P. *Cvičiště Benešov – vstup zakázán!* Postupice 2011, s. 6–36, 43–72, 96–97, 147–176; ZOUZAL, T. *Zabráno pro SS*, s. 289.

⁵ *Die Aussiedlung – Vystěhování Neveklovska* (dokumentární film). DLOUHÝ, J. *Mezi řekami*, z. s., 2008; Historie. cs. *Vyhnání ze středních Čech* (publicistický pořad), Česká televize Praha, 2010; HAŠKOVÁ, L. *Na Hradištku přežili svoji vlastní smrt*. In ŠMERÁK, V. *Almanach: Ohlédnutí 1942–2012, vzpomínky pamětníků na vystěhování obyvatel Neveklovska a Sedičanska za 2. světové války ve středních Čechách*. Krňany 2012, s. 100; VAJSKEBR, J. *Nápravné útvary SS v Protektorátu Čechy a Morava. Historie a vojenství* (dále HaV), Praha 2009, r. LVIII, č. 1, s. 62–70.

⁶ Obecní úřad Hradištko, *Pamětní kniha obce Hradištko od r. 1918*, s. 65–67; ZOUZAL, T. *Zabráno pro SS*, s. 288–291, 293, 296–297, 300–302, 352, 357–358, 360, 363–364.

Velitelství školy se usadilo v barokním zámku z počátku 18. století, který patřil strahovským premonstrátům.⁷ Důstojníci obsadili pěkné domy a vily vystěhovaných obyvatel, žila tu i Kleinova rodina. Jeho služba byla příkladná. Disponoval přirozenou autoritou, dobře vycházel i s velitelem celého prostoru Karraschem. Frekventanti školy se učili samé praktické věci: jak vybudovat předmostí a opevnit bojová postavení, postavit mosty všeho druhu – vojenské, nouzové i pontonové, jak budovat zákopy i protitankové příkopy, jak terén zaminovat a zase odminovat a vyhodit cokoli do vzduchu. A pro náš příběh je zajímavá ještě jedna specializace, která se tu trénovala, a sice hloubení štol. Klein objížděl jednotlivá pracoviště na koni, kontroloval plnění úkolů a prostřednictvím jednotlivých velitelů radil, jak na ně. V prostoru panoval báječný klid. Fronty byly daleko, vojenské jednotky a zařízení tu nebyly natolik koncentrovány, aby stály za bombardování, a partyzánské nebo záškodnické akce na říšském území obsazeném příslušníky SS nepřicházely v úvahu. Praha se svojí zábavou byla za rohem. To platilo do konce roku 1944.⁸

Válka šla do finále, na které se měl připravit i výcvikový prostor. Bylo rozhodnuto, že jednotky se tu budou bránit ze všech sil. V lednu 1945 přišly rozkazy ke skartaci důležitých materiálů, respektive k jejich odvezení na území Říše. Kleinovi ženisté kopali protitankový příkop u Třebšína. Další skupina budovala palebná postavení a bunkry (jeden se zachoval dodnes na kraji Hradištko). Zdá se, že Němci tehdy odhadovali, že demarkační čára mezi Američany a Sověty by mohla vést po linii Labe – Vltava a že k odchodu do bezpečí, když by obrana prostoru byla marná, stačí přejít most ve Štěchovicích a rázem být v americkém zajetí. Realita byla ale jiná. V první polovině dubna 1945 stráž pod velením Erwina Langeho postřílely v několika dnech na padesát vězňů z tábora na Hradištku. Klein, který byl v době incidentu mimo prostor, po svém návratu další zabíjení zakázal. Masakr dodnes připomíná památník u silnice.⁹

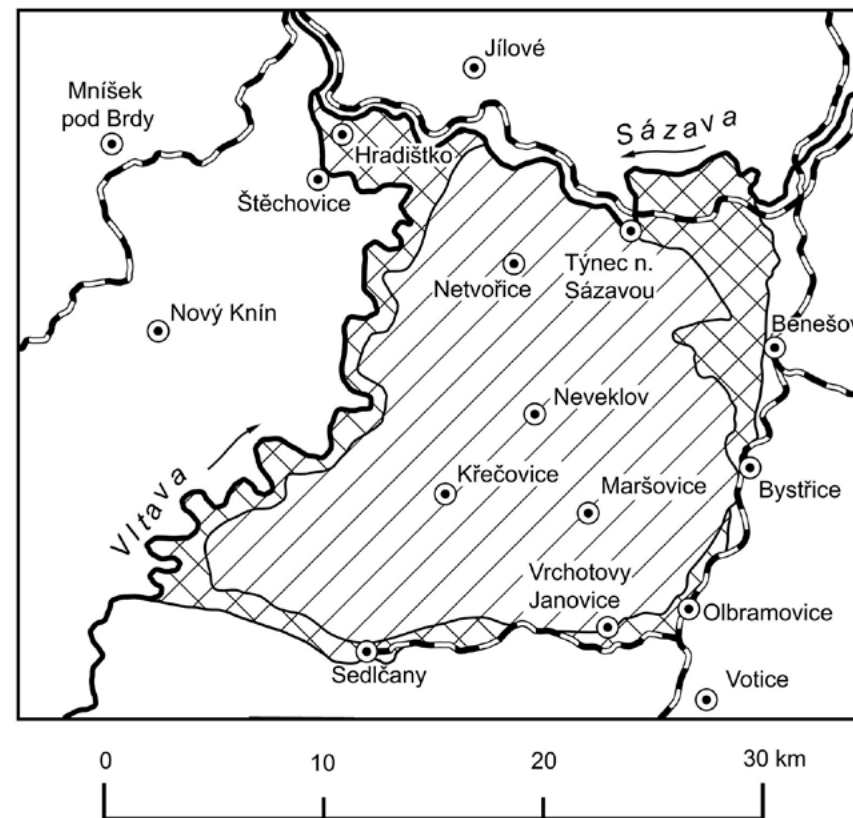
V Praze propuklo povstání, které odřízlo německé jednotky, jejichž snahou bylo projít městem a dostat se k Američanům. Prahu měla „odšpuntovat“ SS-Kampfgruppe Wallenstein (bojová skupina SS-Valdštejn) poskládaná z různých jednotek, nacházejících se zrovna ve výcvikovém prostoru o celkové síle asi 8 000 mužů. Od 5. května 1945 byla nasazena proti povstale Praze a její jednotky postupovaly na Prahu ve dvou směrech. Jedny po benešovské silnici a další vltavským údolím. Zůstávali po nich mrtví civilisté a většinu masakru zabránili až vlasovci.¹⁰ Do toho Klein dostal 6. května 1945 rozkaz vyslat pyrotechniky podminovat pražské mosty i Štěchovickou přehradu a vyhodit je do vzduchu. Přesto, že mu za nesplnění rozkazu hrozilo zastřelení,

⁷ Značná část území obce byla historicky součástí statku, dříve panství Hradištko, který vlastnila od 17. století Královská kanonie premonstrátů na Strahově. Statek byl okupační správou protektorátu v r. 1944 vyvlastněn a po 2. světové válce došlo v dubnu 1948 k jeho faktickému převzetí čs. státem. Po listopadu 1989 vypukl 24 let trvající restituční spor, který v roce 2018 skončil smírem mezi obcí a kanonií. Podle smlouvy získala obec zámek a klíčové pozemky v centru, kanonie dostala lukrativní stavební parcely mimo střední část obce. Zároveň probíhají restituční řízení mezi kanonií a Lesy ČR, s. p., v rámci kterých jednotlivé lesní pozemky získává kanonie.

⁸ SLUŠNÝ, J. *Štěchovická past*. Praha 2010, s. 19; VELFL, J. C. W. Abrams Jr. a osvobození Československa v květnu 1945. In ŠMERÁK, V. *Almanach: Expedice*, s. 66–78.

⁹ Archiv bezpečnostních složek, fond Správa vyšetřování Státní bezpečnosti – Stíhání nacistických válečných zločinů, signatura 325-16-2; ZOUZAL, T. *Na cvičišti SS*, s. 340–346.

¹⁰ Viz příspěvek v tomto sborníku – VELFL, J. Bitva u Slivce a konec 2. světové války v Evropě, s. 9

Mapa výcvikového prostoru

neuposlechl a spolu se svými jednotkami se otil západním směrem a zamířil do amerického zajetí. Válka skončila.¹¹

Poklad – první dějství

Po skončení války začaly československé orgány shromažďovat nejrůznější archivní materiály, které by odhalily válečná tajemství, ale k „našemu“ prostoru se pozornost neupnula. Ženíjní školu obsadili sovětští ženisté, jestli tam našli, nebo nenašli nějaké zajímavé dokumenty, samozřejmě nevíme. Příběh pokladu se ale začal – zatím nenápadně – odvíjet jinde. Ve francouzském zajetí v Mylhúzách Scharführer-SS Günther Aschenbach zašel za svými vězniteli a sdělil jim, že ví o tajných dokumentech, které pomáhal ukládat kdesi v Čechách. Pro vyzrazení tajemství měl prý ryze osobní důvody. Jeho přítelkyni ze Štěchovic se měla narodit dcera a on se chtěl za nimi podívat. Francouzská vojenská mise v polovině října 1945 informovala naši stranu, ale nikdo nereagoval. Francouzi tedy své hlášení v polovině ledna zopakovali, leč se stejným – tedy nulovým – zájmem československých úřadů. Pak jim došla trpělivost a Aschenbachovy poznatky předali Američanům. Ti nezaváhali a okamžitě rozjeli nefalšovanou kovbojskou akci.¹²

Prapočátek legendy o Štěchovickém pokladu je znám naprosto přesně. Do zalesněné rokle Dušno nad Štěchovickou přehradou přijela 11. února 1946 americká kolona čtyř nákladních vozidel s ženisty a další osobní vůz. Skupina sem zamířila z pražského hotelu Alcron, kde přenocovala. V jednom z vozů seděl také německý ženista Günther Aschenbach, který šel najisto. Američané odhalili vstup do štoly, který byl masivně zajištěn trhavinami. Američané ale věděli, do čeho jdou, a tak si poradily se sedmi metráky tritolu, zneškodnili 26 talířových min a zabezpečili 500 litrů zápalného oleje do plamenometů. Cesta do nitra štoly byla volná. Vojáci vynesli na povrch celkem 32 beden, každá z nich měla vážit přes 200 kilogramů, některé museli vytáhnout na cestu navijákem, naložili je na auta a ve vši tichosti zmizela většina Američanů i s nákladem zpět do Německa. Celou akci celkem věrohodně zachycuje film *Tichý Američan* v Praze z roku 1977. Ale ani Američané nebyli dokonalí. Zatímco jádro mise zvláštního určení nazvané Alsos a poručík Owen uháněl se svými muži a bednami do německého bezpečí, trojice amerických pyrotechniků vyhodnotila situaci jinak. Vrátili se do Alcronu a začali slavit. Důvody pro pitku měly hned dva. Především přežili pyrotechnické nástrahy ve štole a potom, velitel skupinky kapitán Stephen Richards měl předchozí den narozeniny, bylo mu krásných čtyřiaadvacet, a to se přece musí zapít! Ráno v hotelových pokojích je – ještě zmámené alkoholem – konečně zadržely československé bezpečnostní orgány. Mašinerie se konečně rozjela.¹³

¹¹ HUŇÁČEK, Z. Útok nacistických bojových skupin na Prahu v květnu 1945. *HaV*, Praha 1990, XXXIX, 6, s. 27–51; VELFL, J. Na počátku byl zápis z kroniky. *Štěchovický vlastivědný sborník*, Roztoky 2024, 42, s. 66–77.

¹² MICHÁLEK, S. Kovbojská akcia Američanov – Štěchovický případ z roku 1946. *HaV*, Praha 2011, LX, 1, s. 4–23; ŠMERÁK, V. – ŠKUBA, J. Kraj ve spárech nacistické orlice. In *Kolektiv autorů. Mezi Vltavou a Sázavou*. Krňany 2011, s. 196–217.

¹³ MICHÁLEK, S. Operation Hidden documents; i. e.: Case: „Štěchovice“. *Vojenská história*, Bratislava 2009, 12, 4, s. 131–149.

Dne 16. února šéf Obranného zpravodajství a agent NKVD Bedřich Reicin napsal ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi, že je třeba požádat americká místa o vrácení dokumentů. To se taky stalo a 2. března přivezly americké nákladáky na Pražský hrad 32 tajemných beden. A stavidlo nejrůznějších spekulací se mohlo zvednout. Proč? Koncem února toho roku totiž vyšel v amerických novinách Pittsburgh Press článek Lionela Shapira, který se jako novinář zúčastnil štěchovické mise. Mimo jiné napsal: „Podzemní skladiště obsahovalo zápisy říšského protektora z let 1940–1945, seznamy českých kolaborantů, směrnice o utajení německých výzkumných projektů i inventář pokladů uloupených z českých hradů včetně inventáře korunovačních klenotů.“ Možná shodou okolností, možná záměrně, si mohl přesně o den později prohlédnout obsah beden – stále ještě na německém území – československý podplukovník Karel Staller. Hlásil: „Z nadpisů obálek v bednách bylo zřejmé, že pravděpodobně jde o důvěrný archiv Frankův, spisy ústředí gestapa, politickou a soukromou předválečnou korespondenci pana prezidenta Beneše.“ Od té doby se spekuluje, že Američané mohli nalezené dokumenty – nebo i jiné předměty – vyměnit za jiné, možná méně zajímavé. Oba záznamy, co nalezené bedny obsahovaly, se sice poněkud liší, ale zkresení také záměrné být nemuselo.¹⁴

Jisté je, že se Američané za svoji pirátskou akci omluvili s tím, že ona jednotka, která se specializovala na hledání písemností a dokumentů nacistické říše, hledala především Himmlerův archiv, doklady o napojení nacistů na Argentinu, kam se snažili někteří nacisté uprchnout po prohrané válce, a především zprávy o jaderném programu Třetí říše. Nic z toho prý v dokumentech nebylo. Nejasnosti panují nad údajným seznamem šedesáti tisíc Čechoslováků, kteří kolaborovali s nacistickým režimem. Některé z dalších dokumentů měly být dokonce předány později orgánům vnitra v NDR a SSSR. V květnu 1946 byli na Pankráci popraveni Walther Jakobi, vedoucí kanceláře Sicherheitsdienstu (bezpečnostní služby SS a NSDAP), a Karl Hermann Frank, aniž by kdokoliv z nich prozradil jediné slovo o tom, co se ukládalo v okolí Štěchovic. Ostře sledované štole se začalo říkat Frankova. První dějství štěchovického pokladu skončilo, aby se vzápětí začalo odehrávat druhé.¹⁵

Poklad – druhé dějství

Československé úřady došly k jednoduchému a celkem logickému závěru. Jestli bylo v rokli nad Vltavou něco uloženo, proč by toho tam nemohlo být ještě víc. A vzpomněly si, že Američané drží v zajetí v Dachau Emila Kleina. Do té doby u nás po něm nikdo neprahl: přestože byl příslušník SS, neměl statut válečného zločince. Vědělo se, že zastavil střílení zajatců, i to, že nenechal utopit Prahu vodou z Vltavy. Teď by se ale mohl hodit. Vydán do Československa byl koncem roku 1946. Vyšetřovatelé chtěli, aby jim řekl, kde jsou uloženy další věci, Klein tvrdil, že neví. Úřady hledaly cestu, jak jej v Československu zdržet, a tak následoval zřejmě více méně vykonstruovaný

¹⁴ SLUŠNÝ, J. *Štěchovická past*. Praha 2010, s. 50.

¹⁵ ŽÁČEK, P. Akce „Štěchovice“/1. *Národní osvobození*, Praha 2001, 14, s. 8.

| Helmut Gaensel a Josef Mužík

proces, ve kterém Klein dostal trest odnětí svobody v délce 12 let. A udělal první chybu. Věděl, že jeho odsouzení stojí na vodě, a odvolal se. To se úřadům hodilo a zvýšily mu trest na celých dvacet let.¹⁶

Následovalo období, které bylo stejně aktivní, jako zmatené. Klein říkal, že o Frankově archivu vůbec nevěděl, pak přiznal, že byl povolán do Černínského paláce, aby posoudil velikost a vhodnost beden pro ukrytí materiálu. Ale pokud se něco ukrývalo, tak zatím měl stát jeho pobočník Lange. Mezi tím StB vyslýchala české hajné, kteří tu za války působili. Kopalo se v roklí Dušno. Klein později připouštěl, že „něco“ by mohlo být v prostoru ukryto. Vypovídal, že vstupy do štol byly maskovány chemickou látkou, která při tuhnutí vydává velký žár a je k nerozeznání od přírodní skály. Ukázal vyšetřovatelům místo, kde mají kopat. Když nic nenašli, řekl, že se spletl, že by měli kopat o kousek dál. V pátrání po pokladu se objevovaly různé plánky a náčrty, ať už Kleinovy, tak i dalších lidí. Pokud je známo, všechno to snažení nevedlo k žádnému nález. A pak udělal Klein další chybu. V roce 1958 Mezinárodní Červený kříž apeloval na propuštění starých a nemocných německých vězňů, kteří se za války ničím vážnějším neprovinili. To sedělo na Kleina jako ušité. Ten v tu dobu ale prohlásil, že u Hradištka nic není, že si předchozí informace vymyslel. Čemu tedy měli vyšetřovatelé věřit? Tomu původnímu, nebo změně ve výpovědích, nebo změně změny? Vyřešili to po svém a Klein domů nešel. Propuštěn měl být v roce 1964.

Toho roku pro jistotu bezpečnost konzultovala se sovětskou KGB, zda může jít Klein domů. Pro Sověty téma není zajímavé, protože vědce z berlínského Ústavu císaře Viléma si odvezli do SSSR a technický vývoj pokročil natolik, že se ve středočeských lesích nedal čekat nějaký převratný objev. Krátce po 18. výročí jeho převezení do Československa byl Klein na Štědrý den 1964 odvezen na německou hranici.¹⁷ Další dějství se uzavřelo. Ale skutečně?

Poklad – třetí dějství

Další zajímavé epizody přinesl rok 1968. Do Československa přijel Helmut Gaensel. Sudetský Němec narozený v obci Kovářská v Krušných horách v roce 1934, který se vyhnul poválečnému odsunu. Ze země se vystěhoval v druhé polovině šedesátých let.

Absolvoval báňskou průmyslovku a podle svých slov v 50. letech pracoval jako havíř v jáchymovských uranových dolech. Pro náš příběh je podstatné, že počátkem šedesátých let byl vězněn ve Valdicích a jak tvrdil, údajně se dostal do kontaktu s Emilem Kleinem. Jestli je ve vězení dohromady svedly náhodou Gaenselovy prohršky proti majetku v socialistickém vlastnictví a jeho následné odsouzení, nebo promyšlená akce Státní bezpečnosti „nasadit jej na Kleina“, nechme stranou. Podstatné je, že na tomto soužití Helmut Gaensel založil svoji kariéru nejznámějšího hledače Štěchovického pokladu, kterou buduje přes půl století. V roce 1968 prohlásil, že přijel vyzvednout Štěchovický poklad a Emil Klein mu prý prozradil, kde hledat. Oficiálně požádal ministerstvo vnitra o povolení poklad vyzvednout.

¹⁶ ŽÁČEK, P. Akce „Štěchovice“/2. *Národní Osvobození*, Praha 2001, 15, s. 8.

¹⁷ ŽÁČEK, P. Akce Štěchovice“/3. *Národní Osvobození*, Praha 2001, 16, s. 8.

Ve stejné době americký režisér John Guillermin začal natáčet v naší zemi slavný hollywoodský válečný film *Most u Remagenu*. Onen most představuje železniční most přes Vltavu v Davli, vzdálený pár kilometrů od míst, která mají ukrývat poklad. Náhoda nebo ne? Kolem mostu se to hemžilo filmovou vojenskou technikou, lidé sledovali pohyb tanků, vybuchovaly tu pyrotechnické nálože. Zkrátka Američané ve vojenských autech s nejrůznější technikou pohybující se po silnicích v tomto kraji, nezbuzovali žádné podezření. Myšlenky, že mohli mít i jiný než filmařský zájem, zůstávají v kategorii neověřených spekulací, ale čas od času žijí svým životem. Američané mohli poklad nenápadně vyzvednout a odvézt. Ale 21. srpen 1968 sebral mnohé. Gaenselovi naději na hledání pokladu, odjel zpět do zahraničí a lokalitu museli opustit i američtí filmaři.¹⁸

Poklad – čtvrté dějství

Ale ani v dalších letech ruch spojený s hledáním pokladu neutichl. Velká akce se odehrála na vrchu Medník a angažovala se v ní armáda. Podle informací, které nedou zcela věrohodně ověřit, byl prostor kopce jednu dobu uzavřen a hlídán. Vojáci hloubili šachtu a snad šli i správným směrem, ale pokus o proniknutí do podzemí skončil tragicky. Proslýchá se, že narazili na jakousi zápalnou hmotu, která vzplála a tři důstojníky, kteří byli zrovna v šachtě, popálila natolik, že svým zraněním podlehli. Ze stejné doby jsou výpovědi svědků, kteří pozorovali, jak do prostoru Medníku jezdí jeden mix s betonem za druhým do míst, kde se nic nestavělo, jako by chtěli zahladit nějaké stopy. Tahle činnost měla končit až na jaře 1990.

Mezi tím přišel listopad 1989 a brzy po něm se s hledači roztrhl pytel. Byli domácího původu, ze zahraničí, hledali dobrodruzi i slavní herci, doslova kdekdo. Někdo o své činnosti dával vědět, aby vykázal aktivitu sponzorům, jiní pracovali stranou veřejného zájmu. Dovolují si odhadnout, že své štěstí tu zkoušely desítky hledačů. Za všechny jmenujme dva mediálně nejznámější: Helmut Gaensel a Josef Mužík. Byli to rození dobrodruzi, kteří si svoji roli náramně užívali. Pepa měl neustále „nové indicie“, zatímco Helmut odpovídal na mikrofon na otázku: „*Kdy už najdete poklad?*“ po léta stále stejně špatnou češtinou: „*Uz, uz, pane Cech!*“ Nebudu tady popisovat desetiletí jejich honby za pokladem. Spolu s dalšími hledači utratili desítky milionů korun a výsledek byl naprostá nula. Shrňme: celý jejich problém spočíval v tom, že pokud poklad existuje, nikdo nevěděl, kde přesně. A v tom bylo jádro problému. Helmut Gaensel dokonce prohlásil, že si poklad vymyslel, ale když jsem se ho ptal, proč to tvrdil, své prohlášení korigoval s tím, že poklad nemusí být cennosti, ale připustil, že přesnou polohu, kde kopat, neznal. Nicméně jak Gaensel, tak Mužík do posledních chvil trvali na tom, že u Hradištka něco být musí.¹⁹

¹⁸ KELLNER, Z. Helmut Gaensel věří, že Štěchovický poklad existuje, proto si pozval „mladého“ Kleina. *Deník*, Praha 2014, 126, 31. 5. 2014, s. 2.

¹⁹ Osobní rozhovory s Helmutem Gaensem a Josefem Mužíkem.

Poklad – páte a poslední dějství

Příběh pokladu jsem sám pro sebe před několika lety uzavřel. Ale před dvěma lety Českou televizi kontaktoval člověk, který prohlásil, že ví, kde je u Medníku štola. Šéf zpravodajství mě pověřil, abych s ním promluvil, „*Co kdyby náhodou*“. Šel jsem za ním s tím, že mi asi nic nového neřekne, ale já splním povinnost a vyslechnu ho. Ale už od prvních vět bylo jasné, že zná onen prostor jak své boty, a okamžitě jsme mluvili stejnou řečí (jeho identitu z pochopitelných důvodů zatím nezveřejním, řekněme mu inženýr). Už dřív se poklad hledal pomocí georadarů, ale bez přesvědčivých výsledků. Ted' byl použit georadar nové generace, který podle inženýra jasně ukázal štolu vedoucí pod Medníkem. Jestli to byla ona, tak na monitoru počítače byla jasně patrná. Po zdolání administrativních překážek se uskutečnilo pět vrtů, které měly její existenci potvrdit. Šly do hloubky až 80 metrů, ale přímo do štoly se netrefily, měla být těsně vedle. Magnetometr spuštěný do vrtů pak ukázal v jednom směru anomálii, která má obsahovat větší množství kovu. Podle inženýra měly totiž do štoly podle svědectví zajet celé nákladní automobily. Vzhledem k tomu, že se o pozemky, kde se pátrání odehrává, vedl restituční spor, čeká se, až je převezme právoplatný vlastník, aby průzkum mohl pokračovat. Pro mě je zajímavé, že o onom svědectví, kdy a kde se měla razit tato štola, mi asi před dvaceti lety vyprávěl Helmut Gaensel.

Josef Mužík zemřel v roce 2025. Byl jsem na tryzně, kterou pořádali jeho kamarádi, se kterými se vydával za hledáním pokladu. A jak jsem pochopil, ani oni se nevzdávají myšlenky, že v těchto místech „něco“ musí být. Že to myslí vážně, dokazovaly záběry bagru v akci z minulého roku.²⁰

Když jsem se před třiceti lety rozhodoval, zda se mám jako novinář v příběhu Štěchovického pokladu angažovat, věnovat mu čas a práci, došel jsem k jednoduché rovnici: poklad tam někde je, nebo není, což je 50:50. A pokud tam je, tak se buď najde a já u toho jako novinář třeba budu, nebo nenajde. To je zase 50:50, takže výsledkem je 25procentní šance, že se najde, a budu u toho. Pravda, není to moc, ale zase to není nula. Takže se mi zdá, že minimálně legenda Štěchovického pokladu žije dál. A třeba někdy uvidíme, jestli se promění v realitu.

²⁰ Hornické muzeum Příbram, fond Sběrka dokumentace, Výcvikové prostory Wehrmachtu a SS na Příbramsku.

Času navzdory, aneb Restaurování a konzervace sbírek

Michaela Caranová

Středočeské muzeum, příspěvková organizace

Posláním všech muzeí, galerií či knihoven je nejen prezentovat a vzdělávat, ale především schraňovat hmotné i nehmotné kulturní dědictví a pečovat o něj. Nedílnou součástí jsou proto konzervátoři-restaurátoři. Jejich práce zahrnuje širokou škálu aktivit. Nemalou měrou je spojena s přípravou předmětů na výstavy, včetně aranžování, kontroly klimatických podmínek a osvětlení. Tuto činnost návštěvníci sbírkotvorných institucí vidí na první pohled. Hlavní náplň práce konzervátorů-restaurátorů, kterou je ochrana a obnova kulturního dědictví, je však prezentována jen málokdy. V očích laiků jsme totiž často těmi nudnými experty, kteří mají svůj svět, do něhož nezasvěceným nedovolují vstoupit, a schovávají se za odbornými výrazy, poučkami, grafy nebo čísly.

Jak je to ve skutečnosti? Jak srozumitelným, ale pravdivým způsobem podat laikovi naši práci? Je vůbec možné činností konzervátora-restaurátora zaujmout v moderní době? Tyto a mnohé další otázky jsme si pokládali při přípravě výstavy restaurátorského oddělení Středočeského muzea s názvem *Času navzdory: Restaurování a konzervace sbírek*. Tento populárně-naučný projekt byl zaměřený na péči o historické předměty a jejich uchování pro budoucí generace. Návštěvníkům přiblížil stěžejní restaurátorské postupy, které byly detailně prezentovány jak prostřednictvím originálních děl, tak s pomocí audiovizuálních prostředků.

Konzervátoři-restaurátoři v rámci výstavy prezentovali předměty patřící nejen do sbírek Středočeského muzea, ale i dalších středočeských institucí. Ateliér dřeva představoval např. lidový nábytek nebo hudební nástroje. Ateliér keramiky si připravil sochy či archeologické nálezy v podobě hliněných nádob. Ateliér kovů předvedl práci na artefaktech z doby železné i na sbírkách z 19. století. Ateliér textilu se prezentoval historickými i moderními textiliemi. Ateliér papíru ukázal, že pracuje také s voskem a že papírový může být i deštník či stínítko od lampy. Svá zákoutí odhalilo unikátní ozařovací pracoviště. Návštěvníci se seznámili s atraktivními předměty a zajímavými postupy jejich restaurování. Pro lepší srozumitelnost a představu mohly porovnat původní stav poškozených artefaktů, stav v průběhu záchranných prací a samozřejmě stav po restaurování.

| Výstava ve Středočeském muzeu
v Rostokách probíhala od 27. září 2024
do 20. dubna 2025

| Výstava ve Středočeském muzeu
 v Rostokách probíhala od 27. září 2024
 do 20. dubna 2025

Při realizaci výstavy se jako největší problém ukázala právě naše odbornost, ze které jsme těžko slevovali. Přínosná proto byla spolupráce s laiky z řad našich rodin a přátel, kteří pomáhali s laděním textů. Ty nesměly být zdlouhavé a nudné. Namísto toho jsme se soustředili na bohatý obrazový doprovod a praktické ukázky, díky nimž je i pro neobornou veřejnost snadné pochopit složitost záchrany naší historie. Kdyby se však někdo chtěl do tematiky ponořit hlouběji, součástí exponátů byly QR kódy, které odkazovaly na detailní informace o dané technologii, obrazovou dokumentaci, komplexní restaurátorskou zprávu, videa apod.

Během několika týdnů po otevření výstavy jsme poznali, že je důležité naši práci nejen prezentovat, ale také ji vysvětlit. I přes všechny snahy o jednoduchost a jednoznačnost je zřejmé, že laikové vše nejlépe pochopí během komentovaných prohlídek, kde jsme obratem odpovídali na dotazy. Přímá interakce nás nutila používat méně odborné výrazy a spíše jednoduše a srozumitelně popisovat jednotlivé postupy. Součástí výstavy byly dílničky, kde si malí i velcí návštěvníci jednoduchou a hravou formou vše osahali. Poskládali si např. ze střepů keramickou nádobu, poznali různé typy dřeva, složili si papírový vějíř či deštník, vyzkoušeli si tkaní látek nebo vymodelovali kovovou plastiku.

Na počátku projektu jsme si stanovili několik cílů. Vedle osvěty v oblasti péče o historii to bylo představení naší práce kolegům z jiných institucí a v tomto směru se nám dařilo více, než jsme čekali. Máme radost, že si k nám našli cestu nejen zkušení restaurátoři a historikové. S nadšením jsme přivítali studenty ze středních i vysokých škol, kteří se rozhodli studovat restaurování dřeva, kovu, papíru, textilu či keramiky i příbuzné obory, jakými jsou např. preparátorství a taxidermie. Děkujeme všem, co se zajímají o ochranu a péči o historii.

Marie Ladrová. Persomnia

Lucie Váchová

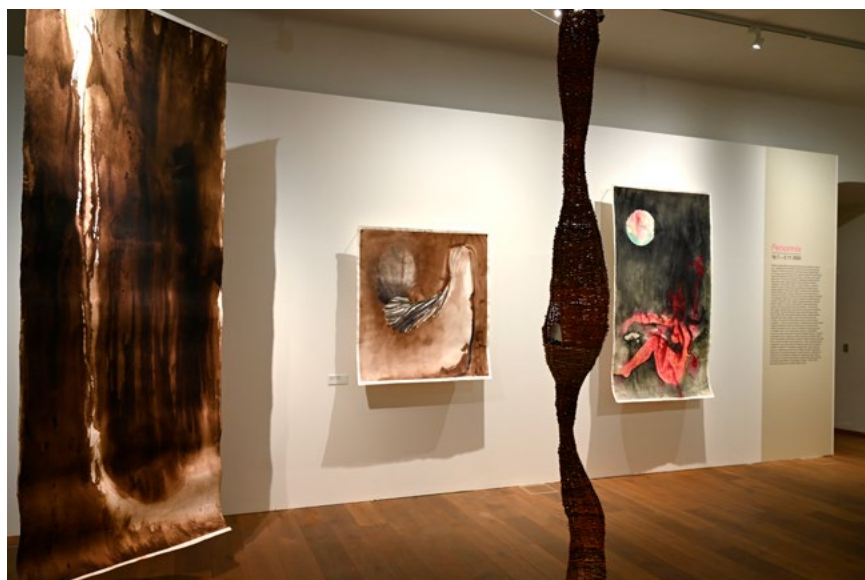
Středočeské muzeum, příspěvková organizace

Umělkyně Marie Ladrová, s kterou Středočeské muzeum kooperovalo v letošním roce na výstavním projektu Persomnia, patří k nenápadným, ale o to originálnějším postavám české výtvarné scény. Ladrová, původně kamenosochařka, absolvovala v letech 2006–2012 na AVU Intermediální školu Milana Knížíka, což se nepochybně propadlo do jejího nekonvenčního a mnohvrstevnatého přístupu k tvorbě. Ten navíc formovala i stáž na katedře režie na FAMU.

Nejoblíbenější technikou se pro autorku nakonec stal akvarel, při jehož zpracování ráda používá velké i netypické formáty a obvykle bavlněné papíry. Dlouhodobě se zajímá rovněž o tradiční techniky využívající přírodní zdroje barviv a zpracování materiálu z choroše – troudnatce kopytovitého. Z vatovité dužniny, kterou houba obsahuje, se v minulosti vyráběly zápalné hubky, ale také oděvní součástky. Šlo o vesty a kabelky, ale především o klobouky a čepice, jejichž výroba byla rozšířená zejména v jihozápadních Čechách, v Beskydech nebo například v Rumunsku, kde se částečně udržela dodnes. Zejména pokrývky hlavy z jihozápadních Čech byly často precizně zpracované a jemnější než hrubší beskydské klobouky zvané hubáně. Marie Ladrová se důkladně seznámila s technikou šití čepic právě na jejím rodném Chodsku, ale nezůstala pouze u výroby pokrývek hlavy. S přírodními materiály pracuje specificky, z chorošů vyrábí taštičky a talismany nebo další objekty (například betlémy a tapiserie), které uplatňuje jako součásti instalací v rámci své volné tvorby. Některé pokrývky hlavy vytváří podle tradičních vzorů, jindy kombinuje starou techniku s moderními, či zcela originálními a svérázně pojatými druhy a tvary čepic. A také v řadě posledních výstavních projektů se autorka věnovala houbám v podobě akvarelových maleb i objektů, přičemž na jejich průzkum se mnohdy zaměřila nejen kvůli možnosti je vizuálně zaznamenat.

Houby totiž umělkyně využívá vedle dalších přírodních surovin (například rostlin) jako barvivo pro vlastní tvorbu, ale slouží jí také k vaření, jež patří k jejím dalším zálibám. I s ohledem na vlastní udržitelný způsob života, k chystání jídla často zužitkuje to, co sama vypěstuje, nebo najde v okolní krajině. Ladrová například hrála na těremín a vedle toho průběžně vařila také bramborovou polévku s houbami během vystoupení Chemického divadla Na houby, výtvarně-divadelní koláže reflektující fenomén houbaření i náš vztah k přírodě a poodhalující specifický svět internetových houbařských skupin, vášní a závislostí. Záměrem hry bylo ale odkázat především k environmentálnímu žalu pramenícímu z nevratných změn klimatu v době postkybernetické společnosti a vaření tu autorka akceptovala stejně jako hru na hudební nástroj jako svébytný umělecký proces. A podobně přistupuje rovněž k přípravám přírodních

barviv z rostlin, plodů, živočichů a hub, na které lze nahlížet jako jedinečnou součást tvůrčích postupů, jelikož se získaná barviva následně stávají součástí jejích maleb.

Recepty na tyto pigmenty Ladrová často hledá ve starých knihách o barvířství, jež už zaniklo, nebo si prostřednictvím rozmanitých pokusů vytváří recepty vlastní. Důležité je pro ni niterné spojení s přírodou a rostlinami, s nimiž se dostává do intenzivního kontaktu: *Rostliny ke mně promlouvají a zvláště ty, které zpracovávám pro jejich barvu. Tato přírodní barviva mají moc, jsem u toho, jak vznikají, a ony samy mě navádí a ukazují cestu. Tento proces je hluboký, je zapotřebí něco znát, najít a studovat. Děje se to přirozeně a s radostí, jelikož, když se člověk na cestu vydá, nezbyvá než po ní jít. Vše začíná studiem-studií. Zaznamenáváním podob krajín a hub získávám lepší spojení se zemí a lépe rozumím tomu, co mě obklopuje, je mi nejmilejší, venku.*¹ Jednotlivé kroky získávání barev se tak v případě Marie Ladrové proměňují v tajemná objevování a experimentování, během nichž mimo přijetí sedimentů reality hrají svou roli tajuplné procesy koagulace, putrefakce, destilace, sublimace či fixace a na výsledné povaze barvy se podepisuje vyjádřeno řečí alchymistů také solutio (rozpouštění), divisio (oddělování) či putrefactio (shnití), mortificatio (umrtvení) a calcinatio (zpopelnění) elementů, sjednocení protikladů přirovnávané ke spojení mužského a ženského prvku – tedy coniugium (sňatek), matrimonium (manželství), coniunctio (sjednocení, spojení) a coitus (obcování).

Zaměříme-li se vedle tématu výroby barev na vlastní náměty, k nimž se autorka obrací, tak vedle oblíbeného motivu hub, na které nahlíží jako na prastaré obyvatele lesů a luk, či jako svébytné organismy současně krásné i zrádné, propojené a komunikující skrze spletné sítě skryté člověku, je to právě krajina, jenž je pro její tvorbu zásadní. Ladrová ráda zaznamenává přírodu obklopující řeku Berounku, u níž žije, podobně i motivy z poutí, které jsou pro ni osobně a pro její práci zcela zásadní. Z krajin realistických, abstrahovaných i bájných (například Zrození Čechratice) nechává vyrůst vedle hub také rozmanité snové příběhy. Pro zvláštní bytosti (Otzi, Poslední člověk, Tělnatec, Kočičí princ) obývající její akvarelové malby, hledá nepochybně inspiraci zejména v přírodním světě i ve snech.

A právě ve výstavním projektu Persomnia se umělkyně obrátila především ke snům – zvláštním stavům lidského vědomí, které se dlouhodobě propisují do autorčiných prací. Sný jako záhadný a fascinující fenomén reflektovaly už staré kultury – Římané věřili, že jim snění posílají bohové, první snáře mají původ v Egyptě a Chaldejci vynikali ve věšteckém výkladu snů. Podobně jako se Freudova psychoanalýza nebo Jungova analytická psychologie zabývaly interpretací snů skrze symboly a archetypy, stavy snění fascinovaly a inspirovaly rovněž řadu uměleckých děl napříč stoletími. Hudební, literární a umělecké směry konce 19. i 20. století jako symbolismus, surrealismus i expresionismus hledaly inspiraci právě ve snění a ve stavech navozujících

¹ LADROVÁ, Marie. Dostupné z: marieladrova.com/akvarely/2019-2/.

různé vize a vidiny.² Pro Alfreda Kubina, Odilona Redona, Maxe Ernsta, Jaroslava Panušku, Jindřicha Štyrského a Toyen nebo Jamese Ensora (a samozřejmě mnohé další) byly sny zásadním zdrojem tvorby a širokým polem pro rozvíjení imaginace, pravděpodobně právě proto, že hranice mezi sněním a fantazií je velmi křehká. A snění si nespojujeme často jenom s obrazivostí. Jak dokazuje řada nápisů na náhrobcích, vnímáme snění a spánek jako symbolické metaforu smrti a nejednou jsou sny propojovány i s cestou k vyššímu poznání a nahlíženy jako možné nástroje vedoucí k hledání božské podstaty.

Jako mnoho dalších umělců se nechala i Marie Ladrová inspirovat fenoménem snění a odkázala ve svých snových dílech skrze malby i objekty k tajemné mytologii a k neznámým světům, ukrytým hluboko v nevědomí člověka. Prostřednictvím akvarelových maleb vyprávěla několik příběhů, o kterých se jí zdálo, a zasadila je mnohdy do krajinného rámce, protože pohyb venku a práce v plenéru jsou pro ni zásadní. Průzkumy přírody jí totiž umožňují poznávat vlastní fungování v lidském i mimolidském světě. V rámci svých akvarelů se s lehkostí posouvala od precizně zvládnuté realistické malby k té abstrahované, která umocnila zvláštní atmosféru snových příběhů. Podstatnou část jejich prací tvořily primární symboly – různé bytosti (vlk, tygr, člověk) nebo běžné i fantastické předměty, často přírodniny a rostliny (duha, loďka, křen, aloe), jejichž příběhy někdy v podobě objektů expandovaly do prostoru galerie. Ladrová tak nepracovala pouze s malbou, ale využila rovněž interakci obrazu s psaným textem a objektem. Motiv Snu o aloe, který se na výstavě objevil pouze ve formě počáteční studie, autorka dále rozpracovala do neobvykle rozměrného, téměř sedm metrů dlouhého akvarelového formátu a prezentovala ho ve skleníku Botanické zahrady Přírodovědecké fakulty UK v rámci jiného výstavního projektu *Et tres vagi*. Malířka instinktivně pracovala rovněž s námětem vody, o níž Jung psal jako o jednom z nejčastějších snových symbolů zastupujících samotné nevědomí spáče, s mužským archetypem Anima, opačnou polovinou její duše, se symbolikou zvířete zastupujícího pudovou stránku člověka nebo s postavou šamanky – entitou nepředstavitelné moudrosti a moci, která může symbolizovat opak hmotné existence člověka a směřuje ho k hlubokému sebepoznání. K lákavým snovým prožitkům člověka patří nepochybně možnost létat, kterou zaznamenala také autorka.

Pokud se Marie Ladrová v případě zpracování hub a dalších přírodních materiálů nejednou zabývala tím, co se skrývá pod zemí i na jejím povrchu, v případě snů ji zajímalo to, co je hluboko v lidském nitru, skrze vlastní snění mapovala neznámá území fascinujícího a současně obávaného snového světa, který americký psycholog James Hillman nazval bájným Hádem – říší mrtvých, jež ovšem je přirozenou součástí našeho života.

² To, že téma snů bylo a je v umění stále aktuální, dokazuje i fakt, že Uměleckohistorická společnost věnovala v rámci VIII. Sjezdu historiků a historiček umění v roce 2025 část přednášek tématu „È la vita anche la morte“. Sen, smrt, znovuzrození a rituály přechodu ve vizuální kultuře. Také 59. ročník benátského bienále v roce 2022 byl kurátorkou Cecilíí Alemání symbolicky pojmenován *The Milk of Dreams* (Mléko snů) podle dětské knížky surrealistické malířky Leonory Carrington (1917–2011), v níž je možné sledovat různé hybridní bytosti, jejichž proměny se pro bienále staly výchozím bodem úvah o možné transformaci společnosti.

Výběrová regionální bibliografie za rok 2024

Výběrová regionální bibliografie za rok 2024

ALTOVÁ, Eva. Egypt v muzeu aneb jak to bylo? Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 10, s. 1–5.

TÁŽ. Miloš Vaeter – námořník z Kutné Hory. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 11, s. 2–5.

BÁRTÍK, František. Nudlová stávka na táboře Vojna v roce 1955. Podbrdsko, Příbram 2024, XXXI, s. 171–183.

BÁRTÍK, František – SYPTÁK, Dalimil. Kariérní vzestup řezníka-uzenáře aneb František Matějka ve světle archivních materiálů. Semper paratus. Praha 2024, 7, s. 38–63.

BLAŽKOVÁ, Lenka. Příběhy z drahlínské historie 1–7. In Drahlín. 700 let od první písemné zmínky. Drahlín 2024, s. 6–30.

TÁŽ. Klub velocipedistů Příbram 1888–1904. Podbrdsko, Příbram 2024, s. 86–101.

TÁŽ. Recenze knihy Skanzen Vysoký Chlumeč. Podbrdsko, Příbram 2024, s. 258–260.

BLAŽKOVÁ, Lenka – ŠIMEK, Rudolf. Madony s pečetí ze Svaté Hory. Zpravodaj příbramských betlémářů, 2024, 70, s. 40–41.

BURIÁNEK, Václav – HLAVÁČEK, Rudolf – RYBENSKÝ, Jiří. Valerianella carinata. In LUSTYK, Pavel – DOLEŽAL, Jan (eds). Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XXII. Zprávy České botanické společnosti, Praha 2024, 59/1, s. 131.

ČANČÍKOVÁ, Naděžda. Lenka Štěpaníková. Katalog, Rakovník 2024.

ČERNÝ, Martin – DANĚČEK, David – FAJTOVÁ, Veronika – NOVÝ, Petr – SMÍŠEK, Kamil. Archeologické výzkumy na území středočeského regionu v roce 2023. Středočeský vlastivědný sborník, Rožtoky 2024, 42, s. 104–115.

TÍŽ. Záchranný výzkum na stavbě obslužné komunikace v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ. Zprávy ČAS, Praha 2024, Supplément 128, s. 6.

ČÍHOVÁ, Kristýna. Spolkový život a historie vzniku městského muzea v Nových Benátkách. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, diplomová práce, Praha 2024.

DANIELISOVÁ, Alžběta – MAIORANO, Maria Pia – CHLACHULA, Dominik – FRENEZ, Dennys – MAINI, Elena – DANĚČEK, David – TRUBAČ, Jakub – DAVID-CUNY, Helen – GARBA, Roman. The first investigation of an Iron Age shell midden in Oman: The Nafūn complex. Journal of Archaeological Science: Reports.

DOLÍHALOVÁ, Dagmar. Dagmar Dolíhalová, Na konci sil. Katalog. Rakovník 2024.

DOLNÍČEK, Zdeněk – SEJKORA, Jiří – ŠKÁCHA, Pavel. Hypogene alteration of base-metal mineralization at the Václav vein (Březové Hory deposit, Příbram, Czech Republic): result of recurrent infiltration of oxidized fluids. Minerals (online), 14(1), 1038, 42.

DRÁBEK, Tomáš, Tragický osud roztockého rodáka Václava Tichošláпка. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 79–100.

DVOŘÁČEK, Daniel – PROFANTOVÁ, Nad'a – KMJEČ, Tomáš. The di efor the production od the hammered kaptorgas from Kouřim, central Bohemia: An example of the local adoption of a Byzantine motif. Tepací forma na výrobu tepaných kaptorg z Kouřimi ve středních Čechách: Příklad lokálního osvojení byzantského motivu. Archeologické rozhledy, Praha 2024, 75, s. 382–402.

ELLEDER, Libor – ŽÁK, Karel – BRUTHANS, Jiří – ŠEVČÍK, Jiří. Povodňová historie Loděnice (Kačáku) s důrazem na sídla na jeho dolním toku. Český kras, Beroun 2024, 50, s. 49–68.

ENC, Petr. Čelákovice: Aby se nezapomnělo. Esezistické komentáře dobového tisku. Edice Čelákovické kapitoly, 7, Čelákovice 2024.

TÝŽ. Toušeň. Aby se nezapomnělo. Listování novinami, zápisy a matrikami z časů za císaře pána. Čelákovice 2024.

ERNÉE, Michal – SMEJTEK, Lubor – KMOŠEK, Jiří – DANĚČEK, David. – FIKRLE, Marek – ERBAN KOČERGINA, Julie – CIBULKA, David. – VLACH, Marek. Tursko. Depot starší doby bronzové ze středních Čech – An Early Bronze Age Hoard from Central Bohemia. Památky archeologické, Praha 2024, Supplementum 22.

FISCHER, David. Vliv bobřích aktivit na jiné složky bioty – raci. In JUST, Tomáš a kol. Renaturace vodních toků a tvorba mokřadů činností bobra evropského. Metodika AOPK ČR. Praha 2024, s. 102–104.

TÝŽ. Vliv bobřích aktivit na jiné složky bioty – obojživelníci. In JUST, Tomáš a kol. Renaturace vodních toků a tvorba mokřadů činností bobra evropského. Metodika AOPK ČR. Praha 2024, s. 108–112.

HADINEC, Jiří – HLAVÁČEK, Rudolf. Echium plantagineum. In LUSTYK, Pavel – DOLEŽAL, Jan (eds). Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XXII. Zprávy České botanické společnosti, Praha 2024, 59/1, s. 66–68.

HÁJEK, Václav. Dalibor Blažek, Omezený systém. Katalog. Rakovník 2024.

HANUŠ, Jiří. Jiří Hanuš. Katalog. Rakovník 2024.

HERGESELL, Jan. Pečetě a znak města Čelákovic. Edice Čelákovické kapitoly, 6, Čelákovice 2024.

TÝŽ. Toušeň v době od Ježíše z Nazareta po Gutu Habsburskou, Florián, Lázně Toušeň 3–4, 5–6, 7–8.

HEŘMANSKÁ, Eva. Eva Heřmanská smalty a obrazy. Katalog. Rakovník 2024.

HLAVÁČEK, Rudolf. Rubus violaceifrons. In LUSTYK, Pavel – DOLEŽAL, Jan (eds). Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae, XXII. Zprávy České botanické společnosti, Praha 2024, 59/1, s. 106.

HOLÝ, Bohuslav – SIVKO, Pavel. Pavel Sivko, S grafikou kolkolem. Katalog. Rakovník 2024.

HONZ, Tomáš. Tomáš Honz Pravěk, mlhy, chrámy. Katalog. Rakovník 2024.

HRADLOVÁ, Dana. Nalezený malíř Josef Kotrba 1896–1983 II. Praha 2024

HŮRKA, Martin. Drobná sonda do života polabských vinic. Naše Polabí, Brandýs n. Labem 2024, 5, s. 10–12.

CHMELÁŘ, Jan – FRYNTA, Daniel – RUDOLFOVÁ, Veronika – FISCHER, David – REHÁK, Ivan. Microhabitat preferences in tehe European green lizard (Lacerta viridis): implications for conservation management of isolated populations. Herpetozoa, Pensoft Publisher 2024, 37, s. 287–294.

JOUZA, Ladislav – JOUZOVÁ, Miroslava. JUDr. Markus Fischer, pražský právník s kolínskými kořeny. In Židé v Čechách 9. Sborník příspěvků ze semináře konaného 1.–13. října 2023 v Karlových Varech, Praha 2024, s. 214–220.

JUŘINOVÁ, Šárka. Zlato není nuda. Online. Věstník AMG, Praha 2024, 5, s. 16.

KALIŠ, Tomáš. Tomáš Kališ cesty. Katalog. Rakovník 2024.

KOL. AUTORŮ. Sochaři v Rakovníku v létě. Katalog. Rakovník 2024.

KOL. AUTORŮ. Středočeské sdružení výtvarníků Členská výstava 2024. Katalog. Rakovník 2024.

KOL. AUTORŮ. Heroldův Rakovník 2024. Katalog. Rakovník 2024.

KORENÝ, Rastislav. Merovejské pohřebiště ve Světcí, okr. Teplice. Studia Archaeologica Brunensia, Brno 2024, 29, s. 57–107.

KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří – KRÁSNÝ, Filip – NOVÁK, Radek. The sword from Vlčí Pole: A unique find of late Merovingian weapon in Bohemia – Meč z Vlčího Pole: Unikátní nález pozdně merovejské zbraně v Čechách. Archeologické rozhledy, Praha 2024, 76, 2, s. 125–154.

KRÁLOVÁ, Jana. Po čem šlapeme – díl třetí: Ruly a migmatity. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 11, s. 6–8.

KRÁSNÝ, Filip. Archeologické výzkumy na území středočeského regionu v roce 2023. Muzeum Mladoboleslavska, příspěvková organizace. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 127.

KRATINOVÁ, Alžběta. My, děti z města uhlí, ocele, zvedáme vlajku výš. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 6–11.

TÁŽ. Náčelník. Rozhovor Aleše Palána s Miloslavem Nevrlým. Fontes Nissae/Prameny Nisy, Liberec, 2024, 25/1, s. 89–90.

TÁŽ. Co už v Malešicích nikdo nepamatuje. Historici na procházce. In VRÁNKOVÁ, Karolína (ed.). Malešická kronika. Z pole do metropole. Praha 2024, s. 205–209.

KREMLA, Josef. Medaile z Vysoké. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 10, s. 9–11.

TÝŽ. Co starého v muzeu? Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 10, s. 14–15.

TÝŽ. Emanuel Leminger, první numismatik kutnohorského muzea. Numismatický časopis, Praha 2024, 3–4, s. 13–15.

KREMLA, Josef – POHANKA, Viktor. Nově identifikovaný fragment náhrobku z Náměti. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 11, s. 9–14.

KRINKE, Lukáš. Kořeny v muzeu. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 33–34.

TÝŽ. Děkuje, pane řediteli... Zdeněk Kuchyňka opouští funkci, ale ne muzeum. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 35–36.

KRUCKÝ, Marian – TURKOVÁ, Kristýna. Výskyt rozsypového zlata v horninách lísecko-hýskovského karbonského reliktu a historická těžba zlata u Berouna-Zdejciny = Occurrence of placer gold in the Lísek-Hýskov relic of Carboniferous rocks and historical gold mining near Beroun-Zdejcina. Český kras, Beroun 2024, 50, 50, s. 25–36.

KUBEČKOVÁ, Ivana. Zita. Suchánková, třicet let ředitelkou. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 185–188.

TÁŽ. Z nové literatury. Kniha o Budči. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 40.

KUCHYŇKA, Zdeněk. O jedné betlémové figurce. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 175–177.

TÝŽ. Sbírka pohlednic Jaroslava Tesárka. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 13–19.

TÝŽ. Requiem za kladenské nádraží. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 31–32.

TÝŽ. Zamyšlení nad profesí kurátora. Věstník AMG, Praha 2024, 5, s. 5–6.

KUCHYŇKA, Zdeněk – BENEŠ, Luděk. Muzeum jako volba i osud. Věstník AMG, 2024, 5, s. 25–26.

KUŽNÍK, Jan – SKALOŠOVÁ, Renata – HOLODŇÁK, Radek. Když přijel do Říčan první vlak. Život ve městě v letech 1871–1924. Říčany 2024.

LAMPRECHT, Andrej. Archeologické výzkumy na území okresu Nymburk. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 128.

LIPTÁKOVÁ, Veronika. Ludvík Kuba aneb neseď na dvou židličkách. Poděbrady 2024.

TÁŽ. Ludvík Kuba aneb neseď na dvou židličkách. Věstník Asociace muzeí a galerií, Praha 2024, 9.

MÁCALOVÁ, Michaela – SNÍTILÝ, Pavel. Archeologické výzkumy na území středočeského regionu v roce 2023. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 116–119.

MAREK, Dias. Black & white, Pavel Dias fotografie, Marek Dias sochy a fotografie. Katalog. Rakovník 2024.

MATOUŠOVÁ, Lucie. Sládečkovu muzeum poprvé na Kladenských dvorcích: Stopy historie ve městě. Posel z Budče, Kladno 2024, 41, s. 34–35.

MICHALOVÁ, Rea. Natvrdl, Žně. Katalog. Rakovník 2024.

MRVÍK, Vladimír Jakub. Šternberské panství Zásmyky v předvečer josefínských reforem: sociální a ekonomická analýza. Sborník archivních prací, Praha 2024, 73, 1 (2023), s. 99–183.

TÝŽ. Svědkové mizejících řemesel. Archivní prameny Kolínska, Kolín 2024, XVIII, s. 71–126.

TÝŽ. Rytířský rod Myšků ze Žlunic – příspěvek k poznání pauperizace raně novověké nižší šlechty ve středních Čechách. Středočeský sborník historický, Praha 2024, 2/2023, s.???

MRVÍK, Vladimír Jakub – KIBIC, Karel. Kostel sv. Bartoloměje v Bylanech, jeho chórová věž a hřbitovní areál. Památky středních Čech, Praha 2024, 38, 1, s. 29–50.

NEUMANN, Ivan. Jaroslav Eduard Dvořák, Vzkazy. Katalog. Rakovník 2024.

NOVÝ, Petr – ŠTUKA, Čestmír. Čertova brázda na Kouřimsku mezi legendou a skutečností. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 8–25.

NUNVÁŘOVÁ KABÁTOVÁ, Klára – KAPLAN, Zdeněk – DANIHELKA, Jiří – PRANČL, Jan – CHRTEK, Jindřich – DUCHÁČEK, Michal – ŠUMBEROVÁ,

Kateřina. – TARAŠKA, Vojtěch – WILD, Jan. Distributions of vascular plants in the Czech Republic. Preslia. 96. 1–96. 10. 23855/preslia. 2024. 001, Praha 2024, s. 13.?

PIEKAR, Pavel – BALLARDINI, Andrea Luis. Pavel Piekar, Benátský chodec. Katalog. Rakovník 2024.

POHANKOVÁ, Zuzana. O bronzovém pokladu z Ratají. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 10, s. 12–13.

PROCHÁZKA, Jakub. Hospodářství města Mladá Boleslav po vykoupení z poddanství 1595. Diplomová práce? Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta, 2024.

RAPPE, Jindřich. Mincovna kutnohorská. Kutná Hora 2024.

RUS, Ivo. Památné stromy na Kolínsku, současný stav v hranicích ORP Kolín. Práce muzea v Kolíně – řada přírodovědná, Kolín 2024, 16.

TÝŽ. Změny ve fauně vážek (Odonata) NPP V Jezírkách v období 2017–2023 a ve zvláštním roce 2024. Práce muzea v Kolíně – řada přírodovědná, Kolín 2024, 16.

TÝŽ. Průvodce po přírodních lokalitách Kolínska – Pňovský luh II. Kolín 2024.

SEJKORA, Jiří – BIAGIONI, Cristian – DOLNÍČEK, Zdeněk – VELEBIL, Dalibor – ŠKÁCHA, Pavel. Annivite-(Zn), Cu₆(Cu₄Zn₂)Σ₆Bi₄S₁₃, from the Jáchymov ore district, Czech Republic: the first Bi-dominant member of the tetrahedrite group. Mineralogical Magazine, Cambridge 2024, 25.

SEJKORA, Jiří – BIAGIONI, Cristian – ŠKÁCHA, Pavel – MUSETTI, Silvio – DOLNÍČEK, Zdeněk. Three new members of the hakite series, Cu₆(Cu₄Me₂₊₂)Sb₄Se₁₃: hakite-(Cd), hakite-(Fe) and hakite-(Zn) from the Bytíz deposit, uranium and base-metal Příbram ore district, Czech Republic. Mineralogical Magazine, Cambridge 2024, 5, s. 602–612.

SEJKORA, Jiří – BIAGIONI, Cristian – ŠKÁCHA, Pavel – MUSETTI, Silvio – MAURO, Daniela. Arsenoústalečite, Cu₁₂(As₂Te₂)Se₁₃, a new mineral, and crystal structures of arsenoústalečite and stibioústalečite. Mineralogical Magazine, Cambridge 2024, 88(2), s. 127–135.

SEJKORA, Jiří – ŠKÁCHA, Pavel – PLÁŠIL, Jakub. Minerály skupiny neustädteilitu z Jáchymova v Krušných horách (Česká republika). Bulletin Mineralogie Petrologie, Praha 2024, 32(1), s. 54–60.

SNÍTILÝ, Pavel. Archeologická konzerva. Florian, 11–12, 2024, s. 12.

TÝŽ. Další střípek poznání do staroboleslavské skládačky. Záchranný archeologický výzkum u křižovatky ulic Železná a Na vršku ve Staré Boleslavi. Archaeologica Pragensia, Praha 2024, 27, s. 289–304.

TÝŽ. Římská spona. Detektor revue, Praha 2024, 6, s. 26.

SOSNOVEC, Pavel. Johanka z Krajku. Jbulletin, Liberec 2024, 12.

STRASSEROVÁ, Anna. Miloš Malina a Spolek výtvarných umělců Mánes. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 26–44.

ŠÁŠINKOVÁ, Marcela. Sklo Zdenky Braunerové. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 152–163.

TÁŽ. Zdenka Braunerová. Zprávy Společnost Františka Bílka, Praha 2024, s. 3–6.

ŠINDELOVÁ, Jana. Michálek Ondřej: Jana Šindelová. Katalog. Rakovník 2024.

ŠKÁCHA, Pavel. K problematice výskytu arsenu, stibarsenu a antimonu v příbramské rudní oblasti. Minerál, České Budějovice 2024, 2, s. 119–123.

TÝŽ. Výskyty mimetitu a kampilitu na Příbramsku. Minerál, České Budějovice 2024, 2, s. 164–167.

Šmerák, Václav, (ed.) a kol. Století Posázavské stezky. Jílové u Prahy 2024.

ŠMIED, Miroslav – KUTHAN, Jiří. Das Herschergeschlecht der Přemysliden und seine Heiligen-reliquien. Relikvie a ostatky svatých v držení vládařů z dynastie Přemyslovců. In KUTHAN, Jiří et al. Die böhmischen Länder zur Zeit der Přemysliden. Stiftungen der böhmischen Herzöge und Könige von ca. 870 bis 1306. Praha 2024, s. 718–722.

ŠTEFAN, Ivo – HASIL, Jan – HŮRKA, Martin – NEUSTUPNÝ, Zdeněk – KAPIC, Matyáš. Mezi Prahou a Starou Boleslaví. Vínofská aglomerace a proměny struktury středověké krajiny mezi Vltavou a Labem. Archaeologica Pragensia, Praha 2024, 27/1, s. 321–354.

ŠUPKA, Ondřej. Druhý domov Antonína Dvořáka. Vysoká u Příbramě 2024.

TÝŽ. Antonín Dvořák's Summer Retreat. Vysoká u Příbramě 2024.

TARAŠKA, Vojtěch – KUBEŠOVÁ, Svatava – SUTORÝ, Karel – ABAZID, Daniel – BRABEC, Jiří – HLAVÁČEK, Rudolf – JOZA, Vít – MUSIL, Zdeněk – NOVOTNÝ, Ivan – PECHÁČKOVÁ, Sylvie – ŘEPKA, Radomír – SAMKOVÁ, Věra – TKÁČIKOVÁ, Jana. Výsledky Semináře muzejních botaniků České a Slovenské republiky v Jedovnicích (Morava, Česká republika), červen 2023. Acta Musei Moraviae, Scientiae biologicae, 2024, 109 (1–2), s. 1–53.

TRANTINA, Václav. Hrabák Josef. In Biografický slovník českých zemí. Praha 2024, sešit 27, s.?

TRUNEČKOVÁ, Linda – HLAVÁČEK, Rudolf. Pobřežnice jednokvětá (Littorella uniflora) ve vodní nádrži Láz v Brdech. Calluna, Plzeň 2024, 29/1, s. 21–24.

TURKOVÁ, Kristýna. Malíř Václav Žák ve světle archivních dokumentů. Slánský obzor, Slaný 2024, 31 (131), 2023, s. 44–68.

TURSKÝ, Jan. Vladislav Turský a Jan Turský, sochaři. Katalog. Rakovník 2024.

ULMANOVÁ, Jana – DOLNÍČEK, Zdeněk – ŠKÁCHA, Pavel – SEJKORA, Jiří. Origin of Zn-Pb mineralization of the vein Bt23C, Bytíz deposit, Příbram uranium and base-metal ore district, Czech Republic: constraints from occurrence of immiscible aqueous-carbonic fluids. Minerals (online), 14(1), 87.

VACHUDOVÁ, Božena. Krajina, Stanislav Kožený. Katalog. Rakovník 2024.

VAVRUŠKOVÁ, Kateřina. Podniky okresu Kutná Hora v dokumentech – 5. díl, Závod Jana Procházky – výroba kočárů, sedlářský a čalounický sortiment. Věstník z Hrádku, Kutná Hora 2024, 10, s. 6–8.

VELFL, Josef. Z historie parního těžního stroje dolu Anna, národní kulturní památka. Podbrdsko, Příbram 2024, XXXI, s. 102–114.

TÝŽ. Hrdinové protinacistického odboje za ostnatými dráty vězeňských uranových táborů na Příbramsku. Historie a vojenství, Praha 2024, LXIII, 3, s. 131–132.

TÝŽ. Památník C. W. Abramse slavnostně odhalen veřejnosti. Historie a vojenství, Praha 2024, LXXIII, 3, s. 127.

TÝŽ. Zápis o Abramsovi v kamýcké kronice. Kamýcké listy, Kamýk n. Vltavou 2024, XXVI, 2, s. 6–8.

TÝŽ. Na počátku byl zápis z kroniky (plk. C. W. Abrams). Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 60–78.

TÝŽ. K životnímu jubileu Zdeňka Kuchyňky. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 189–192.

TÝŽ. Výročí zprovoznění parního těžního stroje dolu Anna. Uhlí, rudy, geologický průzkum, Praha 2024, 32, 1, s. 1–7.

TÝŽ. Slavnostní otevření Geoparku Brd a Podbrdská. Uhlí, rudy, geologický průzkum, Praha 2024, 32, 1, s. 16–17.

TÝŽ. Dvě takřka zapomenuté osobnosti ze Sedlčanska, bratři Fürthové. Sedlčanský kraj, Sedlčany 2024, 35, 43, s. 40, 43.

VELFL, Josef – KUCHYŇKA, Zdeněk. Vzpomínka na Jana Čáku. Středočeský vlastivědný sborník, Roztoky 2024, 42, s. 164–174.

VELFL, Josef – PEŠTA, Jan. Ševčinský důl v Příbrami-Březových Horách, národní kulturní památka. Památky středních Čech, Praha 2024, 38, 2, s. 61–74.

VODIČKA, Jakub. Nový barrandienský stratotyp v historických souvislostech. Český kras, Beroun 2024, 50, s. 5–18.

VODIČKA, Jakub – ŠILINGER, Matěj – FATKA, Oldřich. Dva vybrané nálezy trilobitů ze sbírky prof. Kloučka uložené v Muzeu Českého krasu v Berouně. Český kras, Beroun 2024, 50, s. 19–24.

ZELENÝ, Martin. Vztahová síť v životě šlechtice na počátku třicetileté války. Kontakty a společenské interakce Guillerma Verduga. Opera Historica, České Budějovice 2024, 2, s. 209–239.

ZOUBEK, Václav. Středočeské trienále '24. Katalog. Rakovník 2024.

TÝŽ. Václav Zoubek 2024. Katalog. Rakovník 2024.

ŽÁK, Karel – VESELOVSKÝ, František – KRUCKÝ, Marian – POUR, Ondřej – SIDORINOVÁ, Tamara – MALEC, Jan – HOLEČEK, Jan – HEJNA, Michal. Výskyt rozsypového zlata v horninách lísecko-hýskovského karbonského reliktu a historická těžba zlata u Berouna-Zdejciny. Český kras, Beroun 2024, 50, s. 25–36.

Prameny a literatura

Literatura

DRESLEROVÁ, D. 1995: A Late Hallstatt Settlement in Bohemia, Excavation at Jenštejn, 1984, with a contribution on the animal bones by Mark Beech. Praha.

KUNA, M. 1998: Povrchové sběry v povodí Vinořského a Mratínského potoka. Výzkumy v Čechách 1996–7, příloha. Praha, s. 291–338.

GOJDA, M. 1992: Dokument C-LD-000010325, Dokument C-LD-000010323, Dokument C-LD-000010322. Digitální archiv, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

ZAPLETALOVÁ, D. 2025: Nálezová zpráva, Nová budova ZŠ Bašť – prostor vymezený ulicemi Hlavní, K Beckovu, Za Dvorem. Pueblo – archeologická společnost, o. p. s.

PIXOVÁ, E. 2025: Antropologická zpráva na kosterní ostatky vyzvednuté při záchranném archeologickém výzkumu „ZŠ Bašť, ohraničené ulicemi Hlavní, K Beckovu a Za Dvorem“. Písek.

SVĚTLÍK, I. 2025: Výsledky radiouhlíkového datování CRL, Bašť. Ústav jaderné fyziky AV ČR, Praha.

10 let Svazu československých horních a hutních inženýrů v Praze. Praha 1929.

Noví čestní doktoři věd báňských. *Hornický věstník a Hornické a hutnické listy*, roč. XIV, č. 28, 1932, s. 429–433.

Předseda Svazu Dr. h. c. Ing. Galler šedesátníkem. *Hornický věstník a Hornické a hutnické listy*, roč. XVI, č. 3, 1934, s. 60–61.

Ing. Dr. mont. h. c. Karel Galler čestným členem odboru SIA v Ústí n. Labem. *Věstník SIA (Příloha časopisu Technický obzor)*, roč. II, č. 2, 1934, s. 28–29.

Zemřel Dr. mont. h. c. Ing. Karel Galler. *Hornický věstník a Hornické a hutnické listy*, roč. XX, č. 18, 1938, s. 408–409.

POCHE, E. *Umělecké památky Čech 2, K-O.* Praha 1978, s. 528–529.

BLAŽÍČEK, P. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce.* Praha 1985, s. 608–609.

VLČEK, P. *Encyklopedie českých zámků.* Praha 2000, s. 206–207.

BĚLKA, V. Rakovník ve třicátých letech 20. století (bakalářská práce obhájená v roce 2014 v Ústavu českých dějin na FF UK, dostupné on-line na: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/63960/BPTX_2011_1_11210_0_287822_0_120301.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Hornictví. Rudný a uhelný důl (katalog expozice). Praha 2015, s. 11–12.

DVOŘÁČKOVÁ, V. – MÁDLOVÁ, V. – ŠOUKAL, J. *Věda pod Rokoskou. Dějiny Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR a jeho předchůdců*. Praha 2018, s. 28, 39, 41.

KAŠING, P. – STONIŠOVÁ, M. *Tento diplom račte přijmout. 56 osobností vědy, techniky a veřejného života čestnými doktory VŠB-TU Ostrava*. Ostrava 2016, s. 54–55.

KAUCKÁ, K. *První pozemková reforma na velkostatecích Křivoklát, Plasy a Radnice* (dizertační práce obhájená v r. 2016 na FF UK v Praze), s. 126, 137–138, 188, 194.

PŘIBIL, M. – VLAŠÍMSKÝ, P. Galler, Gustav. *Biografický slovník českých zemí 19*. Praha 2016, s. 553.

PŘIBIL, M. Galler, Karel. *Biografický slovník českých zemí 19*. Praha 2016, s. 553.

ROD, J.: Probuzení zámku Olešná. Budoucností je přístupná památka, pivo i agroturistika. *Rakovnický deník* (dostupné on-line: <https://rakovnicky.denik.cz/podnikani/probuzeni-zamku-olesna-budoucnosti-je-pristupna-pamatka-pivo-i-agroturistika-202.html>)

Archivní prameny

Archiv Národní technického muzea v Praze, Sbírka biografických dokumentů, spis Karel Galler.

Archiv VŠB-TUO, fond VŠB v Příbrami, kart. č. 129 (návrh na udělení čestného doktorátu montánních věd).

Národní archiv v Praze, fond Policejní ředitelství Praha II, všeobecná spisovna, 1931–1941, kart. č. 5936. sign. G 80/16 Karel Galler.

Státní okresní archiv Rakovník, fond Berní správa Rakovník 1905–1952, inv. č. 190.

Hornické muzeum Příbram, příspěvková organizace Středočeského kraje

Pobočka Památník Vojna Lešetice

20 let existence

Lešetice 52
262 31 Milín
tel.: +420 601 110 420
e-mail: info@muzeum-pribram.cz
www.muzeum-pribram.cz

Památník Vojna Lešetice, jedna z poboček Hornického muzea Příbram, je autenticky dochovaný vězeňský areál, svého druhu ojedinělý ve střední Evropě. Tento původně zajatecký tábor pro německé válečné zajatce z let 1947–1949, situovaný mezi bývalými uranovými šachtami Vojna č. 1 a Vojna č. 2, sloužil v období 1949–1951 jako tábor nucených prací a následně do roku 1961 jako vězeňské zařízení pro politické odpůrce komunistického režimu. Expozice seznamují s perzekucí po únoru 1948, protikomunistickým odporem a přibližují dějiny uranového hornictví. Součástí areálu je rovněž funkční důlní železnice, uranový geopark a Galerie Orbis pictus: Europa, v níž svá díla prezentují současní výtvarní umělci z ČR i ze zahraničí.

V roce 2025 uplynulo 20 let od zpřístupnění Památníku Vojna veřejnosti. V současné době nabízí kromě stálých expozic rovněž několik tematických výstav zaměřených k významným událostem 20. století, například výstavu s názvem *Poslední bitva 2. světové války v Evropě u Slivice na Příbramsku nebo 17. listopad 1939 a 1989 na Příbramsku*.

| Památník Vojna Lešetice
(foto Stanislava Charvátová)

Na vydání sborníku se finančně podílely

Hornické muzeum Příbram,
příspěvková organizace
Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně,
příspěvková organizace
Městské muzeum v Čelákovících,
příspěvková organizace

Odpovědná redaktorka

Marcela Šášinková
sasinkova@muzeum-roztoky.cz

Redakční rada

Josef Velfl (předseda),
Petr Nový (archeologie),
Zdeněk Kuchyňka,
Pavel Snítily,
Dalibor Státník,
Zdeněk Vacek

Grafická úprava

Studio Divize

Technická spolupráce

Aleš Hůlka

Překlady

Lubomír Košnar

Jazyková korektura

Zdeněk Kuchyňka

Recenzovali

Kateřina Opatová,
Helena Mevaldová,
Jiří Slavík,
Vlastimil Kříšťan

